

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів II Всеукраїнської
науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти та молодих вчених,
м. Кам'янець-Подільський,
05-06 листопада 2025 р.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Кам'янець-Подільський
2025

*Рекомендувала вчена рада педагогічного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 12 від 18 листопада 2025 р.)*

Рецензенти:

Наталія Урсу, доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва;

Віктор Лабунець, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва.

Редакційна колегія:

Наталія Бахмат, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету (голова);

Ірина Паур, кандидат історичних наук, доцент, заступник декана педагогічного факультету з наукової роботи та міжнародних зв'язків (відповідальний редактор);

Наталія Мелекєсцева, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти;

Альона Боршуляк, кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва;

Леся Галаманжук, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти;

Світлана Поліщук, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти;

Іван Підгурний, кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва.

А43 **Актуальні питання сучасної освіти в Україні: виклики та перспективи:** збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених, м. Кам'янець-Подільський, 05-06 листопада 2025 р. [Електронний ресурс] / [ред. кол. Н.В. Бахмат (гол. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. 154 с.

У збірнику вміщено доповіді та повідомлення, виголошені на II Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні питання сучасної освіти в Україні: виклики та перспективи» (05-06 листопада 2025 р., м. Кам'янець-Подільський). Досліджено проблеми й виклики української освіти в умовах сьогодення, запропоновано шляхи їх подолання та визначено перспективи розвитку.

**Електронна версія збірника доступна за покликанням:
URL:**

Секція 1
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИМОГ

Любов БУЯР,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності А2 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Іванна ПУКАС,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

КОЛЕКТИВНА ГРА ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ У
ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Освітня робота в закладах дошкільної освіти спрямована на створення умов, які забезпечують дитині широкі можливості для самостійної діяльності, пізнання й активного освоєння навколишнього світу. З огляду на такий підхід, особливого значення набуває проблема взаємодії дошкільників з однолітками та дорослими, адже саме в цих стосунках формується основа соціальної компетентності, толерантності та вміння уникати або конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації.

Відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту», одним із головних завдань сучасної дошкільної освіти є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття соціального досвіду [3].

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що формування у дітей соціально прийнятої поведінки, здатності орієнтуватися у світі людських взаємин, співпереживати й співчувати іншим, відбувається у процесі спілкування з дорослими та однолітками. Саме в цьому процесі дитина вчиться розуміти себе й інших, взаємодіяти, об'єднувати зусилля для досягнення спільного результату, поважати бажання та інтереси інших [2].

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що питання формування соціальної зрілості та попередження конфліктів у дитячому колективі дедалі більше актуалізується. Цю проблему розглядали класики педагогіки – Я. Коменський, С. Русова, К. Ушинський, а також сучасні науковці – Л. Артемова, А. Бондаренко, Т. Маркова, О. Сорокіна, О. Усова та ін. Використання гри як засобу соціалізації й розвитку міжособистісних взаємин досліджували Т. Поніманська, Н. Гавриш, О. Кононко, Г. Беленька та інші.

Соціалізація розглядається як процес входження дитини у світ соціальних норм, правил поведінки та взаємин між людьми [5, с. 27]. У дошкільному віці закладаються основи соціальної компетентності, що визначають здатність дитини до співпраці, взаєморозуміння, а також конструктивного розв'язання конфліктів.

Одним із головних завдань дошкільної освіти є розвиток комунікативної, соціальної та емоційної компетентності. Саме тому педагоги мають створити

в закладі дошкільної освіти розвивальне середовище, сприятливе для налагодження доброзичливих стосунків між дітьми, формування навичок партнерства та колективної взаємодії.

Гра у дошкільному віці – не просто форма дозвілля, а провідний вид діяльності, який виконує навчальну, виховну, розвивальну та корекційну функції. Особливо важливе значення має колективна гра, у процесі якої діти вчаться узгоджувати дії, домовлятися, розподіляти ролі, вирішувати суперечності, виявляти взаємоповагу. Саме завдяки спільній діяльності дошкільники отримують позитивний соціальний досвід, навчаються елементарних форм ненасильницького спілкування, що є основою профілактики конфліктів.

Людство обрало гру як найприродніший спосіб залучення дитини до світу соціальних відносин. Через ігрову діяльність дитина засвоює правила поведінки, норми спілкування, способи реагування на складні ситуації. Гра дозволяє дітям без примусу опанувати навички самоконтролю, домовленості, толерантності та співпереживання.

Найефективнішими для гармонізації дитячих стосунків є колективні сюжетно-рольові, театралізовані, рухливі та ігри-заняття. Отже, розглянемо детальніше.

- Сюжетно-рольові ігри допомагають дітям моделювати соціальні ситуації, розігрувати різні ролі (лікаря, продавця, друга, мами тощо), що сприяє розумінню позицій інших і розвитку емпатії.

- Театралізовані ігри вчать виражати емоції через образи, розвивають емоційний інтелект, знижують напруженість і агресивність.

- Ігри-заняття спрямовані на розвиток довіри, взаєморозуміння, готовності співпрацювати. Вони створюють умови для усвідомлення власних емоцій і вчинків, обговорення результатів діяльності.

- Рухливі колективні ігри розвивають уміння діяти за правилами, приймати поразку, підтримувати команду, що сприяє зменшенню конфліктів, пов'язаних із суперництвом [4].

Педагог у цьому процесі виступає медіатором – уважно спостерігає за взаємодією дітей, допомагає знайти компроміс, навчає мирного вирішення суперечностей і підтримує позитивну атмосферу.

Саме тому, сучасні фахівці виділяють такі критерії ефективної соціалізації дошкільника:

- когнітивний – знання соціальних норм, розуміння правил співжиття;
- мотиваційний – бажання взаємодіяти, брати участь у колективній діяльності;
- діяльнісний – уміння реалізовувати свої можливості у спілкуванні, знаходити способи розв'язання конфліктів [1, с. 34].

Отже, колективна гра є ефективним засобом подолання конфліктів у дитячому середовищі. Вона сприяє розвитку соціальної зрілості, формуванню навичок співпраці, взаємоповаги та відповідальності. Через гру діти навчаються домовлятися, ділитися, розуміти емоції інших, контролювати власні реакції.

Правильно організована колективна гра створює умови для позитивної соціалізації, попередження агресивної поведінки та підвищення емоційного благополуччя дошкільників. Саме в ігровому середовищі дитина робить перші кроки до розуміння себе й інших, опановує найважливіше мистецтво – жити серед людей у злагоді, мирі та взаєморозумінні.

Список використаних джерел

1. Бабіч В. Сюжетно-рольова гра як засіб соціальної адаптації дітей дошкільного віку. *Дефектолог*. 2013. № 4. С. 38-46.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Туженкова Ю. Колективні творчі ігри як інструмент соціалізації дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 5. С. 13-17.
5. Циба В. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): навчальний посібник. Київ : МАУП, 2010. С. 342.

Анастасія ГЕРАСИМЮК,

здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта.
Науковий керівник – **Катерина ДЕМЧИК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ДЕКОРАТИВНІ РОЗПИСИ УРАЇНИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ДЕКОРАТИВНОГО МАЛЮВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Українське народне декоративне мистецтво становить важливу частину культурної спадщини, відображаючи історію, світогляд і морально естетичні орієнтири нашого народу. Серед видів цього мистецтва особливе місце займають декоративні розписи, оскільки вони вирізняються яскравими фарбами, плавними лініями, багатою символікою.

Залучення дошкільників до ознайомлення з такими розписами дає можливість не лише прикрасити художню діяльність, але й розвинути у дітей художнє мислення, творчу уяву та елементи культурної ідентичності. Декоративний розпис, як вид мистецтва, передбачає сюжетні зображення й орнаменти, які несуть художньо естетичне та символічне навантаження. Чим раніше діти знайомляться з народними мистецькими формами, тим ефективніше формується їхня здатність аналізувати форму, колір, композицію, а також усвідомлювати зв'язок мистецтва з культурною спадщиною [1, с. 18-20].

Декоративні розписи в Україні мають глибоке коріння: їх використовували для оздоблення житла, меблів, посуду, тканин і як засіб збереження духовних й естетичних традицій. Символіка таких розписів включала мотиви сонця, птахів, дерева життя, які виконували роль оберегу або вираження гармонії з природою [4, с. 94].

Сучасні педагогічні дослідження підтверджують, що ознайомлення дітей із декоративним мистецтвом на ранньому етапі сприяє розвитку емоційної чутливості, творчого підходу до завдань, збільшенню уваги до кольору, фор-

ми, композиції [3, с. 12]. Через роботу в стилі декоративного розпису діти навчаються співвідносити частини й ціле, будувати композиції, контролювати рух кисті й оформлювати орнамент.

Наприклад, у підручнику розкривається розвиток стилю Петриківський розпис як українського декоративного живопису, зокрема його історія, техніка та методична реалізація [1, с. 15-40].

В Україні сформувалися кілька автентичних шкіл декоративного розпису, кожна з яких має власну техніку, символіку й композиційні рішення. У роботі з дошкільниками їх можна використовувати як джерело творчих вправ:

- петриківський розпис (Дніпропетровщина) – характерні плавні лінії, яскраві кольори, квіткові мотиви. Діти можуть освоювати базові мазки («гребінчик», «зернятко») як вправи художньої моторики [2, с. 14-15];

- самчиківський розпис (Хмельниччина) – більш геометричні форми, мотиви сонця, птахів, дерева життя. Через такі елементи можна формувати почуття симетрії, образного мислення, навички групування форм [5, с. 27];

- косівський розпис (Гуцульщина) – поєднання природних мотивів та каліграфічних ліній, що дозволяє розвивати спостережливість, здатність поєднувати кольори та форми [4 с. 96];

- опішнянський розпис – орнаментальні елементи на кераміці чи виробх декоративного характеру. Робота з такими мотивами тренує точність рухів, увагу до деталей, творче мислення [1, с. 22-23].

Таким чином, інтеграція різних стилів українських декоративних розписів у художню діяльність дошкільників дозволяє створити різноманітну художньо освітню програму: від простих вправ до складніших композиційних завдань.

Впровадження декоративного розпису у систему дошкільної освіти має суттєве педагогічне підґрунтя. Декоративна діяльність у дошкільному віці – це не лише художня практика, а й засіб розвитку, навчання і виховання. Згідно з дослідженнями, декоративна діяльність проявляє значний потенціал у розвитку емоційно почуттєвої, естетичної сфери дитини, її художньої творчості, особистісних якостей [1].

Декоративний розпис має такі педагогічні функції:

1. Розвиток творчої активності: діти не просто копіюють, а створюють власні композиції на основі знайомих елементів [2, с. 10–11].

2. Формування дрібної моторики та координації рухів рук: виконання ферментованих мазків («гребінчик», «зернятко»), орнаментальних елементів, робота з кистю та фарбами. Розвиток художнього сприйняття, естетичного смаку: через роботу з кольором, ритмом, симетрією, рівновагою в композиції. Культурно виховна функція: знайомство з народними традиціями, мотивами декоративного мистецтва формує у дітей почуття національної ідентичності, поваги до рідної культури [3, с. 14-15].

Інтеграція декоративного розпису з музикою, казками, народними іграми створює цілісну художньо освітню атмосферу та стимулює пізнавальну активність і самовираження дітей. Можна пропонувати такі практичні методи роботи з дошкільниками та ознайомлення з мотивами і технікою: вихователь починає заняття з короткої розповіді про стиль (наприклад, петриківський розпис) і демонстрації зразків: базові мазки, форми, кольорове рішення. Важлива також демонстрація техніки: показ руху кисті чи пальця для мазка «гребінчик» або «зернятко», пояснення їхнього значення.

Практична робота на матеріалі декоративних розписів: діти отримують завдання створити власну композицію: наприклад, квітка, птах чи дерево

життя. Діти використовують знайомі мотиви, але з творчою свободою у кольорі чи формі. Обговорення роботи: діти пояснюють свій вибір композиції, кольорів, мотивів; обмін досвідом у групі, що формує рефлексію і вміння обговорювати результат. Ускладнення завдань: від простого орнаменту до композиції з кількох мотивів, зміна фону, додавання дрібних деталей. Оформлення результатів та виставка: роботи дітей виставляють у групі або на стіні, створюють фотозону, що мотивує та підсилює почуття досягнення. Такий підхід дозволяє дітям не лише навчитись декоративного малювання, а й розвивати художню культуру, творчість, самовираження та почуття приналежності до національної культури.

Таким чином, декоративні розписи України є ефективним засобом художнього розвитку дітей дошкільного віку. Через роботу з такими розписами діти набувають: творчих навичок, розвитку моторики, художнього сприйняття, уяви, а також знайомляться з елементами національної культури. Використання різноманітних стилів (петриківський, самчиківський, косівський, опішнянський тощо) створює багатогранну систему розвитку художньої компетентності дітей і формує у них любов до рідної культури й мистецтва. Отже, декоративний розпис – це не просто вид художньої діяльності, а потужний педагогічний засіб, що об'єднує розвиток, виховання і культуру.

Список використаних джерел

1. Гарькава Т. А. Петриківський декоративний розпис : підручник. Дніпро : ЛПА, 2017. 220 с. [Електронний ресурс] URL: <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/Garkava.pdf> lib.knukim.edu.ua+1 (дата звернення: 21.10.2025).
2. Бакуменко Т., Фролова І., Ярославцева М. Методика навчання дітей старшого дошкільного віку декоративному малюванню за мотивами народних промислів України. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Вип. 1. С. 9-17. DOI:10.32782/apv/2022.1.1.2. Ирбис НБУВ+1
3. Рагозіна В. В. Декоративна діяльність у ранньому і дошкільному віці». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709317/1/> (дата звернення: 20.10.2025).
4. Іжик, Є. О. Декоративний розпис в Україні та Китаї ХІХ–ХХ століть : магістер. робота; науковий керівник Н.М. Кохан. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2020. 120 с.

Олексій ЛЕВЕНКО,
здобувач 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А2 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Мар'яна ГОРДІЙЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ТА ІНІЦІАТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасній виховній теорії все більшого визнання набуває думка про те, що серед чинників розвитку особистості центральне місце посідає спілкування. З перших днів життя дитина відчуває потребу у взаємодії з іншими, що є об'єктивною умовою існування людини в суспільстві. Протягом життя особистість постійно перебуває в атмосфері комунікації, яка забезпечує формування світогляду, поведінки, моральних уявлень, самооцінки. Саме у процесі спілкування людина усвідомлює власну значущість, розкриває внутрішній потенціал, здатність до творчості [2].

Звернення до наукових джерел свідчить, що сучасна психологічна теорія розглядає спілкування в нерозривному зв'язку з діяльністю. Багатоплановість комунікації як взаємодії між людьми обумовлена насамперед потребами у співпраці, спільному розв'язанні завдань, пізнанні та практичній діяльності. Науковці підкреслюють, що людина не лише виконує певні дії, а й водночас вступає у комунікативні стосунки, формується як соціальна істота.

Отже, спілкування є фундаментальним чинником розвитку особистості та культури людства. Особливо важливим є дошкільний період, коли формується культура поведінки, моральні якості, соціальні навички, здатність до взаємодії з іншими [1;4].

Дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку креативності, ініціативності, комунікативних умінь. Гнучкість психіки (А. Виготський), емоційна чутливість (О. Запорожець), формування свідомих мотивів (О. Леонтьєв) – усе це створює сприятливі умови для становлення моральних якостей, самостійності, відповідальності, творчості.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, важливими завданнями є формування в дітей умінь культурної взаємодії, дотримання правил поведінки, володіння культурою діалогу, здатності співпереживати та співдіяти. Освітня лінія «Особистість дитини» спрямована на розвиток креативності, свободи поведінки, самосвідомості та ініціативності. Освітня лінія «Дитина в соціумі» забезпечує формування соціально прийнятної поведінки, умінь орієнтуватися у світі людських взаємин, а «Мовлення дитини» – розвиток культури мовлення й комунікативної компетентності.

Ключовим чинником реалізації цих завдань є якісно організований освітній простір дошкільного закладу, який розглядається як середовище розвитку особистості, її здібностей, інтересів, цінностей. Під освітнім простором розуміють цілісну систему умов, що забезпечують розвиток дитини, включаючи предметне, соціальне, емоційне та комунікативне середовище.

Правильно організований освітній простір забезпечує умови для:

- вільної гри та творчості;
- прояву ініціативи;
- самостійного вибору діяльності;
- розвитку мовлення;
- набуття соціального досвіду;
- формування моральних якостей;
- засвоєння норм поведінки.

Психологічними передумовами розвитку основ культури спілкування є соціальна потреба у взаємодії, орієнтація на дорослого як еталон поведінки, зростання інтересу до моральних норм, здатність підпорядковувати особисті бажання суспільним. Саме в цьому віці з'являються внутрішні моральні регулятори поведінки, що впливають на самооцінку дитини, її взаємини з іншими [3;5].

Перебування в організованому освітньому середовищі сприяє розвитку в дітей умінь орієнтуватися у нових умовах, взаємодіяти з однолітками й дорослими, адекватно поводитися в незвичних ситуаціях.

Комунікативний розвиток дитини перебуває під впливом комплексу факторів. Протягом раннього та дошкільного дитинства змінюються форми взаємодії дитини з дорослими:

- емоційне спілкування;
- ситуативно-особистісне;
- ситуативно-ділове;
- позаситуативно-пізнавальне;
- позаситуативно-особистісне.

Ці форми забезпечують поступове входження дитини у світ людських взаємин, формування культури спілкування як важливої складової життєвої компетентності.

Розвиток мовлення, як і соціальних навичок, відбувається через активну взаємодію з оточенням та засвоєння мовних норм. Вільне мовленнєве спілкування сприяє розвитку логічного мислення, умінь слухати й розуміти іншого, аргументувати позицію.

Отже, освітній простір є важливою умовою розвитку креативності та ініціативності дошкільників, оскільки створює можливості для самовираження, творчого мислення, самостійного вибору, формування навичок співпраці та комунікації.

Список використаних джерел

1. Артемова Л. В. Педагогіка дошкільного дитинства. Київ : Каравела, 2016. 384 с.
2. Беленька Г. В. Організація сучасного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти. *Дошкільна освіта*. 2021. № 3. С. 12–19.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
4. Крутій К. А. Освітній простір дошкільного закладу: концепції і технології. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 230 с.
5. Синьова Є. В. Розвиток творчої активності дітей дошкільного віку. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2020. № 72. С. 115–121.

Катерина МУРАЩОК,
здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта. Логопедія
Науковий керівник – **Наталія КАНЬОСА,**
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ ТА ВОЛЬОВИХ РИС ХАРАКТЕРУ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Період дошкільного дитинства є надзвичайно важливим етапом становлення особистості, адже саме в цей час формується емоційно-вольова сфера, яка визначає майбутню поведінку, стосунки з оточенням і здатність дитини до соціальної адаптації. Емоційна сприйнятливість і вольові риси характеру виступають фундаментом морального, інтелектуального та духовного розвитку особистості. Саме вони забезпечують дитині можливість адекватно реагувати на події, розуміти емоції інших людей, долати труднощі та досягати поставленої мети.

Сучасна дошкільна педагогіка розглядає розвиток емоційно-вольової сфери як комплексне завдання, що потребує узгоджених зусиль вихователів, психологів і батьків. Емоційно сприйнятлива дитина вміє співпереживати, розуміти почуття інших, а сформована воля допомагає їй контролювати власну поведінку, діяти послідовно і виявляти наполегливість. Без розвитку цих якостей неможливо досягти гармонійного поєднання розумового та морального виховання.

Емоційна сприйнятливість у дошкільників – це здатність відчувати, розпізнавати та виражати власні емоції, а також розуміти емоційні стани інших людей. У перші роки життя дитина реагує на події переважно емоційно, однак поступово вчиться усвідомлювати причини своїх почуттів, керувати ними та співвідносити з поведінкою. Важливу роль у цьому процесі відіграє приклад дорослого, який демонструє, як можна реагувати на емоційні ситуації конструктивно [2].

Формування емоційної сприйнятливості пов'язане з розвитком емпатії, доброзичливості, умінням висловлювати співчуття. Педагогічна практика свідчить, що емоційно чутливі діти швидше встановлюють контакт з однолітками, охочіше беруть участь у спільних видах діяльності, менше конфліктують. У процесі читання казок, обговорення сюжетів, спостереження за поведінкою героїв діти вчаться розпізнавати почуття інших людей, пояснювати причини їхніх дій і прогнозувати наслідки власних вчинків. Наприклад, після прочитання історії про героя, який поділився іграшкою, вихователь може запитати: «Як ти думаєш, що він відчував? Як би ти вчинив на його місці?». Такі запитання формують емоційну чуйність і здатність до самоаналізу [6].

Вольові риси характеру, своєю чергою, є психологічним механізмом, який забезпечує здатність дитини діяти свідомо, долаючи труднощі й регулюючи власну поведінку. До них належать наполегливість, самостійність, цілеспрямованість, організованість, витримка. Воля допомагає дитині завер-

шувати розпочату справу, контролювати імпульси, чекати своєї черги, підкорятися правилам гри. Дошкільник ще не має стійких вольових установок, тому дорослі мають створювати ситуації, у яких дитина тренує здатність утримувати увагу, доводити справу до кінця, долати небажання або втому.

Формування емоційної сприйнятливості й волі – процес взаємопов'язаний. Коли дитина вчиться розуміти свої емоції, вона поступово опановує вміння їх контролювати. Уміння заспокоїтися, дочекатися, виконати інструкцію – це одночасно прояв волі й результат емоційної саморегуляції. Таким чином, розвиток емоційної сфери є необхідною передумовою формування вольових рис, а воля, у свою чергу, сприяє гармонізації емоційної поведінки [4].

Особливе місце у вихованні цих якостей займає педагогічне середовище. Вихователь має створити атмосферу емоційного комфорту, довіри, прийняття. Дитина повинна відчувати, що її почуття мають значення, що вона може без страху висловлювати емоції й отримувати розуміння. Позитивне ставлення педагога, доброзичливий тон, підтримка у складних ситуаціях створюють відчуття безпеки, яке є основою для формування емоційної стабільності [5].

У процесі педагогічної роботи важливо поступово ускладнювати завдання, щоб дитина навчалася діяти в умовах вибору, відповідальності та необхідності прикладати зусилля. Наприклад, вихователь може запропонувати дітям побудувати конструкцію з кубиків, пояснивши, що для цього потрібно діяти спільно, узгоджуючи свої дії. Якщо споруда падає, діти мають домовитися і спробувати знову. Така ситуація розвиває наполегливість, уміння долати невдачу, зберігати емоційну рівновагу.

Педагогічно доцільним є використання сюжетно-рольових ігор, творчих завдань, вправ на емоційне самопізнання. У грі дитина вчиться діяти за правилами, проявляти ініціативу, контролювати емоції. Наприклад, у грі «Я чарівник настрою» кожна дитина описує свій настрій і пропонує спосіб його покращити. Такі вправи формують внутрішню рефлексію та вчать розпізнавати емоційні стани [3].

Не менш важливою є взаємодія дошкільного закладу з родиною. Саме в сім'ї дитина отримує перші уроки емоційного реагування й волі. Якщо батьки підтримують дитину, дозволяють проявляти емоції, але водночас заохочують до відповідальності, дитина вчиться керувати своїми почуттями. Спільне виконання домашніх обов'язків, планування дня, участь у сімейних рішеннях допомагають формувати організованість і почуття обов'язку [7].

Вихователь має допомогти батькам усвідомити значення емоційного прикладу: агресивність, байдужість або надмірна суворість дорослих часто стають причиною замкнутості чи емоційної нестійкості дитини. Тому педагогічна робота повинна бути спрямована не лише на дитину, а й на її найближче соціальне оточення.

Сприятливим чинником розвитку емоційно-вольової сфери є також художня діяльність – малювання, ліплення, музика. У процесі творчості дитина не лише виражає свій емоційний стан, а й навчається його регулювати. Малювання чи ліплення допомагають заспокоїтися, зосередитись, отримати задоволення від результату власної праці.

Психологи підкреслюють, що вольові риси формується через діяльність, у якій дитина стикається з труднощами, але має можливість подолати їх самотійно. Вихователь має підбирати такі завдання, які відповідають віковим можливостям, але потребують певних зусиль. Наприклад, зібрати констру-

тор за схемою, вивчити короткий вірш, зробити виріб до кінця. Успішне завершення діяльності викликає позитивні емоції, підкріплює віру у власні сили, а отже – розвиває волю.

Поступово, через системну роботу, дитина набуває здатності контролювати емоції, обирати адекватні способи поведінки, не піддаватися миттєвим імпульсам, а діяти свідомо. Саме це і є показником сформованості емоційної сприйнятливості та вольових рис характеру.

Отже, розвиток емоційної сприйнятливості та вольових рис характеру є важливою складовою особистісного становлення дитини дошкільного віку. Емоційна сприйнятливість допомагає дитині розуміти себе та інших, співпереживати, формує моральну чутливість. Вольові риси, своєю чергою, забезпечують уміння контролювати поведінку, доводити справу до кінця, долати труднощі. Вони взаємопов'язані й взаємозалежні, оскільки розвиток емоційної саморегуляції створює основу для вольової поведінки, а воля стабілізує емоційну сферу.

Ефективне виховання цих якостей можливе лише за умови створення емоційно безпечного середовища, налагодження партнерської взаємодії між педагогом, дитиною та батьками, використання творчих ігрових методів, які поєднують емоційний досвід і вольові зусилля. Саме завдяки такій взаємодії виховується гармонійна, врівноважена, доброзичлива та цілеспрямована особистість, здатна діяти свідомо й відповідально.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Видавництво, 2021. 26 с. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Цент учб. літ., 2021. 424 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf.
3. Каньоса Н., Калинюк Є. Сюжетно-рольова гра як ефективний засіб соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти* : збірник матеріалів XI Міжнародної наук.-прак. конф. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2025. С. 80-86. <https://drive.google.com/file/d/1CnQlwYpf9q3iliW030aFB1GrBfk446NP/view>.
4. Клубенко Н.М. Психоемоційний розвиток дошкільників. *Збірник наукових праць. «Актуальні проблеми психології в закладах освіти»*, 2015. В. V. С. 61-66. <https://files.core.ac.uk/download/539875878.pdf>.
5. Компанець Н.М. Розвиток та формування емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку: Науково-методичний посібник. Київ: Актуальна освіта, 2023. 42 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738957/1/Kompanets%20Rozvitok%20emotio%20n-voli.pdf>.
6. Кононко О.Л. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : науково-методичний посібник / наук. ред. О.Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
7. Психолого-педагогічні основи керівництва особистісним розвитком дітей: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Укладачі: Н.Г. Каньоса, Т.Й. Бабюк. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. 198 с. <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8213>.

Марія РУЖАНСЬКА,
здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Леся ГАЛАМАНЖУК,**
доктор педагогічних наук, професор
кафедри теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ СВЯТ У ЗДО

Фізичний розвиток дитини дошкільного віку є однією з основних складових її всебічного становлення та гармонійного виховання. В умовах модернізації системи дошкільної освіти та зростання вимог до збереження і зміцнення здоров'я дітей актуальності набуває питання пошуку інноваційних підходів до організації фізкультурно-оздоровчої діяльності у закладі дошкільної освіти. Від ефективності використання таких підходів залежить не лише рівень рухової активності, а й формування у дітей позитивного ставлення до фізичних вправ, здорового способу життя, розвиток емоційної сфери та соціальної взаємодії [1, с. 15–16; 2, с. 249–250].

Фізкультурно-оздоровчі свята, як одна з форм організації рухової діяльності, поєднують у собі ігрові, емоційно насичені та пізнавальні елементи, сприяючи розвитку комунікативних навичок і творчих здібностей дошкільників. У сьогоденних умовах їх проведення потребує оновлення змісту, структури та методичних підходів, що відповідають запитам часу та індивідуальним потребам дітей [2, с. 250–251]. Інноваційні технології, інтерактивні методи, цифрові засоби навчання та інтегровані форми роботи відкривають нові можливості для створення свят, які не лише оздоровлюють, а й виховують, мотивують і надихають [3, с. 42–44].

Сучасні педагогічні дослідження свідчать, що застосування інновацій у фізкультурно-оздоровчій діяльності забезпечує більш високий рівень залученості дітей, позитивний емоційний фон заходів, підвищує результативність освітнього процесу та зміцнює партнерську взаємодію між вихователями, батьками й дітьми [4, с. 31–32]. Саме тому розроблення та впровадження інноваційних підходів до проведення фізкультурно-оздоровчих свят у ЗДО є важливою умовою формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників і підвищення якості дошкільної освіти загалом [1, с. 17; 5, с. 58–59].

Фізичне виховання дітей дошкільного віку є складовою частиною освітнього процесу, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток рухових умінь, формування стійкої мотивації до здорового способу життя. Одним із провідних напрямів фізкультурно-оздоровчої роботи виступає організація свят, які поєднують рухову активність з емоційним піднесенням, елементами змагання, музики та творчості [3, с. 45].

Інноваційність у сучасному дошкільному вихованні трактується як оновлення змісту, форм і методів педагогічної діяльності відповідно до вимог сьогодення [2, с. 251]. У контексті фізкультурно-оздоровчої роботи інноваційні підходи спрямовані на створення освітнього середовища, де фізичний розвиток поєднується з пізнавальною, естетичною, соціальною та емоційною ді-

яльністю дитини [1, с. 18]. До таких підходів належать: інтеграція традиційних і новітніх технологій, використання ігрових і сюжетних форм, елементів фітнесу, танцювально-рухової терапії, релаксаційних і дихальних вправ, а також засобів інформаційно-комунікаційних технологій [4, с. 33; 5, с. 60–61].

Педагогічні концепції, покладені в основу інноваційних підходів до організації фізкультурно-оздоровчих свят, спираються на ідеї гуманізації освітнього процесу, дитиноцентризму, діяльнісного та інтегрованого підходів [3, с. 46–47]. Так, дитиноцентричний підхід передбачає орієнтацію на інтереси, здібності та фізичні можливості кожної дитини [2, с. 252]. Інтегрований підхід дозволяє поєднати фізичні вправи з елементами музичної, художньої, природничої діяльності, що підвищує мотивацію дітей і забезпечує цілісність освітнього процесу [1, с. 19; 4, с. 34].

Вагому роль у реалізації інноваційних форм роботи відіграє педагог, який має виступати організатором, партнером і натхненником дитячої діяльності. Його професійна компетентність передбачає володіння сучасними здоров'язбережувальними технологіями, уміння організовувати свята у співпраці з музичними керівниками, медичними працівниками, батьками та колегами [5, с. 62–63]. Саме від педагогічної майстерності залежить ефективність реалізації інноваційних підходів до розвитку рухової активності, емоційного благополуччя й соціальної взаємодії дошкільників [3, с. 48; 4, с. 35].

Інноваційні підходи у фізкультурно-оздоровчій діяльності ЗДО зумовлені потребою підвищення ефективності освітнього процесу, розвитку творчого потенціалу дітей та формування у них позитивної мотивації до здорового способу життя [1, с. 20]. У сучасних умовах фізкультурно-оздоровчі свята розглядаються не лише як форма дозвілля, а як педагогічно продуманий комплекс заходів, що сприяє гармонійному розвитку дитини [2, с. 252; 4, с. 36].

Використання інноваційних підходів у проведенні таких свят передбачає оновлення традиційних форм і методів організації рухової активності [3, с. 49]. У практиці дошкільної освіти зростає інтерес до застосування технологій інтерактивного навчання, інтегрованих занять, сюжетно-рольових ігор, елементів фітнесу, танцювальної терапії, вправ на розвиток дихання й координації [5, с. 64–65].

Особливого значення набуває інтеграція різних освітніх напрямів у процесі підготовки та проведення свят [1, с. 21]. Залучення елементів музичного, художньо-естетичного, природничого та соціально-морального розвитку дозволяє зробити захід цілісним і пізнавально цінним [3, с. 50].

Важливу роль у реалізації інноваційних підходів відіграє педагог – координатор спільної діяльності дітей і дорослих [4, с. 37]. Його професійна компетентність полягає у вмінні поєднувати традиційні методи фізичного виховання з новими педагогічними технологіями, створювати атмосферу психологічного комфорту, підтримки й зацікавленості [5, с. 66].

Інноваційні фізкультурно-оздоровчі свята повинні відповідати віковим та індивідуальним особливостям дітей, сприяти розвитку їхньої рухової культури та емоційного благополуччя [2, с. 253]. Важливою умовою є безпечність рухових завдань, дозоване фізичне навантаження й позитивна мотивація кожної дитини до участі у спільній діяльності [4, с. 38].

У процесі підготовки фізкультурно-оздоровчих свят ефективним є використання сучасних технологій – мультимедійних засобів, інтерактивних ігор, відеосупроводу, а також інтернет-ресурсів для створення музичного чи візуального оформлення [1, с. 22; 5, с. 67].

Застосування інновацій у фізкультурно-оздоровчих святах забезпечує формування в дітей позитивного ставлення до фізичної активності, розвиває почуття командного духу, взаємодопомоги, відповідальності, а також сприяє підвищенню рівня самостійності [3, с. 51].

Отже, інноваційні підходи до проведення фізкультурно-оздоровчих свят у закладах дошкільної освіти є важливою складовою оновлення освітнього процесу, спрямованого на гармонійний розвиток особистості дитини [2, с. 253; 4, с. 39; 5, с. 68]. Їх упровадження забезпечує не лише ефективне формування рухової культури, а й створює умови для розвитку емоційної сфери, комунікативних умінь, почуття колективізму та відповідальності. Використання сучасних педагогічних технологій сприяє підвищенню якості освітнього процесу, робить його більш інтерактивним, змістовним і привабливим для дітей дошкільного віку.

Інноваційні фізкультурно-оздоровчі свята виконують важливу виховну функцію – формують у дітей ціннісне ставлення до здоров'я, стимулюють інтерес до рухової активності, сприяють зміцненню морально-вольових якостей. Вони є ефективним засобом реалізації принципу дитиноцентризму, оскільки враховують індивідуальні особливості кожної дитини та забезпечують позитивний емоційний фон у процесі діяльності.

Подальші дослідження вбачаються у вивченні питань підготовки вихователів до впровадження інноваційних технологій у фізкультурно-оздоровчу діяльність, а також у розробленні методичних рекомендацій щодо створення безпечного, креативного та мотиваційного середовища під час проведення свят у закладах дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Порядченко Л. В. Інноваційні технології у фізичному розвитку дітей дошкільного віку. Інформаційні технології в дошкільній освіті. Київ : КУБГ, 2022. https://elibrary.kubg.edu.ua/25293/1/L_Poryadchenko_ITDO.pdf.
2. Кравець Н., Захарасевич Н. Інноваційні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 83, ч. 2. С. 248–252. https://www.apn-journal.in.ua/archive/83_2025/part_2/48.pdf.
3. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи: збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi83/0062934.pdf>.
4. Аналіз інноваційних підходів у фізичному вихованні дошкільників. *Науковий вісник Сумського державного педагогічного університету*. Суми : 2024. <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2074/1/Analiz%20innovatsiinykh%20pidkhodiv.pdf>(<https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2074/1/Analiz%20innovatsiinykh%20pidkhodiv.pdf>).
5. Бурсова І. Інноваційні форми організації рухової діяльності дітей дошкільного віку. *Український педагогічний журнал*. Полтава : ПНПУ, 2024. <https://urepnpu.pnpu.edu.ua/article/view/312210>(<https://urepnpu.pnpu.edu.ua/article/view/312210>).

Валерія ТКАЧУК,
здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Катерина ДЕМЧИК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ЛІПЛЕННЯ З ГЛИНИ ЯК СПОСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на психоемоційний стан дітей. Часті повітряні тривоги, розлука з близькими, переїзди, невизначеність та страх – це фактори, які провокують тривожність, порушення сну, емоційні вибухи та апатію. За даними ЮНІСЕФ, понад 50% українських дітей після початку воєнних дій мають ознаки психоемоційного напруження, підвищеної тривоги або стресових реакцій [6, с. 12]. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають м'які методи психологічної підтримки, серед яких важливе місце займає арт-терапія [2, с. 33].

Ліплення з глини – це давній вид художньої творчості, що поєднує в собі тактильні відчуття, образне мислення та емоційне вираження. Глина має здатність до трансформації, легко змінює форму, реагує на силу натиску, зберігає тепло рук. Для дитини це не просто матеріал, а спосіб контакту з реальністю, яку вона може контролювати. У ситуації війни, коли світ стає непередбачуваним, можливість створити власний образ, розім'яти, розбити й знову зліпити – це символ відновлення, контролю та надії. Як зазначає Киричук (2022), робота з глиною дозволяє дитині відчувати себе автором процесу, що знижує рівень внутрішнього напруження [1, с. 21].

Тактильний контакт з природним матеріалом має заспокійливий ефект. Діти, які проживають у бомбосховищах, тимчасових притулках або переживають стрес через вибухи та сирени, часто мають підвищене м'язове напруження, тривожність та потребу у фізичній розрядці. М'які рухи, повільне розминання глини стимулюють дрібну моторику, покращують кровообіг, нормалізують дихання. Психологи зазначають, що при м'якому натисканні на глину активізуються ті ж нейрофізіологічні механізми, що й при масажі – сповільнюється пульс, знижується рівень кортизолу (гормону стресу), активізується вироблення серотоніну й ендорфінів [4, с. 28–29].

Практика показує, що діти, які систематично займаються ліпленням, стають спокійнішими, краще виражають емоції [3, с. 45]. Наприклад, у центрі психологічної допомоги у Львові було проведено заняття з дітьми-переселенцями віком 6–10 років. Під час занять діти ліпили «свій дім мрії», тварин, символи захисту. Один хлопчик, який тривалий час не розмовляв після евакуації з Маріуполя, на четвертому занятті зліпив фігурку військового й сказав: «Це мій тато, він повернеться». Цей приклад демонструє, що глина стала для дитини мовою, якою він зміг висловити надію та страх.

Ліплення також сприяє розвитку навичок соціальної взаємодії. Під час групових занять діти навчаються обмінюватися інструментами, радитися, допомагати одне одному. Наприклад, під час спільного створення композиції «мирне місто» одна дитина формує будинки, інша – дерева, хтось робить

птахів. Така діяльність створює атмосферу співпраці, що знижує відчуття самотності та підтримує віру в відновлення [2, с. 36].

Окрім емоційного впливу, ліплення позитивно позначається на когнітивному розвитку. У процесі роботи з глиною активізуються обидві півкулі мозку: ліва – відповідає за логіку, планування та послідовність дій, права – за образність, інтуїцію та творче бачення [5, с. 67]. Дитина продумує образ, оцінює пропорції, структуру, вчиться прогнозувати результат. Такий вид діяльності є особливо корисним для дітей, у яких через стрес порушується увага, знижується пам'ять та здатність до концентрації [3, с. 52].

В умовах воєнного часу дітям часто не вистачає стабільності, відчуття безпеки та ритуалів. Створення регулярних занять із глиною може стати тим самим «острівцем стабільності», де дитина знає, що її почують і підтримають [2, с. 38]. Психологи рекомендують починати заняття з короткого ритуалу – запалити свічку, розповісти коротку історію, увімкнути спокійну музику або запропонувати дітям заплющити очі й уявити місце, де їм добре [5, с. 71]. Після цього діти торкаються глини, розминають її, поступово переходячи до творчого процесу. Важливо, щоб дорослий не оцінював результат («гарно – негарно»), а підтримував саме процес: «Ти так цікаво зробив крила», «Ця форма виглядає сильною, як ти цього досяг?» [1, с. 23].

Існують також спеціальні арт-терапевтичні вправи з глиною, спрямовані саме на зниження тривожності [4, с. 30]. Наприклад:

- «Камінь тривоги» – дитина ліпить невелику кам'яну фігурку, символ своєї тривоги, а потім стискає її в руках, уявляючи, що страх зменшується.
- «Мій захисник» – створення фігури (людини, тварини або фантастичної істоти), яка буде охороняти. Це дозволяє дитині сформулювати образ безпеки [1, с. 26].
- «Розбита глина» – дитина свідомо руйнує виріб, а потім створює з уламків щось нове. Така робота допомагає пережити досвід втрати та відновлення [5, с. 74].

У деяких закладах дошкільної освіти й дитячих центрах України вже впроваджуються проекти «Глина миру», «Творчість заради життя», де діти, які пережили евакуацію або втрату дому, створюють символічні вироби: свічники, голубів миру, ангелів, серця [2, с. 40]. У місті Черкаси діти з прифронтових територій робили глиняні обереги – маленькі будиночки з написами «Повернуся», «Чекаю тата», «Ми разом». Психологи помітили, що діти менше сварилися, стали більш відкритими, охочіше спілкувалися після занять [4, с. 31].

Глина також може бути інструментом сімейної терапії. Спільне ліплення батьків і дітей допомагає відновити довіру, зняти напруження у стосунках, створити відчуття підтримки [5, с. 76]. Наприклад, мати та дитина можуть разом зліпити «свій дім мрії» або спільно створити фігурки членів родини. Така взаємодія особливо важлива для дітей, у яких один із батьків на фронті або зазнав поранення. Ліплення стає способом говорити про любов, страх, втрату та надію – навіть тоді, коли слів забагато або їх зовсім немає [1, с. 28].

Заняття з глиною не потребують дорогих матеріалів і можуть проводитись у будь-яких умовах – у школі, дитячому садку, волонтерському центрі чи навіть у підвалі під час повітряної тривоги. Достатньо мати природну або полімерну глину, ємність з водою, стеки, дощечки або навіть просто руки. Головне – створити атмосферу прийняття й тепла [3, с. 59].

Таким чином, ліплення з глини є ефективним засобом зняття психоемоційної напруги в дітей в умовах воєнного стану. Воно поєднує тілесне й емо-

ційне, допомагає відновити відчуття безпеки, розвиває здатність до самовираження та творчості. Особливу роль відіграє тактильний контакт із природним матеріалом, який заспокоює нервову систему та допомагає знижувати рівень тривожності. У нинішніх умовах важливо впроваджувати такі заняття у школах, центрах психологічної допомоги, бомбосховищах, адже саме через творчість дитина вчиться знову довіряти світу.

Список використаних джерел

1. Киричук О. Арт-терапія в роботі з травмованими дітьми. 2022. 238 с.
2. Пилипенко І. Психологічна підтримка дітей під час війни. 2023. 180 с.
3. Гриневич Л. Арт-терапія в роботі з дітьми: методичні рекомендації. Київ : Освіта України, 2021. 112 с.
4. Малишевська Н. Сенсорний розвиток і терапія засобами глини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2022. №3. С. 27–31.
5. Савченко В. Арт-терапевтичні методи у роботі з травмою. Харків : Ранок. 2023. 144 с.
6. UNICEF. (2023). Mental Health and Psychosocial Support for Children in Emergencies.

Тетяна ЧАЙКОВСЬКА,
здобувачка 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник – **Тетяна БАБЮК,**
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Формування екологічної культури особистості виступає пріоритетним напрямком роботи з дітьми дошкільного віку. Формувати екологічну культуру особистості – означає виховувати таке ставлення до природи, що перетворює знання морально-етичних норм і правил на внутрішнє надбання людини, робить їх регулятором поведінки [2]. Основними завданнями формування екологічної культури виступає формування емоційної сфери, розвиток естетичних почуттів, любові до природи, формування відповідального ставлення за природу та природоцільну поведінку.

Природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини старшого дошкільного віку до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності [6]. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти природничо-екологічну компетентність у дітей старшого дошкільного віку вважають сформованою, якщо вона: має уявлення про природу планети Земля і Всесвіту, розуміє, що Земля є частиною Космосу, володіє елементарними уявленнями про дослідження Космосу людиною, знає, що на планеті Земля є неживі і живі об'єкти, встановлює залежність об'єктів природи від екологічних факторів, володіє назвами штучних матеріалів, виготовлених людиною з

природної сировини, усвідомлює, що життя людини неможливе без природи, обізнана із позитивним і негативним впливом людини на природне довкілля, проблемами довкілля, необхідністю заощаджувати енергію, воду, сортувати сміття, має первинні навички такої поведінки, свідомо використовує знання про природу в різних видах діяльності та життєвих ситуаціях, орієнтується в діяльності людини, спрямованій на збереження, відтворення й охорону природи, може пояснити на елементарному рівні необхідність сталого способу власного життя, свідомо обирає дії, спрямовані на зміцнення власного здоров'я, виявляє відчуття особистої причетності до збереження ресурсів планети і власної країни, здатна пояснити, чому потрібно економно витрачати воду, папір, електроенергію, як це пов'язано зі збереженням лісових, водних запасів планети, клімату, демонструє навички розумного споживання енергії, паперу та води, здатна не лише усвідомлювати важливість правил у суспільному житті, смисл конкретного правила, а й уміти пояснити іншому, чому варто вчиняти так, а не інакше [6]. Для реалізації поставлених завдань традиційні методи не завжди є ефективними.

С. Русова наголошувала, що головною основою навчання є цікавість. Там де цікавість дитини задовольняється, там працює вона радісно, швидко все схоплює, добре запам'ятовує [4]. Саме тому нами було обрано метод проєктів, який дає можливість сформувати у дітей вміння планувати свої дії, шукати шляхи розв'язання проблем, сприяє розвитку пізнавального інтересу, творчості дитини, міцному засвоєнню знань, привчає дитину не шукати готові відповіді, а самостійно під керівництвом педагога здобувати нові знання, дає можливість обирати тему для проєкту не педагогу, а дітям.

Проєктна діяльність проходить через усі види дитячої діяльності в закладі дошкільної освіти і розкриває можливості для плідної взаємодії з батьками вихованців та іншими фахівцями закладу дошкільної освіти, що, безперечно, впливає на ефективність формування у дітей еколого-природничої компетентності. Важливі питання організації проєктної діяльності дошкільників знайшли відображення у наукових роботах О. Брежнєвої, Н. Гавриш, І. Кіндрат, Т. Піроженко, О. Рейпольської, Л. Швайки та ін. М. Ярославцева, С. Колосова та Ю. Сирова дають наступне визначення екологічного проєкту – це самостійна науково-дослідницька творча робота вихователя та вихованців на екологічну тематику, яка спрямована на розв'язання екологічних проблем у процесі освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти [5].

Проєкти можуть бути короткостроковими і довгостроковими. Їх тривалість визначається педагогічним колективом закладу дошкільної освіти залежно від виконуваних завдань. На основі психолого-педагогічних досліджень М. Ярославцева, С. Колосова, Ю. Сирова розробили методичні рекомендації щодо організації екологічних проєктів у закладах дошкільної освіти, а саме:

- 1) екологічні проєкти повинні бути актуальними та сприяти формуванню екологічної культури у дошкільників;
- 2) під час організації екологічних проєктів треба враховувати індивідуальні особливості кожної дитини;
- 3) під час досліджень необхідно задіяти всі аналізатори;
- 4) у процесі проведення екологічних проєктів треба підтримувати ініціативу дітей, розвивати дитячу фантазію та сприяти вихованню самостійності дитини;
- 5) під час виконання проєктів важливими є партнерські відносини між педагогом та дітьми [5].

Для успішної роботи над проєктом необхідно дотримуватися певного алгоритму: давати можливість дітям обирати тему, ідею проєкту та надавати їм можливість діяти самостійно. Важливою умовою реалізації проєкту виступає дотримання етапності. Зазвичай виокремлюють три етапи: підготовчий, дослідницько-творчий та заключний. Під час підготовчого етапу з дітьми обговорюють проблему, домовляються про завдання, які необхідно виконати, розподіляють ролі. Найчастіше на цьому етапі використовують полілоги, проблемні запитання, бесіди. На другому етапі діти шукають шляхи реалізації завдань проєкту, обговорюють що не вистачає для його реалізації, здобувають інформацію, якої не вистачає. Дуже добре, коли діти бачать, як реалізуються завдання. Для цього в групі можна розмістити кошик з квітами, або дерево цілей. Важливо, щоб діти вчилися планувати свою діяльність, домовлятися в групі, спільно шукали шляхи реалізації завдань. Така робота буде підтримувати інтерес дітей до проєкту, виховувати вміння домовлятися, аргументувати власну думку та планувати власну діяльність. На цьому етапі краще використовувати евристичну бесіду, полілог, квести, ігри-стратегії, інтелектуальні карти. На заключному етапі діти повинні побачити результат реалізації творчого проєкту. Результатом може виступити: виготовлення колажу, лепбуку, фотозвіту, газети, книги, створення мультфільму, вистави, макету, малюнку. Найголовніша ціль – щоб усі учасники проєкту побачили реалізацію свої задумів та результат своєї діяльності. Вкрай важливо, створити такі ситуації коли діти мають можливість пригадати усі етапи проєкту та розповісти про них. Саме тому, на заключному етапі використовують елементи ділових та ситуативних ігор. Наведемо приклади тематики екологічних проєктів: «Чистий будинок – чисте місто»; «Аптека на підвіконні», «Рослини-барометри», «Квітковий годинник», «Тварини рекордсмени», «Від насінинки до рослини» «Чарівний світ кристалів», «Як шкідливе зробити корисним», «Подорож пластикової пляшки».

Отже, формування екологічної культури дошкільників є невід’ємною частиною освітнього процесу закладів дошкільної освіти, де передбачено проведення різноманітних методів навчання, зокрема й екологічних проєктів. Саме проєктна діяльність забезпечує цікаве, ефективне та екологічно спрямоване навчання і виховання дітей дошкільного віку. Перспективи подальших досліджень убачаємо у висвітленні проблеми підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до використання методу проєктів у освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
2. Бордюг Н. С. Проєктна діяльність в екологічному вихованні дошкільників. *Педагогічна академія : наукові записки*. Zenodo, червень 2024 р. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13852923>.
3. Русова С. Вибрані твори: у 2 кн. Кн. 1. / За ред. Є. І. Коваленко. Київ : Либідь, 1997. 272 с.
4. Ярославцева М., Колосова С., Сирова Ю. Формування екологічної культури в дошкільників у процесі екологічних проєктів. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32. Т. 2. С. 144-147.
URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/32/part_2/31.pdf.

5. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.

Анжела ШАРШОНЬ,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Галина ВАТАМАНЮК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії та
методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ДИНАМІЧНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ У ЗДО

Цифровізація суспільства, гуманізація освітнього процесу, зміни соціального середовища та реформування системи дошкільної освіти актуалізують посилення уваги до створення такого освітнього середовища, яке сприяло б пізнавальному розвитку дітей, враховувало б їхні інтереси та індивідуальні потреби, стимулювало б допитливість і забезпечувало умови для самостійного вибору. У цьому контексті концепція динамічного освітнього простору розглядається як важливий чинник активізації пізнавальної діяльності дошкільників. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», Положення про дошкільний навчальний заклад, Концепції розвитку дошкільної освіти України, Базового компонента дошкільної освіти удосконалення освітнього середовища визначено однією з ключових умов підвищення якості освітнього процесу [3].

Під освітнім простором закладу дошкільної освіти розуміють сукупність фізичного, психологічного і соціально-педагогічного середовища, в якому діти здійснюють свою життєдіяльність, навчання та виховання. На часі в ЗДО особливу увагу звертають на трансформацію освітнього середовища відповідно до ідей гуманістичної педагогіки та компетентнісного підходу [5].

Динамічний освітній простір – це такий простір, який забезпечує варіативність, мобільність, можливість вибору і трансформації середовища відповідно до потреб дітей і педагогів. Поняття «динамічний освітній простір» є одним із ключових у сучасних дослідженнях, що стосуються інноваційних підходів до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Теоретичні основи цього поняття формуються на перетині педагогіки, психології розвитку та дизайну освітнього середовища. З позицій педагогічної науки динамічний освітній простір розглядається як гнучка система, здатна адаптуватися до індивідуальних потреб дітей, забезпечуючи можливість варіативності форм діяльності, темпів навчання та способів взаємодії. Психологічні підходи акцентують увагу на створенні умов, які сприяють емоційному комфорту, розвитку автономії та саморегуляції дитини. У цьому контексті динамічність простору визначається не лише фізичною мобільністю предметно-просторового середовища, а й психологічною відкритістю до змін і взаємодії. З погляду теорії освітнього дизайну, динамічний освітній простір у закладі дошкільної освіти – це інтегрована структура, де фізичні, соціальні та циф-

рові компоненти взаємодіють для підтримки різних сценаріїв навчання. Основним принципом виступає можливість швидкої трансформації середовища відповідно до навчальних завдань, інтересів дітей і педагогічних цілей. Отже, у контексті дошкільної освіти поняття «динамічний освітній простір» можна визначити як багатовимірну систему умов і ресурсів, спрямованих на підтримку індивідуального розвитку дитини шляхом варіативності, адаптивності та інтерактивності освітнього середовища. Такий підхід дозволяє забезпечити не лише ефективність освітнього процесу, а й гармонійний розвиток особистості дошкільника. У наукових дослідженнях зазначено, що якість освітнього простору є одним із ключових показників якості дошкільної освіти [3, с. 3]. У нормативних документах дошкільної освіти України підкреслюється, що середовище має бути розвивальним, адаптивним, забезпечувати активність дитини [4, с. 152].

Організація динамічного освітнього простору передбачає: зонування простору (ігрова, дослідницька, релаксаційна зони), мобільність обладнання, можливість змінювати вигляд середовища, створення умов для самостійної діяльності дітей та взаємодії з педагогом.

Проблема розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку посідає вагомe місце у сучасній педагогічній науці, оскільки саме вона виступає передумовою успішного навчання в подальших ланках освіти (А. Богуш, О. Брежнева, С. Козачук, С. Ладивір, М. Марусинець, Л. Мар'яненко, І. Мордоус, Т. Піроженко, Т. Ткачук). Науковці розглядають пізнавальну активність як динамічну властивість особистості, що проявляється у готовності та здатності дитини до пізнавальної діяльності. Пізнавальна активність дошкільників є однією з провідних характеристик їхнього психічного розвитку та готовності до навчання у школі. Вона відображає внутрішню потребу дитини у пізнанні навколишнього світу, самостійному пошуку інформації, експериментуванні та творчому застосуванні знань у різних видах діяльності. Визначення критеріїв і показників цього феномену дає змогу педагогам і психологам об'єктивно оцінювати рівень розвитку пізнавальної сфери дошкільника. Мотиваційний критерій – характеризує наявність і силу пізнавальних мотивів, інтерес до нових знань, прагнення ставити запитання, ініціативність у навчальній діяльності. Показники критерію: частота проявів інтересу до нової інформації; позитивне емоційне ставлення до пізнавальної діяльності; прагнення до самостійного пошуку відповідей. Когнітивний критерій – відображає рівень сформованості пізнавальних процесів: уваги, пам'яті, мислення, сприймання, уяви. Показники – здатність аналізувати, порівнювати, узагальнювати; використовувати логічні зв'язки; гнучкість і варіативність мислення. Діяльнісний критерій – виявляється у способах і рівні виконання пізнавальних завдань, самостійності та цілеспрямованості дитини в навчальній діяльності. Показники: уміння планувати власну діяльність; наполегливість у досягненні результату; здатність до самоконтролю й самооцінки. Емоційно-вольовий критерій – характеризує емоційне ставлення до процесу пізнання, стабільність інтересу та вольові зусилля, спрямовані на досягнення пізнавальної мети. Показники: емоційна включеність у пізнавальну діяльність; вияв ініціативи; здатність долати труднощі у процесі розв'язання завдань. Таким чином, пізнавальна активність дошкільника – це комплексна характеристика, що поєднує мотиваційні, інтелектуальні, діяльнісні та емоційно-вольові компоненти. Її розвиток є одним із центральних завдань сучасної дошкільної освіти, спрямованої на формування активної, самостійної і творчої особистості [5, с. 51].

Підвищення пізнавальної активності дітей досягається тоді, коли середовище стимулює вибір діяльності, інтерактивність, дослідницький характер, коли педагог підтримує ініціативу, створює «проблемні ситуації», проводить раціональні заохочення. Прикладом цього є переоблаштування кімнат, обладнання STEM-осередків, ігрових лабораторій, використання легко трансформованих модульних меблів, поділ групи на зони за активністю дітей, «вільний вибір» діяльності тощо. Аналіз цих практик показує, що адаптивність середовища – це не лише мобільність меблів, а й гнучкість педагогічного підходу, варіативність завдань, інтеграція ІКТ. Важливими умовами створення динамічного середовища й організації роботи в ньому є готовність вихователя до організації гнучкого простору (дотримання дидактичних і санітарно-гігієнічних вимог, естетичність в оформленні, неаповнюваність відповідно до віку та освітньої програми, за якою працює заклад, орієнтування в педагогічних інноваціях, врахування індивідуального і диференційованого підходів під час занять дітей в осередках, готовність вихователя підтримувати ініціативу дитини, створювати ситуації вибору, стимулювати дослідження; використовувати системний підхід тощо); фінансування, матеріальне оснащення (відповіді віку дітей меблі, ігрові матеріали, цифрова техніка,) методична підтримка (вихователь-методист радить, пропонує, контролює, забезпечує або ж спонукає вихователя до виготовлення певних дидактичних матеріалів, проводить просвітницьку роботу серед педагогів закладу через консультації, прослуховування вебінарів, участь у семінарах тощо), участь батьків (матеріальна підтримка, виготовлення полиць, іграшок, гоїдалок, їх вдосконалення тощо). Забезпечення цих умов сприятиме повноцінному функціонуванню середовища в інноваційному режимі.

Ефективна організація динамічного освітнього простору сприяє не лише активізації пізнавальної активності дітей, а й формуванню в них мотивації до пізнання, самостійності, творчості та ініціативності. Педагогічна практика й емпіричні дослідження підтверджують, що середовище впливає на стимулювання пізнавальної активності дітей. У закладах дошкільної освіти, де середовище організовано таким чином, щоб діти мали можливість вибору, зміни діяльності, переходу між зонами, більше проявляють ініціативу й дослідницьку поведінку.

Отже, динамічний освітній простір сучасного ЗДО – відкрита система, що охоплює всі процеси, форми осмислення, пізнання дитиною освітніх об'єктів, подій, між якими прокладеться траєкторія її розвитку відповідно до соціальної та особистісної значущості бажаного результату. Зіставлення такого розуміння освітнього простору з існуючими в педагогічній теорії свідчить про його самостійність, відмінність, інноваційність. Динамічний освітній простір у закладі дошкільної освіти виступає ключовим чинником підвищення пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Пізнавальну активність визначаємо як ступінь участі дитини в освітній діяльності, її ініціативність, допитливість, здатність ставити запитання, самостійно досліджувати, працювати з інформацією, реагувати на педагогічні стимули. Цей показник має критичне значення для підготовки до навчання в школі. Перспектива подальших досліджень – вивчення впливу динамічного простору на результати навчання та соціально-емоційний розвиток дошкільників.

Список використаних джерел

1. Дошкільна освіта – спільна відповідальність батьків і влади. URL : <https://surl.li/bljbgr> (дата звернення: 29.10.2025р.).

2. Залізник А. Розвивальне освітнє середовище закладу дошкільної освіти. URL : <https://surl.li/ofuqpv> (дата звернення: 01.11.2025р.).
3. Козак Л., Швидка І. «Якість дошкільної освіти на сучасному етапі». *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3–4 (22-23) URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/25257/1/%2BKozak_yakist_osvita.pdf (дата звернення : 29.10.2025р.).
4. Косован О. Дошкільна освіта в Україні: нові реалії та перспективи. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 151–155.
5. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. № 10. (50.1). 2017. С. 49-52. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10.1/13.pdf> (дата звернення : 02.11.2025р.).

Анастасія ЮХИМЕНКО,
здобувачка 2 курсу
другого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта. Логопедія
Науковий керівник – **Наталія КАНЬОСА,**
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Соціально-рольові ігри є важливою складовою процесу виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Саме через гру дитина пізнає навколишній світ, засвоює соціальні норми, вчиться спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. Гра – це провідна діяльність дошкільника, під час якої формується його особистість, розвиваються комунікативні навички, емоційна сфера та здатність діяти у колективі. Одним із ключових завдань сучасної дошкільної освіти є формування активної, відповідальної, ініціативної особистості, здатної приймати рішення, співпрацювати й організовувати інших. Саме тому питання розвитку лідерських якостей засобами гри набуває особливої актуальності.

У психологічній і педагогічній літературі соціально-рольові (сюжетно-рольові, соціодраматичні) ігри розглядаються як вид уявної, комунікативно насиченої діяльності, в якій діти відтворюють і творчо переосмислюють соціальні відносини та ролі дорослих у спеціально створеній умовній ситуації [1, 4].

Л. Виготський, аналізуючи роль гри у розвитку дитини, підкреслював, що в уявній ситуації дитина опановує суспільно вироблені способи дій, вчиться підкорятися ігровим правилам, регулювати власну поведінку відповідно до взятої на себе ролі. Саме у грі закладаються основи довільності, внутрішнього плану дій, моральних норм та соціальної відповідальності [4].

Лідерські якості не є вродженими – вони формуються поступово у процесі діяльності та спілкування дитини з оточенням. Соціально-рольова гра створює природні умови для вияву ініціативи, здатності приймати рішення,

координувати дії інших та нести відповідальність за спільний результат. У таких іграх дитина може спробувати себе у різних ролях – керівника, виконавця, помічника, організатора, що сприяє усвідомленню не лише прав, а й обов'язків кожного учасника спільної діяльності. Це допомагає дитині зрозуміти сутність командної роботи, вчить поважати думку інших, бути послідовною у власних діях.

Важливу роль у цьому процесі відіграє вихователь, який виступає не лише організатором ігор, але й спостерігачем, консультантом і партнером дітей. Педагог має створювати ситуації, у яких кожна дитина може проявити ініціативу, висловити пропозицію, взяти на себе відповідальність за частину спільної справи. Підтримка навіть найменших успіхів дитини, схвалення її дій, позитивне підкріплення сприяють формуванню впевненості у власних силах, що є основою лідерства.

Під час соціально-рольових ігор діти розігрують знайомі їм життєві ситуації – «Сім'я», «Лікарня», «Школа», «Магазин», «Будівництво» тощо. У кожній із цих сюжетів виникає потреба у тій чи іншій формі організації спільної діяльності: необхідно визначити, хто за що відповідає, як побудувати взаємодію, у якій послідовності виконувати дії. Наприклад, у грі «Школа» діти самостійно визначають, хто буде вчителем, хто – учнями, організовують простір для «уроку», пропонують завдання, оцінюють відповіді. Такі дії формують уміння планувати, організовувати, координувати діяльність інших. У грі «Будівельники» дитина-«бригадир» керує процесом, розподіляє ролі, дбає про те, щоб усі учасники працювали злагоджено, що розвиває організованість, відповідальність, здатність до співпраці.

Дослідження саморегуляції й соціальної поведінки дітей показують, що саме розгорнута соціально-рольова гра створює оптимальні умови для розвитку довільної поведінки, здатності дотримуватися правил, контролювати емоції та дії, узгоджуючи їх із прийнятою роллю [6].

Важливо підкреслити, що лідерство у дошкільному віці не має зводитися до авторитарного домінування однієї дитини над іншими. Мета педагогічної роботи – формувати демократичний тип лідерства, заснований на співпраці, взаємоповазі, готовності розподіляти відповідальність, умінні чути інших. У соціально-рольовій грі це виявляється, зокрема, у: здатності лідера враховувати побажання інших під час планування сюжету; готовності змінювати роль, «віддавати» лідерство іншому; умінні підтримувати однолітка; прагненні вирішувати конфлікти через обговорення, а не через примус. Також ефективність соціально-рольових ігор як засобу формування лідерських якостей значною мірою залежить від організації ігрового середовища та продуманої педагогічної стратегії.

Важливим педагогічним прийомом є поступове ускладнення ігрових ситуацій. Якщо спочатку вихователь сам визначає тему, розподіляє ролі, допомагає дітям підтримувати сюжет, то з часом діти можуть самостійно планувати гру, створювати власні сценарії, узгоджувати спільну мету. Такі ігри формують самостійність, комунікативність, уміння слухати і чути інших, розвивають емоційний інтелект. Вихователь може спонукати дітей до колективного обговорення: «Як краще побудувати наш магазин?», «Хто за що буде відповідати?», «Що робити, якщо хтось не хоче виконувати роль?». Такі питання стимулюють мислення, сприяють розвитку навичок домовленості та командного прийняття рішень.

У практиці закладів дошкільної освіти доцільно впроваджувати спеціальні ігри, спрямовані на розвиток лідерських умінь. Наприклад, гра «Організуй

гру сам» передбачає, що діти самі обирають тему, розподіляють ролі та правила. Педагог лише допомагає у разі необхідності, підтримуючи ініціативу дітей. У грі «Будівельна команда» вихователь пропонує дітям побудувати щось спільно (наприклад, будинок із кубиків або дорогу для машинок), але план роботи вони складають самостійно. Це формує почуття відповідальності та вміння досягати мети разом [5].

Ще один цікавий приклад – гра «Свято у дитячому садку». Діти планують проведення заходу: хто буде ведучим, хто співатиме, хто прикрашатиме зал, а хто допомагатиме гостям. Така діяльність має комплексний вплив: розвиває ініціативу, вчить планувати, організувати, взаємодіяти, сприяє формуванню позитивного ставлення до колективної праці.

Розвиток лідерства через гру також тісно пов'язаний із формуванням емоційної зрілості. У ситуаціях, коли потрібно вирішити конфлікт чи знайти компроміс, діти вчаться контролювати свої емоції, розуміти почуття інших, шукати прийнятні рішення. Це допомагає формуванню емпатії, толерантності, доброзичливості – якостей, без яких неможливе справжнє лідерство [6].

Педагогічна підтримка лідерських проявів полягає у створенні ситуацій успіху, наданні можливості кожній дитині відчувати себе значущою для групи. Вихователь має навчати дітей не лише брати ініціативу, але й ділитися нею, виявляти повагу до інших, діяти чесно та справедливо. У цьому контексті важливо говорити про демократичний тип лідерства, коли дитина-лідер не командує, а допомагає, підтримує, спрямовує.

Для ефективного формування лідерських якостей педагогам варто дотримуватись кількох практичних рекомендацій. По-перше, необхідно регулярно включати у розпорядок дня різноманітні соціально-рольові ігри, де діти мають можливість проявляти ініціативу. По-друге, важливо забезпечити умови для творчості – атрибути, костюми, предмети-замінники, що стимулюють фантазію. По-третє, варто розвивати у дітей навички самооцінки – після гри обговорювати, що вдалося, які дії допомогли команді, що можна змінити наступного разу. І, нарешті, педагог повинен бути прикладом позитивного лідера – уважного, справедливого, ініціативного, доброзичливого [6].

Отже, соціально-рольові ігри є ефективним інструментом формування лідерських якостей у дошкільників. Вони сприяють розвитку організованості, комунікативності, емоційного інтелекту, відповідальності та самостійності. У грі дитина вчиться не лише керувати, але й співпрацювати, відчувати інших, брати участь у спільній діяльності. Через гру формується активна життєва позиція, вміння досягати мети та діяти в інтересах групи. Саме така діяльність створює основу для подальшого гармонійного розвитку особистості та успішної соціалізації у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Видавництво, 2021. 26 с. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
2. Каньоса Н., Калинюк Є. Сюжетно-рольова гра як ефективний засіб соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2025. С. 80-86. <https://drive.google.com/file/d/1CnQlwYpf9q3iliW030aFB1GrBfk446NP/view>.
3. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. / авт.-упор. Н.Г. Каньоса, Т.Й. Бабюк, І.Л. Пукас. Кам'янець-

Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 268 с.
<http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6009>.

4. Психологія та педагогіка гри. StudLancer.
https://stud.com.ua/127016/psihologiya/psihologiya_ta_pedagogika_gri.

5. Пасічник В. Сутність ігрової діяльності у формуванні особистості дітей дошкільного віку. *Спортивні ігри*. 2024. Вип. 3(17). С. 43-57. DOI:
<https://doi.org/10.15391/si.2020-3.05>.

6. Sociodramatic play (interacting with others). VIC.GOV.AU.
https://www.vic.gov.au/literacy-teaching-toolkit-early-childhood/teaching-practices-interacting-others/sociodramatic-play?utm_source=chatgpt.com.

Секція 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Дарина ВІЩУН,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія МЕЛЕКСЦЕВА,**
кандидат філологічних наук, доцент, завідувач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Формування ціннісних орієнтирів та соціально прийнятної поведінки є одним із ключових завдань сучасної шкільної освіти. У контексті швидких соціальних змін та домінування візуальної культури дитяча література продовжує відігравати важливу, хоча й трансформовану, роль у цьому процесі. Сучасна література для дітей часто пропонує більш актуальні теми, динамічні сюжети та героїв, близьких до їхнього світосприйняття, що робить її особливо ефективним засобом впливу на формування їхніх поведінкових моделей.

Аналіз наукових джерел виявив, що дослідники приділяють значну увагу ролі дитячої літератури в розвитку особистості молодшого школяра, зокрема О. Вашуленко, Т. Качак, В. Мартиненко, Н. Марченко, А. Мовчун, О. Савченко й інші. Проте проблема формування позитивних моделей поведінки молодшого школяра засобами літератури для дітей залишається недостатньо розробленою, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Мета статті – проаналізувати можливості літератури для дітей як засобу формування позитивних моделей поведінки молодших школярів.

Вплив художньої літератури на особистість дитини ґрунтується на кількох психолого-педагогічних механізмах:

1) ідентифікація та наслідування – діти природно прагнуть ідентифікувати себе з позитивними, сильними чи харизматичними персонажами. Сучасні автори створюють героїв, які стикаються з актуальними для школярів проблемами (булінг, стосунки в родині, екологічні питання, виклики цифрового світу), а їхні шляхи вирішення цих проблем стають моделями поведінки;

2) розвиток емпатії та емоційного інтелекту – читання дозволяє читачеві «прожити» досвід персонажа, зрозуміти його почуття та мотивацію. Це сприяє розвитку емпатії, здатності до співчуття та розуміння емоцій інших, що є основою для просоціальної поведінки (доброта, справедливість, взаємодопомога);

3) осмислення морально-етичних категорій – художні твори в ненав'язливій формі знайомлять із поняттями добра і зла, честі, відповідальності. Сюжетні колізії спонукають до критичного мислення та самостійного оцінювання вчинків, що лежить в основі формування внутрішнього морального компаса [2].

Підручники з української мови та читання для початкової школи містять значну кількість творів, які цілеспрямовано формують у дітей позитивну поведінку, виховуючи такі риси, як доброта, чесність, дружба, взаємодопомога, працьовитість, повага до старших та природи.

Розглянемо підручник із читання для 3 класу [3]. У розділі «Із джерел народної мудрості» представлено мирилки, прислів'я, приказки та казки, що закладають основи моралі та етикету. Наприклад, такі прислів'я, як «Доброму скрізь добре», «Де згода панує, там і перемоги чекають», «Чесне діло роби сміло», лаконічно формулюють життєві правила та цінності.

У підручнику є окремий розділ «Все добре переймай, а недобре – виправляй...», присвячений формуванню позитивних моделей поведінки молодшого школяра, зокрема оповідання В. Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло» [3, с. 133]. Сюжет твору розповідає про трьох хлопчиків, які сховалися в хатинці від дощу. Коли до них прибіг четвертий, промоклий до нитки, двоє висловили йому красиві й жалісливі слова (співчуття), але нічого не зробили. Третій же мовчки зняв із себе суху сорочку й дав її змоклій дитині. Моральний висновок твору «Гарні не красиві слова. Гарні – красиві діла» є чітким і прямим посланням для учнів. Цей твір формує одразу декілька ключових аспектів позитивної поведінки. Учні вчаться не просто жаліти словом, а співпереживати та розуміти потребу іншої людини. Наголошується на переході від пасивного співчуття до активної допомоги (взаємодопомога). Хлопчик, який віддав сорочку, зробив це мовчки, не очікуючи похвали. Це виховує скромність і цінує діло понад зовнішнім проявом. Таким чином, твір слугує чудовою основою для обговорення в класі та моделювання ситуацій, де діти мають обирати: сказати чи зробити, а також розкриває важливість взаємної доброти та добрих вчинків.

Оповідання Нани Деменкової «Дружок і Образи» [3, с. 135] формує яскраву позитивну модель поведінки, зокрема вміння не ображатися, прощати й зберігати дружбу. Через образи казкових персонажів – собачки Дружка, рибки і персоніфікованої Образи – авторка передає дітям важливий моральний урок: справжня дружба не руйнується через випадкові непорозуміння, а образа лише заважає радіти життю та спілкуванню. Поведінка Дружка, який не піддався на переконання Образи, демонструє емоційну зрілість, доброзичливість і вміння розрізняти навмисні та ненавмисні вчинки. Такий сюжет спонукає дітей замислитися над власними реакціями, вчить прощати друзів і не накопичувати негативних емоцій, що сприяє розвитку емпатії, толерантності та гармонійних взаємин у дитячому колективі.

У вірші Надії Кир'ян «Ми в цьому світі не самі» [3, с. 141] утверджується позитивна модель поведінки, заснована на повазі, доброті й гармонійному співіснуванні всіх живих істот. Авторка закликає дітей усвідомити, що людина не єдина на Землі – поруч живуть тварини, птахи, комахи, з якими нас поєднує спільне середовище, повітря й простір. Через поетичні образи формується екологічна свідомість і відповідальне ставлення до природи, а також виховується емпатія та почуття спільності. Останні рядки «Коли у дружбі жити навчимося, то буде в світі дивно і казково» передають ідею єдності, миру та взаємоповаги, що є основою позитивної поведінки у суспільстві й міжособистісних стосунках.

Отже, література для дітей є незамінним ресурсом для формування позитивних моделей поведінки молодших школярів. Її здатність поєднувати цікавий сюжет із глибоким моральним змістом дозволяє ефективно впливати

на ціннісну сферу дитини, розвивати її емоційний інтелект і соціальну компетентність.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В.О. Робота з дитячою книжкою у структурі читацької діяльності учнів 1–2 класів. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць / наук. ред. О.М. Топузов. Київ: Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 519-527.
2. Ткаченко К.О., Сушко А.В. Дитяча література як засіб формування особистості учнів початкових класів. *Імідж сучасного педагога*. 2023. №3(210). С. 104-109. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3\(210\)-104-109](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3(210)-104-109) (дата звернення: 10.10.2025).
3. Українська мова та читання: Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 2 / О.Я. Савченко. Київ: ОУВЦ «Оріон», 2020. 160 с.

Дарина ВІЩУН,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК**,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПРИЙОМИ ЗАОХОЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В 1 КЛАСІ

Перехід дитини до школи (особливо в 1-му класі) є кризовим моментом, коли провідна діяльність змінюється з ігрової на навчальну. Успішна адаптація та ефективність освітнього процесу безпосередньо залежать від сформованої внутрішньої мотивації.

Завдання вчителя – не лише передати знання, а й навчити дитину хотіти вчитися. Визначити та обґрунтувати найбільш ефективні прийоми заохочення дітей 1 класу до навчання в умовах сучасної початкової школи.

Проблеми мотивації навчальної діяльності широко вивчалися (Л. Виготський, О. Леонт'єв, Г. Щукіна, О. Савченко та ін.). О. Леонт'єв розглядав навчання як особливий вид діяльності, що має свої мотиви і цілі. Він підкреслював, що на початку навчання мотиви можуть бути зовнішніми (отримати похвалу, гарну оцінку), але завдання вчителя – сформувати внутрішній мотив – мотив змісту навчальної діяльності (радість від отримання знань, від процесу пізнання). Л. Виготський ввів поняття зони найближчого розвитку (ЗНР), яке є ключовим для заохочення. Заохочувати потрібно не те, що дитина вже вміє, а те, що вона може зробити з допомогою дорослого. О. Савченко (у контексті сучасної початкової освіти) також підкреслює важливість емоційності та особистісної значущості навчання. Сучасні освітні реформи (НУШ) акцентують на діяльнісному підході та особистісно-орієнтованому навчанні, що вимагає впровадження нових, ефективних прийомів заохочення.

Мотивація дітей 6-7 років переважно зовнішня (оцінка, похвала, ігрові стимули). Вчителю необхідно поступово трансформувати її у внутрішню, пізнавальну мотивацію (інтерес до самого процесу пізнання). Першокласники дуже чутливі до емоційного фону уроку та особистості вчителя.

Вчені (Г. Щукіна, Т. Шамова та ін.) визначають такі категорії методів стимулювання:

- методи формування пізнавального інтересу (створення ситуації новизни, використання яскравих прикладів);
- методи формування почуття обов'язку та відповідальності (заохочення, схвалення, створення ситуації успіху).

На основі аналізу педагогічної практики та теоретичних підходів [1; 2; 3], найбільш доцільними для першокласників вважаємо такі прийоми заохочення до навчання:

- ігрові та діяльнісні прийоми (провідна роль гри);
- сюжетно-рольові ігри в освітньому процесі (наприклад, «Магазин» при вивченні лічби, «Мандрівка» під час ознайомлення з навколишнім світом);
- дидактичні ігри та елементи гейміфікації (система заохочувальних балів, жетонів, наліпок, нагород за активність);
- залучення до проєктної діяльності;
- прийоми емоційно-морального стимулювання:

1) створення ситуації успіху: забезпечення посиленості завдання. Якщо дитина не справляється, вчитель допомагає і фокусує увагу на позитивному результаті («Подивись, ти зміг/змогла це зробити!»).

2) вербальне заохочення: використання винятково позитивної лексики («Молодець!», «Гарно працюєш!», «Я вірю в тебе!»). Важливо хвалити не за здібності, а за зусилля.

3) емоційний сплеск і невербальне заохочення: Усмішка, схвальний погляд, «дай п'ять», оплески класу;

- прийоми, що ґрунтуються на новизні та практичній значущості:

1) опора на життєвий досвід: зв'язок навчального матеріалу з повсякденним життям дитини (наприклад, «Для чого нам потрібна ця буква/цифра в житті?»);

2) метод новизни та цікавості: Використання загадок, парадоксальних фактів, цікавих історій, демонстрація навчальних відео та якісних наочних посібників;

– чергування методів і форм навчання: зміна видів діяльності упродовж уроку (робота в парах, в групах, індивідуальна робота, дискусії), що запобігає втомі та підтримує інтерес.

Отже, формування стійкої мотивації до навчання у першокласників є наріжним каменем успішного освітнього процесу в початковій школі. Ефективні прийоми заохочення ґрунтуються на трьох ключових принципах: емоційна підтримка (ситуація успіху, похвала за зусилля), діяльнісний підхід (ігри, практична значущість) та створення пізнавального інтересу (новизна, цікавість). Системне застосування цих прийомів допомагає перетворити зовнішню мотивацію першокласників на внутрішню, сприяючи гармонійному розвитку особистості в умовах Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Адаптація учнів на складних вікових етапах (1, 5, 10 класи): система роботи з дітьми, батьками, педагогами / авт.-упоряд. С. А. Коробкіна. Вінниця : Учитель, 2011. 238 с.

2. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби : метод. реком. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. 102 с.

3. Адаптація дитини до школи / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 111 с.

Мар'яна ВОЗНА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія МЄЛЕКСЦЕВА,**
кандидат філологічних наук, доцент, завідувач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Екологічне виховання молодших школярів є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти, спрямованим на формування екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи та усвідомлення себе частиною природного світу. Важливим та ефективним засобом реалізації цього завдання є сучасна українська література для дітей. Літературні твори здатні емоційно впливати на дитину, формувати її ціннісні орієнтації та моделі поведінки, значно посилюючи дидактичний вплив.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що сучасні дослідники (У. Баран, О. Вашуленко, Т. Качак, В. Мартиненко, О. Савченко й ін.) приділяють значну увагу вивченню впливу літератури для дітей на формування особистості молодшого школяра. Водночас питання використання сучасної української літератури для дітей як засобу екологічного виховання, зокрема у контексті формування ціннісного ставлення до природи й екологічно відповідальної поведінки, висвітлено недостатньо, що й визначає актуальність нашої статті.

Мета статті – проаналізувати можливості сучасної української літератури для дітей як засобу екологічного виховання молодших школярів.

Екологічне виховання – це цілеспрямований, систематичний процес формування в особистості екологічної свідомості, екологічної культури та відповідального ставлення до природи. Воно спрямоване на розвиток у дітей знань про взаємозв'язки в природі, усвідомлення ролі людини в екосистемі, виховання почуття любові до рідного краю, бережливості, гуманного ставлення до всього живого [3, с. 56].

У початковій школі екологічне виховання має особливе значення, адже саме в цей період формується основа світогляду дитини, її емоційно-ціннісне ставлення до довкілля. Через спостереження, художні твори, ігрову діяльність та інтегроване навчання молодші школярі засвоюють прості, але важливі правила співіснування з природою, розвивають екологічне мислення та готовність діяти на благо навколишнього світу.

Екологічне виховання молодших школярів засобами художньої літератури ґрунтується на кількох ключових принципах:

1) принцип природовідповідності – виховання має враховувати природні потреби та особливості розвитку дитини, її безпосередній зв'язок із природою;

2) принцип емоційної насиченості – художній твір викликає співпереживання, що сприяє глибшому засвоєнню екологічних ідей;

3) принцип інтеграції – поєднання знань про природу з морально-етичними нормами та естетичним сприйняттям світу [2].

У сучасній українській літературі для дітей наявні тексти, спрямовані на формування екологічної свідомості й любові до природи, що набуває особливої ваги в умовах глобальних екологічних викликів і сприяє формуванню в молодших школярів екологічної культури як складової загальної культури особистості. У творах сучасних українських дитячих авторів порушуються актуальні екологічні проблеми та утверджується ідея відповідального ставлення до навколишнього світу, наприклад: «Різдво у лісі: екоказка» Христини Валько, «Врятуй світ! Все починається з тебе» Яніни Лучейко, «Їжачок-рятівничок: екоказка» Олега Кобеля. Автори розкривають ідею турботи про довкілля та наголошують на особистій відповідальності кожної людини. У творі Івана Андрусяка «Стефа і Чакалка» простежується мотив гармонійного співіснування людини й природи, що сприяє формуванню у дітей емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Прикладом художнього твору, який сприяє формуванню екологічної культури дітей, є оповідання Зоряни Живки «Добре вдома» [4, с. 27].

Тема оповідання – дбайливе ставлення до навколишнього середовища, зокрема правильне поводження зі сміттям. Авторка показує, що кожна істота й кожен предмет мають своє природне місце у світі, і коли цей порядок порушується, страждає гармонія природи.

Основна ідея твору полягає в тому, що кожен несе відповідальність за чистоту довкілля: сміття має бути там, де йому належить – у смітнику. Твір спонукає дітей не забруднювати природу, дбати про чистоту навколишнього світу, підтримувати порядок і гармонію.

В оповіданні Зоряни Живки «Добре вдома» використано художні засоби, що допомагають дітям усвідомити важливість дбайливого ставлення до довкілля. Авторка олюднює сміття, наділяючи його людськими рисами – воно «сумує», «блукає», «просить допомоги». Такий прийом викликає у дітей співчуття, емоційний відгук і бажання допомогти, формуючи екологічну емпатію. Письменниця також порівнює сміття з іншими мешканцями світу – птахами, рибами, тваринами, людьми – кожен із яких має свій «дім». Це порівняння допомагає дитині побачити єдність і цілісність природи, зрозуміти, що гармонія у світі можлива лише тоді, коли кожна істота або предмет перебуває на своєму місці.

Через контраст авторка підводить дітей до морального висновку: коли сміття викидають будь-де, воно стає «безхатком». Цей образ навчає, що порушення природного порядку є наслідком людської байдужості, а чистота і гармонія довкілля залежать від свідомої поведінки кожного.

Мова твору проста, емоційна, сповнена повторів і знайомих дітям образів, що робить оповідання легким для сприйняття учнями 1-2 класів. Завдяки цьому твір не лише навчає, а й зворушує, виховуючи у дітей відповідальність за чистоту навколо себе, співчуття до природи як до живої системи та усвідомлення того, що навіть сміття має свій «дім», тож потрібно берегти порядок і допомагати довкіллю залишатися чистим і гармонійним.

Отже, сучасна українська література для дітей є потужним і незамінним інструментом екологічного виховання молодших школярів. Завдяки емоційному впливу, актуальності тематики та формуванню ціннісних орієнтацій, вона сприяє не лише засвоєнню знань про природу, але й вихованню особи-

стості-природолюба, активного захисника довкілля, що відповідає вимогам Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Баран У. Комунікація у літературі для дітей та юнацтва. Монографія. Львів: Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, Івано-Франківськ, 2017. 240 с.
2. Білоконна Н.І., Кисіль А.М. Екологічне виховання молодших школярів на уроках читання. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789> (дата звернення: 08.10.2025).
3. Танська В.В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2016. №5. С. 55-59.
4. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека» / укл. Тетяна Стус. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.

Мар'яна ВОЗНА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ТЕМПУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 1 КЛАСУ

Формування вміння дітей працювати в одному темпі в 1 класі є важливим завданням педагогіки початкової школи, оскільки це безпосередньо впливає на організацію освітнього процесу, ефективність засвоєння матеріалу та соціалізацію учнів.

Проблема формування умінь дітей працювати в одному темпі (або формування оптимального темпу навчальної діяльності) у 1 класі є частиною ширших психолого-педагогічних досліджень, які стосуються індивідуалізації навчання, готовності до школи, навчальної діяльності молодших школярів та їхньої психофізіології. Цю проблему досліджували В. Давидов, Д. Ельконін та їхні послідовники. Темп роботи розглядається вченими як одна з її операційних характеристик. Г. Люблінська та інші дослідники дитячої та педагогічної психології займалися питаннями індивідуальних відмінностей у навчанні, темпу розвитку, психологічної готовності до школи та адаптації першокласників. Психофізіологи та нейропсихологи (наприклад, у традиціях О. Лурії та його школи) вивчали особливості темпераменту, швидкості переробки інформації, функціонального стану та працездатності молодших школярів, що безпосередньо впливає на індивідуальний темп роботи.

Темп роботи (від лат. *tempus* – час) у навчанні визначається як швидкість виконання певних навчальних дій чи завдань. У 1 класі він може бути

дуже різним у різних дітей через: нервово-психічні особливості (тип вищої нервової діяльності (холеричний, сангвінічний, флегматичний, меланхолічний) впливає на швидкість сприйняття, реакції та переключення уваги); рівень сформованості навичок (діти, які швидко пишуть чи читають, працюватимуть швидше); рівень розвитку мотивації та уваги (висока концентрація уваги та внутрішня мотивація прискорюють темп) [1].

Формування єдиного або групового темпу не означає уніфікацію, а спрямоване на розвиток здатності дитини синхронізувати свої дії з діями колективу (вчителя, групи) або підтримувати оптимальну швидкість, необхідну для своєчасного виконання завдання. Це є основою для групової роботи та саморегуляції [2].

Десинхронізація темпу ускладнює фронтальну роботу, вимагаючи від вчителя постійного переключення уваги та індивідуалізації. «Швидкі» діти можуть нудьгувати, відволікатися, поспішати, що призводить до недбалості та помилок. «Повільні» діти відчують тривожність, постійно не встигають, що формує негативне ставлення до навчання та знижує самооцінку [3].

Ефективне формування вміння працювати в одному темпі вимагає системного підходу, що включає діагностику, корекцію та постійне тренування. Розглянемо їх.

На початковому етапі необхідно провести діагностику індивідуального темпу учнів (спостереження під час письма, копіювання, лічби) та згрупувати їх за приблизно однаковими показниками.

Для корекції та тренувань вміння працювати в одному темпі необхідно використовувати диференційовані завдання, різні прийоми та методи синхронізації темпу.

До прикладу, диференційовані завдання для швидких (додаткові, творчі або завдання підвищеної складності («Навчання з випередженням»)) та для повільних (завдання-мінімум, допоміжні матеріали, поетапна інструкція («Навчання з підтримкою»)).

Для регуляції швидкості виконання дій також використовуються прийоми, що спрямовані на створення зовнішнього орієнтира. Наприклад,

- ритмічна подача інструкції (використання метронома, музики або лічки для диктування елементів (наприклад, «Раз – паличка, два – гачок»), що формує внутрішнє відчуття ритму;

- «Таймер-регулятор» для встановлення обмеженого часу на виконання коротких завдань (1-3 хвилини), що тренує орієнтацію в часі та стимулює до оптимальної швидкості;

- спільне промовляння (колективне промовляння алгоритму дії (наприклад, під час письма) забезпечує єдину швидкість виконання елементів);

- сигнальні картки (учень піднімає картку (зелену/червону) після завершення завдання, що дозволяє вчителю візуально контролювати загальний темп та коригувати його).

Ефективними є також ігрові та групові методи. Залучення ігрових елементів робить процес адаптації темпу менш стресовим. До прикладу,

- естафета (групова гра, де виконання наступної дії залежить від швидкості попередньої дитини. Формує взаємозалежність та відповідальність);

- «Робота в парі» (об'єднання «швидкої» дитини з «повільною». Перша виступає в ролі наставника або контролера, допомагаючи другій не відставати. Сприяє емпатії та кооперації).

Отже, формування вміння працювати в одному темпі в 1 класі є комплексним психолого-педагогічним завданням, що вимагає не просто механічно-

го прискорення чи уповільнення, а розвитку здатності до саморегуляції, управління часом та адаптації до колективних вимог. Успішне вирішення цього завдання створює міцний фундамент для зниження рівня шкільної тривожності у дітей з повільним темпом; підвищення якості навчальної діяльності завдяки увазі до деталей у швидких учнів; створення сприятливого, ритмічного та організованого навчального середовища, де кожен учень відчуває себе частиною єдиного колективу.

Список використаних джерел

1. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. посіб. / за наук. ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : Центріон, 2005. 315 с.
2. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів. *Початкова освіта*. 2008. № 41. С. 41-46.
3. Можаяєва О. М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі. *Початкова освіта*. 2009. № 32. С. 32-35.

Леоніла ГОРБАН,
здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Тетяна ОЛИНЕЦЬ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДОМАШНЬОГО ЧИТАННЯ

У сучасному освітньому просторі України дедалі більше уваги приділяється не просто навчанню іноземної мови молодших школярів, а й формуванню їх здатності діяти в іншомовному середовищі. Це не лише засвоєння граматики чи вокабуляру, а й розвиток розуміння культури носіїв мови, традицій, способів комунікації. Домашнє читання іншомовних текстів може стати ефективним засобом цього процесу, таким чином формуючи соціокультурну компетентність особистості.

Основною ціллю навчання іноземної мови є використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу – загострює особливу увагу до соціокультурного складника іншомовної комунікативної компетентності. Публікації Н. Бориско, А. Зені, А. Калініної, С. Ніколаєвої, О. Паршикової, Т. Полонської, В. Редька, І. Самойлюкевич, О. Шаленка та інших науковців присвячено питанню компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов, в яких висвітлюються їхні погляди на цю проблему.

Мета статті – представити домашнє читання як важливий засіб для формування та розвитку іншомовної соціокультурної компетентності молодших школярів.

Соціокультурна компетентність, виступаючи як компонент змісту навчання, здійснює не тільки комунікативну функцію, але й функцію впливу на поведінку, думки, почуття та свідомість співрозмовника. У наукових джере-

лах соціокультурну компетентність визначають як інтегративну якість особистості, що виявляється у здатності ефективно використовувати соціокультурні знання, уміння та навички в процесі іншомовного спілкування [1, 2].

Практична складова кожного підручника та навчального посібника з іноземної мови має включати навчальний матеріал (тексти для читання та аудіювання, зразки діалогів, мовленнєві зразки і формули, навчально-комунікативні ситуації, ролі) для опанування моделями комунікативної поведінки, щоб уникнути культурного шоку та непорозумінь у спілкуванні з носіями відповідної мови, оскільки, перебуваючи за кордоном сучасні молоді люди повинні бути спроможними влаштуватися без проблем у готелі, звернутися до лікаря, обміняти валюту, скористатися громадським транспортом, зробити покупки у будь-якому супермаркеті, поїсти у закладах громадського харчування, орієнтуватися в міжнародних аеропортах. Саме тому при вивченні іноземної мови слід подбати про формування соціокультурної компетентності вже на початковому етапі вивчення мови.

Домашнє читання іншомовних текстів створює можливості для розвитку не лише мовних навичок, але й культурного підґрунтя: через тексти дитина дізнається про реалії країни мови, порівнює їх зі своїм досвідом і таким чином формується міжкультурне розуміння. Крім того, сучасні дослідження вказують на те, що у молодших школярів часто виникають труднощі з читанням із глибоким розумінням, що робить важливим створення середовища, яке стимулює читання як смислову діяльність, а не просто механічне виконання [3, с. 8].

Навчальний текстовий матеріал для домашнього читання повинен володіти автентичними ознаками, що відповідає нормам, прийнятим носіями мови:

- культурологічна автентичність (Royal Family, pound, double-decker, fish and chips, pudding, fast food, Christmas, Thanksgiving Day, Mr, Mrs, Miss, Sir etc.);
- лексико-фразеологічна автентичність (to find – to find out; to look – to look after; to wash – to wash up; to put – to put off);
- граматична автентичність пов'язана з використанням в усній і письмовій мові властивих для даної мови граматичних структур (there+be, to be going to etc.);
- реактивна автентичність (Isn't she funny! Gosh! Bad luck! Yuk! Wow! Great! Terrible! Brilliant!).

Підбір текстів для домашнього читання іноземною мовою має враховувати:

- вікові особливості молодших школярів;
- лексичну відповідність;
- жанрову доступність;
- наявність соціокультурного змісту – опис традицій, побуту країни мовою оригіналу.

Кращому ознайомленню з іншою країною сприяють такі види навчальних текстових матеріалів у початковій школі: тексти соціально-побутового характеру, казки, вірші, пісні, реклама, запрошення на тематичні заходи тощо.

Щодо організації домашнього читання з метою розвитку соціокультурної компетентності, процес може бути структурований таким чином:

- підготовка (pre-reading): коротка бесіда з дитиною про країну мови, ключові культурні реалії та слова;

- читання (while-reading): учень читає вдома, можливо з підтримкою батьків чи вчителя – обговорює зупинки, звертає увагу на культурні деталі;
- обговорення (post-reading): дитина розповідає про прочитане, відповідає на питання: «Що нового я дізнався(лась) про країну?»; «Як це схоже чи відрізняється від нашого досвіду?».

Отже, домашнє читання сприяє зануренню та освоєнню культурних особливостей іншомовного середовища, формуючи соціокультурну компетентність молодших школярів та розвиток їх здатності до міжкультурної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Басай Н. П. Особливості формування соціокультурної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. № 2 (41). С. 20.
2. Максименко Н. Б. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках української мови. *Науково-педагогічні студії*. 2018. № 2. С. 55.
3. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів: сучасна ситуація розвитку. Інститут педагогіки НАПН України. 2024. С. 8.

Ангеліна ГОРДІЙЧУК,

здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДІЯЛЬНІСНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Сучасна освіта переживає період глибоких змін, пов'язаних із переосмисленням цілей, змісту та методів навчання. У центрі цих трансформацій перебуває особистість дитини, її активна участь у процесі пізнання та саморозвитку. У цьому контексті провідного значення набуває діяльнісний підхід до навчання, який розглядає освіту не як механічну передачу знань, а як організацію активної, усвідомленої діяльності учня, спрямованої на відкриття, дослідження та творче засвоєння навколишнього світу.

Діяльнісне навчання – це один із найважливіших і водночас інноваційних підходів до організації освітнього процесу у сучасній школі. Особливо значущим він є у початкових класах, коли діти лише починають адаптуватися до шкільного середовища, формують перші уявлення про навчання, взаємодію з однолітками та дорослими. На цьому етапі діяльнісний підхід не лише сприяє засвоєнню знань, а й забезпечує всебічний розвиток особистості, формування її соціальних, емоційних і когнітивних компетентностей [3].

Теоретичну основу діяльнісного навчання становлять ідеї В. Сухомлинського, О. Савченко, Н. Бібік, які довели, що розвиток дитини

нерозривно пов'язаний із її активною діяльністю. Навчання, за цим підходом, розглядається як процес активної взаємодії між учнем, учителем і навколишнім світом, у якому дитина не просто засвоює готову інформацію, а відкриває знання через власний досвід, спостереження, експериментування і пошук рішень. Учень стає активним суб'єктом навчання – дослідником і творцем, а не пасивним споживачем знань [4].

Головною метою діяльнісного підходу – формування ключових компетентностей, таких як уміння працювати з інформацією, вирішувати проблеми, критично мислити, співпрацювати й брати відповідальність за власні дії. Освітній процес у такій системі стає більш індивідуалізованим, гнучким і мотиваційно насиченим, що особливо важливо для молодших школярів [4].

Основні положення діяльнісної теорії ґрунтуються на тому, що навчання відбувається ефективніше, коли дитина активно включена у практичну діяльність. Це сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку аналітичних, творчих і критичних умінь. Учень не просто повторює дії вчителя, а самостійно шукає відповіді, ставить нові питання, планує свої дії, оцінює результати – тобто вчиться мислити, а не відтворювати.

Діяльнісне навчання охоплює не лише інтелектуальний розвиток, а й формування соціальних навичок, що є надзвичайно важливим для молодших школярів. Робота в групах і парах сприяє навчанню співпраці, комунікації, вирішенню конфліктів, розподілу ролей і досягненню спільних цілей. Така взаємодія формує емоційний інтелект, емпатію, толерантність і відповідальність.

Не менш значущим є вплив діяльнісного навчання на розвиток самостійності. Учні вчать планувати свою роботу, контролювати дії, аналізувати результати, робити висновки та коригувати помилки. Це сприяє становленню рефлексивного мислення та відповідальності за власне навчання [2].

Роль учителя в діяльнісному навчанні трансформується – він стає не лише носієм знань, а фасилітатором, організатором, мотиватором і консультантом.

- Як фасилітатор, педагог створює умови, у яких діти самі ставлять питання, шукають рішення, роблять висновки.
- Як організатор, він планує діяльність учнів – добирає завдання, вправи, ігри, проекти, експерименти, що стимулюють пізнавальну активність.
- Як мотиватор, учитель підтримує зацікавленість через варіативність форм і методів роботи, ігрові технології, творчі ситуації.
- Як оцінювач і консультант, він здійснює формувальне оцінювання, аналізуючи не лише результат, а й процес навчання, участь дитини, самостійність та ініціативу [1].

Реалізація діяльнісного підходу базується на низці педагогічних принципів: активності – знання засвоюються у процесі дії: через гру, експеримент, моделювання, групову взаємодію; самостійності – учні мають можливість обирати способи роботи, планувати дії, приймати рішення; мотивації – навчання має бути цікавим і значущим для дитини, викликати внутрішній інтерес; диференціації – завдання добираються з урахуванням рівня розвитку, здібностей та потреб кожного учня; співпраці – колективна діяльність сприяє розвитку соціальних компетентностей і вмінь комунікації [2].

Під час вивчення теми «Як тварини готуються до зими?» на уроках «Я досліджую світ» учні можуть застосовувати різні діяльнісні технології, які стимулюють їхню допитливість і дослідницькі навички. Наприклад, у межах експериментальної діяльності діти можуть перевіряти, які умови сприяють

збереженню запасів їжі. Вони кладуть горіхи, насіння або ягоди в різні «сховища» – коробки з пісочком, ватою або у відкритому вигляді – і спостерігають, як змінюється їхня форма та вага протягом певного часу. Такий дослід допомагає дітям усвідомити, чому тварини обирають певні способи зберігання їжі та як природні умови впливають на виживання.

У рамках моделювання учні можуть створювати макети сховищ тварин або будиночків для зимівлі. Наприклад, вони будують «домівки» для білок із паперу чи природних матеріалів, моделюють нори їжаків у глині або пісочних коробках, створюють макети пташиних гнізд із природних матеріалів. Під час цього процесу діти вчаться відтворювати реальні природні процеси, спостерігають закономірності і пропонують власні рішення для захисту тварин узимку.

Проектна діяльність передбачає спільне дослідження класом або групами окремих видів тварин: одні учні вивчають білок, інші – птахів, ще інші – їжаків або кротів. Вони збирають інформацію з книг і наочної літератури, фотографують або малюють тварин, складають таблиці та графіки, які відображають особливості підготовки до зими. Потім учні презентують свої спостереження колегам, роблять висновки про різноманітність стратегій виживання тварин у холодну пору.

У груповій роботі діти аналізують різні способи, якими тварини справляються з холодом, і пропонують власні ідеї експериментів. Наприклад, вони можуть порівнювати, як змінюється температура в «сховищах» для запасів під шаром різних матеріалів, або створювати невеликі моделі зимових біотопів, де спостерігають взаємодію різних видів тварин із середовищем.

Інтегровані уроки дозволяють поєднати природничі знання з математичними й творчими навичками: учні вимірюють кількість запасів, будують графіки або таблиці залежності активності тварин від температури, малюють або моделюють процеси зимової підготовки тварин. Це розвиває не лише дослідницькі навички, а й критичне мислення, вміння планувати та аналізувати власні дії, презентувати результати та співпрацювати в команді.

Завдяки таким активним методам навчання уроки стають живими і захопливими, а учні відчують себе справжніми дослідниками, здатними робити власні спостереження, ставити запитання та шукати відповіді. Вони розвивають навички самостійності, відповідальності, комунікації та творчого мислення, що є ключовими для успішної адаптації у навчальному середовищі та подальшому житті.

Отже, діяльнісне навчання у початковій школі є не просто сучасним підходом, а необхідною умовою успішного розвитку дитини. Воно активізує пізнавальну діяльність, підтримує інтерес до навчання, формує самостійність, ініціативність, комунікативність. Завдяки цьому підходу навчальний процес стає гнучким, адаптованим до потреб кожної дитини, а головне – сприяє становленню особистості, здатної мислити, творити та навчатися протягом життя.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н. В. Інноваційні методи навчання у початковій школі: підручник. Харків : ХНПУ, 2018. 175 с.
2. Веремейчук О. В. Проектна діяльність у початковій школі: методичні рекомендації. Київ : Педагогічна думка, 2019. 120 с.
3. Завгородня Н. В. Дослідження формування критичного мислення через діяльнісний підхід. *Психологія і педагогіка*. 2019. № 2. С. 14-19.

4. Ляшенко Н. В. Дослідження впливу діяльнісного підходу на успішність учнів початкових класів: монографія. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2017. 195 с.

Ірина ГРЕСЬКІВ,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталя ТРЕТЯК,**
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Ключові компетентності – це інтегрована сукупність знань, умінь, навичок, цінностей і ставлень, необхідних для успішної діяльності людини в сучасному суспільстві. Вони формуються поступово, у процесі засвоєння навчального матеріалу, спілкування, гри, спільної діяльності з однолітками й дорослими. Згідно з Концепцією «Нова українська школа», до ключових компетентностей належать: спілкування державною та іноземними мовами, математична, природничо-наукова, інформаційно-цифрова компетентності, уміння вчитися впродовж життя, соціальна й громадянська компетентності, підприємливість і фінансова грамотність, культурна обізнаність, екологічна грамотність.

У процесі навчання важливим є застосування інтерактивних технологій, проєктних методів, групових форм роботи, які сприяють розвитку співпраці, комунікативних умінь, уміння висловлювати власну думку та аргументувати її. Учитель виступає фасилітатором навчального процесу, який не лише передає знання, а й створює умови для активної пізнавальної діяльності учнів [2, с. 3].

Особливе значення має впровадження цифрових технологій у навчальний процес. Використання освітніх платформ, онлайн-ігор, інтерактивних вправ і віртуальних подорожей стимулює інтерес дітей до навчання, розвиває інформаційну грамотність і навички самоосвіти. Цифровізація освіти дозволяє забезпечити індивідуальний підхід, що відповідає потребам і темпу розвитку кожного учня.

Педагогіка партнерства, проголошена в Концепції НУШ, базується на принципах взаємоповаги, довіри, підтримки та відповідальності. Вона передбачає активну участь не лише вчителів і учнів, а й батьків, які залучаються до створення сприятливого мовного середовища вдома, обговорення навчальних досягнень дитини, перегляду освітніх мультфільмів і спільного читання. Така взаємодія сприяє зміцненню соціальної компетентності дитини та розвитку її емоційного інтелекту.

Важливою складовою успішного формування компетентностей є створення позитивного психологічного клімату на уроці. Атмосфера довіри, підтримки, доброзичливості та взаємоповаги підвищує мотивацію учнів, сприяє

подоланню страху помилитися, формує впевненість у власних силах і готовність до самовираження.

Серед ефективних засобів розвитку ключових компетентностей можна виділити: проєктну діяльність, навчальні ігри, дискусії, творчі завдання, роботу з освітніми чат-ботами, використання штучного інтелекту для перевірки вимови або граматики. Такі інструменти допомагають дітям не лише засвоїти навчальний матеріал, а й розвивати самоконтроль, ініціативність, навички планування [3, с. 3].

Отже, формування ключових компетентностей молодших школярів є основою сучасної освіти. Вони визначають здатність дитини ефективно діяти в суспільстві, приймати рішення, спілкуватися, навчатися протягом життя. Успішна реалізація компетентнісного підходу потребує професійної майстерності вчителя, застосування інноваційних технологій, створення розвивального середовища та тісної співпраці школи й родини.

Таким чином, компетентнісний підхід у початковій школі – це не лише вимога часу, а й запорука виховання активної, творчої, самостійної особистості, готової до викликів майбутнього.

Список використаних джерел

1. Гавриш Н. В. Формування ключових компетентностей учнів початкової школи в умовах НУШ. *Педагогічні інновації*. 2021. №2. С. 25–32.
2. Концепція «Нова українська школа». Київ: МОН України, 2016.
3. Кравець Т. П. Інтерактивні технології розвитку критичного мислення молодших школярів. *Освітній простір України*. 2022. №4. С. 40–47.
4. Литвин О. С. Педагогіка партнерства у Новій українській школі. *Молодь і ринок*. 2023. №7. С. 12–17.
5. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід у початковій освіті: теорія і практика. *Початкова школа*. 2019. №5. С. 3–8.

Євгенія ГУДАЙТЕС,

здобувачка 3 курсу

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Олеся МАРТИНА,**

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ПЕРСПЕКТИВ ОЗВИТКУ

Сучасні зміни в освіті, до яких належать упровадження Закону «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти, Концепції «Нова українська школа», розвиток різних форм навчання як важливого чинника забезпечення права на освіту, визначають сучасні тенденції та зміни підходів до навчання учнів початкової школи.

Сьогодні розвиток освіти в сучасних умовах перестав бути виключною відповідальністю держави. В актуальному світі він став сферою партнерства між регіональними та центральними органами влади, органами місцевого

самоврядування, закладами загальної середньої та вищої освіти, педагогічним колективом, батьками, учнями, громадськими об'єднаннями [4, с. 17]. Початкова школа – це надійний фундамент для освіти кожної людини. Сучасне покоління – це громадяни України, які мають нове мислення, нові ідеї, нові погляди на суспільство. Головною особливістю сучасного уроку є відкриття знань самими учнями. Такі знання є особистісним освітнім продуктом кожного учня, оскільки вони отримані шляхом дослідження, пошуку [2, с. 3].

Серед багатьох робіт, присвячених саме питанню компетентнісного підходу в шкільній освіті, зокрема початковій, варто відзначити значний внесок у дослідження таких науковців: О. Савченко, І. Єрмаков, О. Пометун, Л. Хоружа, Н. Бібік, О. Локшина, І. Зимня, А. Хуторський, І. Родигіна, Н. Гавриш, С. Трубачева, Л. Шелестова та багатьох інших.

Проаналізовані публікації науковців свідчать про те, що впровадження компетентнісного підходу в навчання учнів початкової школи буде успішним за умови комплексного забезпечення всіх складових освітнього процесу – цілей навчання, побудови компетентнісного змісту освіти, відповідний розвиток методичного забезпечення, професійна підготовка вчителів тощо.

Зростає увага до розвитку творчих здібностей особистості, створення умов для їхнього розкриття та самореалізації. У сучасній початковій освіті пріоритетним завданням є формування в учнів ключових компетентностей, що забезпечують здатність ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях, приймати рішення, самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці [2, с. 5].

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, до ключових компетентностей, формування яких є основою компетентнісного підходу, належать:

- спілкування державною мовою (уміння висловлювати власні думки усно й письмово, аргументовано відстоювати позицію);
- спілкування іноземними мовами (здатність розуміти, інтерпретувати та використовувати іноземну мову для комунікації);
- математична компетентність (здатність застосовувати математичні знання для розв'язання практичних і навчальних завдань);
- основні компетентності у природничих науках і технологіях;
- інформаційно-цифрова компетентність (уміння критично використовувати інформаційно-комунікаційні технології);
- уміння вчитися впродовж життя (здатність до самостійного здобуття знань, саморозвитку й самоосвіти);
- соціальна і громадянська компетентність;
- підприємницька компетентність (ініціативність, уміння планувати, прогнозувати, приймати рішення);
- загальнокультурна компетентність (пов'язана з естетичним, моральним, духовним розвитком);
- екологічна грамотність і здорове життя (усвідомлення ролі людини у збереженні довкілля та власного здоров'я) [1].

У контексті сучасних викликів освіта постає перед необхідністю не лише передавати учням систему знань, а й формувати здатність критично мислити, творчо діяти та відповідально приймати рішення. Компетентнісний підхід у початковій школі орієнтований на розвиток цілісної особистості дитини, здатної до самопізнання, співпраці, комунікації та адаптації до змінного світу.

В умовах цифровізації, глобалізації та соціокультурних трансформацій особливого значення набуває інтеграція навчального змісту, використання інноваційних методик і технологій, що сприяють формуванню життєвих компетентностей. Учитель початкової школи виступає не лише джерелом знань, а й фасилітатором освітнього процесу, який створює сприятливе середовище для самореалізації кожної дитини [3, с. 10].

Отже, компетентнісний підхід у початковій школі є ключовим чинником оновлення змісту освіти та підвищення її якості в умовах сучасних суспільних трансформацій. Він забезпечує перехід від знаннєвої парадигми до особистісно орієнтованої, спрямованої на розвиток самостійності, творчості, критичного мислення й соціальної відповідальності молодших школярів. Реалізація цього підходу вимагає від педагога нових професійних компетентностей, гнучкості, готовності до інновацій та партнерської взаємодії з учнями. Формування ключових компетентностей у початковій школі виступає не лише освітнім пріоритетом, а й стратегічною умовою підготовки покоління, здатного успішно діяти в умовах динамічних змін і викликів сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018. № 18. С. 43.
2. Савченко О.Я. Нова українська школа: формування ключових компетентностей учнів. *Початкова школа*. 2019. № 9. С. 3–8.
3. Єрмаков І.Г. Компетентнісний підхід у навчанні: пошук нових орієнтирів. *Рідна школа*. 2017. № 5–6. С. 10–15.
4. Локшина О.І. Європейський вимір якості освіти: компетентнісний підхід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2018. № 3. С. 17–23.

Олександра ДАНЧУК,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧИХ ПІСЕНЬ МАТЕМАТИЧНОГО ЗМІСТУ

Сучасна початкова школа спрямована на формування в учнів стійкої позитивної мотивації до навчання, що є необхідною умовою розвитку пізнавальної активності та самостійності молодших школярів. Однією з актуальних проблем сьогодення залишається зниження інтересу першокласників до вивчення математики, що зумовлює пошук інноваційних підходів до організації освітнього процесу. Ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності дітей виступає використання елементів мистецтва, зокрема дитячих

пісень математичного змісту, які поєднують навчальну, виховну та розвивальну функції.

Музика сприяє емоційному залученню учнів у процес навчання, створює позитивний настрій і полегшує засвоєння навчального матеріалу. Як зазначають О. Савченко, Н. Потоцька, В. Черкасов, поєднання музичної та математичної діяльності відповідає принципам інтегрованого навчання, розвиває креативність і мислення дітей. Саме тому дослідження процесу формування мотивації першокласників до вивчення математики засобами дитячих пісень математичного змісту є своєчасним і має важливе теоретичне та практичне значення [1; 2].

Педагогічний експеримент у рамках нашого дослідження був спрямований на перевірку ефективності використання пісень математичного змісту як одного з провідних засобів формування мотивації першокласників до вивчення математики. Виходячи з вікових психологічних особливостей молодших школярів – емоційності, потреби в ігровій діяльності, руховій активності, образному мисленні, – пісня була обрана не як фоновий або допоміжний елемент, а як повноцінний дидактичний інструмент. Її застосування дало змогу не лише урізноманітнити традиційну структуру уроку, а й надати поняттям математики більш живого, практичного змісту, що сприймався учнями природно та з цікавістю.

У проведеному дослідженні першою педагогічною умовою визначено цілеспрямоване використання дитячих пісень математичного змісту в освітньому процесі на різних етапах уроку математики – під час мотивації навчальної діяльності, фізкультхвилинок, узагальнення й закріплення вивченого матеріалу, а також на етапі підбиття підсумків.

Другою педагогічною умовою виступає систематичне застосування пісень математичного змісту у позаурочній діяльності, що сприяє розширенню пізнавального досвіду учнів, формуванню стійкого інтересу до математики та позитивного емоційного ставлення до навчання.

Експериментальну роботу з перевірки ефективності розроблених педагогічних умов формування мотивації першокласників до вивчення математики засобами пісень математичного змісту було проведено впродовж 2024-2025 н. рр. на базі закладу загальної середньої освіти (ліцей № 14 м. Кам'янця-Подільського).

Експериментом було охоплено 40 учнів 1-х класів, із яких до експериментальної групи (ЕГ) входило 20 учнів (1-А клас), контрольної (КГ) – 20 учнів (1-Г клас). Педагогічний експеримент проводився в природних умовах педагогічного процесу.

Для проведення констатувального і контрольного експерименту було розроблено моніторинговий інструментарій. Анкета складалася з 8 запитань. Запитання відповідали мотиваційно-ціннісному (1-4), когнітивному (5, 7) та рефлексивно-оцінному (6, 8) компонентам сформованості мотивації молодших школярів, а також віковим особливостям здобувачів початкової освіти. Перше запитання містило вісім варіантів відповідей – за кількістю навчальних предметів, запитання 2–4 мали по три варіанти, щоб уникнути переваження дітей вибором. Запитання 5–8 супроводжувалися смайликами (усміхнений – «так», сумний – «ні», нейтральний – «не впевнений»), що сприяло кращому розумінню завдання. У першому блоці учні позначали відповіді «плюсом» або «галочкою», у другому – обводили чи розфарбовували відповідний смайлик.

Формувальний експеримент передбачав упровадження програми розвитку мотивації до вивчення математики у першокласників за допомогою дитячих пісень математичного змісту в освітній процес учнів експериментальної групи.

Метою формувального етапу експерименту було визначення, апробація та реалізація експериментальної програми для першокласників, а також оцінка її ефективності у формуванні мотивації до навчальної діяльності з математики.

На цьому етапі дослідно-експериментальної роботи були поставлені такі завдання:

1. Коригування змісту математичної підготовки з урахуванням використання дитячих пісень.
2. Впровадження експериментальної програми та визначення її педагогічної доцільності.
3. Дослідження результатів вхідного та вихідного рівнів мотивації першокласників до вивчення математики.

Пісні, які ми використовували у ході формувального експерименту («Весела математика», «Будем рахувати», «Пісенька про математику», «Пісня про геометричні фігури», «Пісня про зарядку»), добиралися відповідно до календарного планування з математики для учнів 1 класу на 2 семестр навчального року. Їх змістовне наповнення відповідало основним розділам програми: нумерація чисел у межах 100; арифметичні дії; іменовані числа; геометричні фігури; прості задачі.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту показав різний рівень сформованості мотивації до вивчення математики в учнів двох груп. У 1-А класі (ЕГ), де в освітній процес було введено дитячі пісні математичного змісту, учні виявили більш стійкий інтерес до навчання, позитивне ставлення до предмета та активність під час виконання завдань.

Натомість у 1-Г класі (КГ) переважав середній рівень мотивації, що проявлялося у залежності від зовнішніх стимулів, нестійкому інтересі та зниженій пізнавальній активності. Учні частіше пояснювали своє небажання вивчати предмет нудьгою або одноманітністю уроків.

Отже, результати експериментального дослідження показали, що використання дитячих пісень математичного змісту суттєво підвищує рівень навчальної мотивації першокласників, сприяє формуванню позитивного ставлення до математики та створює емоційно комфортне освітнє середовище.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К: Грамота, 2012. 504 с.
2. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2014. 472 с.

Олена КИРИЛЮК
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ірина ДОРОЖ**,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСОБУ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна початкова школа має не лише формувати базові знання та вміння, а й виховувати в дітей національну свідомість, любов до рідної культури та естетичне сприйняття світу. В умовах реалізації Концепції Нової української школи особливої значущості набуває використання культурної спадщини українського народу як основи виховання духовно багатой та творчої особистості. Одним із ефективних засобів цього процесу є уроки технологій, які поєднують практичну діяльність учнів із ознайомленням з традиціями, ремеслами та мистецькими надбаннями українського народу.

Залучення культурної спадщини до освітнього процесу сприяє не лише збереженню національних традицій, а й вихованню гармонійно розвиненої особистості, здатної цінувати красу й працю. Питання використання народної творчості та культурних традицій у навчанні і вихованні дітей досліджували відомі українські педагоги й науковці: О. Савченко, І. Бех, В. Сухомлинський, А. Масол, О. Рудницька, Г. Тарасенко, Н. Миропольська, А. Коваль, Н. Лисенко, Г. Сотська, О. Комаровська, Т. Рубан, які розглядали культурну спадщину як ефективний засіб художньо-естетичного, морального та патріотичного виховання учнів. Їхні праці підкреслюють, що звернення до народних традицій у початковій школі є важливою умовою формування ціннісних орієнтацій і творчого потенціалу дитини.

Мета статті – проаналізувати педагогічні можливості використання культурної спадщини українського народу на уроках технологій у початковій школі як ефективного засобу художньо-естетичного виховання молодших школярів та окреслити шляхи її практичного впровадження в освітній процес відповідно до концепції Нової української школи.

До матеріальної культурної спадщини ми відносимо: пам'ятки, ансамблі, визначні місця, вміст бібліотек, музеїв, архівів; архітектурні будівлі (церкви, монастирі, замки, палади) та інші культурні та архітектурні пам'ятники.

До нематеріальної культурної спадщини відносимо усні традиції (епоси, перекази, легенди) та форми вираження (наприклад, мова); виконавське мистецтво (музика, спів, танці, театр тощо); звичаї, обряди, святкування; знання та практики, що стосуються природи та всесвіту (народна мудрість, медицина); традиційні ремесла. Нематеріальна культура є важливим складником традиційного способу життя, носієм історичної пам'яті, джерелом культурної спадщини народу.

А. Гуцан зазначає, що проблема навчання молодших школярів у контексті трудових традицій і звичаїв українського народу посідає важливе місце в сучасній теорії та методиці виховання. Науковиця акцентує увагу на необ-

хідності визначення змісту трудового навчання в початковій школі з урахуванням національних традицій, створення ефективних педагогічних умов для впровадження елементів народної педагогіки в освітній процес, а також на розробленні належного навчально-методичного забезпечення занять, побудованих на трудових звичаях українців [2, с. 193].

Г. Бучківська підкреслює, що байдужість до національної культури та духовної спадщини народу призводить до занепаду культури і послаблення національної самосвідомості. На її думку, саме українська школа покликана протидіяти цим негативним явищам, забезпечуючи систему навчання і виховання, спрямовану на формування патріотичних і культурних цінностей. Особлива роль у цьому належить учителеві, який створює сприятливе освітнє середовище для розвитку дитини [1, с. 13].

Включення культурологічних відомостей у структуру уроків технологій може здійснюватися безпосередньо під час вивчення народних ремесел, декоративно-ужиткового чи художнього мистецтва. У процесі виготовлення виробів важливо поєднувати технічну й мистецьку складові: поряд з оволодінням прийомами роботи учні мають усвідомлювати художню ідею та образ твору, що відображає їхні думки й почуття. Зміст технологічної освітньої галузі передбачає теми, які сприяють ознайомленню дітей з історією, моральними та духовними цінностями українського народу. Виконання творчих робіт у техніках аплікації соломкою, вишивання, витинання тощо дає змогу створювати композиції, що символізують історичну пам'ять, героїзм і культурну самобутність українців.

У цьому контексті слушною є думка І. Синетар, яка підкреслює, що сучасна школа має бути не лише освітнім закладом, а насамперед осередком національного відродження та виховання свідомих громадян України. Науковиця вважає, що вчитель початкових класів покликаний відроджувати історичну пам'ять народу через залучення учнів до вивчення і практичного освоєння народних ремесел, традицій та фольклору, адаптуючи їх до сучасних умов навчання. Вона наголошує, що саме народні традиції становлять основу розвитку сучасної педагогічної науки, інноваційних технологій навчання та виховання, оскільки сприяють формуванню в дітей почуття культурної єдності, національної свідомості та взаємоповаги між представниками різних спільнот [3, с. 60].

У процесі виготовлення учнями початкової школи декоративних і декоративно-ужиткових виробів важливо поєднувати технічну та мистецьку складові діяльності. Художній аспект полягає у визначенні творчого задуму, формуванні образу виробу, що відображає думки, почуття й уявлення дитини про навколишній світ. Зміст сучасної технологічної освітньої галузі включає теми, спрямовані на ознайомлення учнів з історією, моральними й духовними цінностями українського народу, що забезпечує виховний вплив через практичну діяльність. Створення композицій у техніках аплікації соломкою, вишивки чи витинанки сприяє формуванню в дітей почуття національної гідності, відображає історичну пам'ять, героїзм і духовну силу українського народу, поєднуючи освітні завдання з патріотичним та художньо-естетичним вихованням.

Використання культурної спадщини українського народу на уроках технологій у початковій школі є дієвим засобом художньо-естетичного та національно-патріотичного виховання учнів. Поєднання практичної діяльності з ознайомленням із народними ремеслами й традиціями формує в дітей почуття національної ідентичності, естетичний смак і повагу до праці. Уведен-

ня культурологічного змісту в технологічну освіту збагачує духовний світ молодших школярів і сприяє розвитку їхньої творчості. Уроки технологій мають стати не лише засобом оволодіння практичними вміннями, а й важливим чинником формування духовно багатой, національно свідомої особистості.

Список використаних джерел

1. Бучківська Г. В. З досвіду художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Вип. 7, 2018. С. 12–18.
2. Гуцан А. А. Використання народних традицій у формуванні позитивного ставлення молодших школярів до праці як важливої складової формування громадянськості учня. 2017. С. 191–198. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708851/1/Hutsan_metod_sem_2017.pdf.
3. Синетар І. В. Значення національних традицій у трудовому вихованні учнів початкової школи. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Мукачівського державного університету*. 2016. С. 59–61. URL : <https://surl.li/tsllac>.

Альона КОВАЛЬЧУК,

здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ірина ДОРОЖ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ШАНОВЛИВЕ СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Ще в давнину людина, з метою виживання, не тільки пристосовується до довкілля, але і, на відміну від тварин, пристосовувала його для задоволення своїх, дедалі більше зростаючих потреб. З природного матеріалу людиною створювалися знаряддя праці, предмети побуту, здійснювалося будівництво житла. Крім цього, людина приручала диких тварин, обробляла ґрунт і вирощувала на ній культурні рослини. В результаті перетворення природного середовища людина створила штучне середовище свого проживання.

Формування екологічної компетентності громадян України є одним з найголовніших пріоритетів розвитку освіти, що проголошено деклараціями ООН і врегульовано низкою інших законодавчих документів нашої держави. Видатний педагог В. Сухомлинський стверджував, що «природа лежить в основі дитячого мислення та творчості. Учений вважав, що формувати у людини ставлення до рідного краю як частки навколишнього середовища слід починати з раннього віку. Основою екологічної грамотності мають бути, звичайно, природничі знання – закони життя живої навколишнього середовища і розуміння того, як необхідно жити, щоб не порушити гармонії навколишнього середовища» [за 1].

Не можна заперечувати, що на сучасному етапі дуже важливою є така складова виховання дітей, як спілкування дітей з природою. Приміром, ще

В. Сухомлинський вважав досконалою природу дитини, що «саморозвивається, а в навколишньому середовищі він бачив ідеальні умови прояву людської навколишнього середовища, вбачаючи в природному трудовому циклі взаємодії людини з природою ідеал способу життя» [за 1, с. 42]. Він не уявляв «організації здорового та доцільного педагогічного процесу поза природою, поза моральними та естетичними взаємозв'язками з нею» [1].

На наш погляд, розгляд теорії виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища необхідно розпочати з визначення його сутності.

Виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища можна визначити як процес та результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості (її якостей, відносин, поглядів, переконань, способів поведінки) з метою «здійснення її раціональної взаємодії з навколишнім середовищем. Виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища, як складова морального виховання переслідує одну з важливих цілей – виховання у учнів ціннісного ставлення до навколишнього середовища, потреби зберігати та примножувати природні багатства» [5].

На думку практикуючого педагогі А Нечитайло, «виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища – створення умов засвоєння особистістю екологічної культури, виробленої суспільством» [4].

Кінцевою метою та результатом виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища має стати формування екологічної культури. Як правило, становлення екологічної культури відбувається у перші десять років життя людини. Тому початковий етап шкільного навчання – «дуже важливий період для виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища дітей. У цей період стихійні знання про культуру взаємин людини з природою і коригуються, і поглиблюються, систематизуються і узагальнюються. Молодший шкільний вік – це найсприятливіший період як емоційного впливу дитини з природою, але й формування елементарної екологічної культури» [3].

До компонентів екологічної культури можна віднести: «екологічні знання (знання про взаємозв'язки навколишнього середовища та людини, знання норм і правил поведінки в природі); морально-екологічне ставлення до навколишнього середовища (відносини людини з соціальним та природним оточенням, засновані на знанні та дотриманні моральних норм); екологічно грамотна поведінка сукупність мотивів, дій, умінь і навичок, що визначають розумну взаємодію в системі «людина-природа»» [1, с. 59].

Д. Савицька, О. Сорочинська вважають, що екологічна культура – «це здатність людей користуватися своїми екологічними знаннями та вміннями у практичній діяльності. Без відповідного рівня культури люди можуть мати необхідні знання, але не володіти ними» [за 2].

Екологічна культура, що у процесі виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища, як свідчить А. Нечитайло, включає такі основні компоненти: «інтерес до навколишнього середовища; знання про природу та її охорону; естетичні та моральні почуття до навколишнього середовища; позитивна діяльність у природі; мотиви, що визначають вчинки дітей у природі» [4].

В основі побудови сучасних уроків та позаурочних занять із екологічною спрямованістю, на думку Г. Беленької, Т. Науменко, О. Половіна: «повинні лежати такі цільові установки: формування цілісного уявлення про природне та соціальне оточення як середовище життя, праці та відпочинку людини; розвиток умінь сприймати навколишній світ за допомогою органу почуттів

та спрямованого інтересу та здатності до причинного пояснення при аналізі чинників та явищ навколишньої дійсності» [за 2].

Таким чином, виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища – це процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості з метою здійснення нею раціонального взаємодії з навколишнім середовищем. У процесі виховання шанобливого ставлення до навколишнього середовища здійснюється засвоєння екологічних знань, умінь та навичок; формується екологічне світогляд, відповідальне ставлення до довкілля, зокрема до середовища рідного краю. У цей час учні приділяють особливу увагу формуванню морально-екологічного ставлення до навколишнього світу.

Список використаних джерел

1. Андрусенко І. В. Формування екологічної грамотності молодших школярів в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» / [Електронне видання] : методичні рекомендації. Київ: Педагогічна думка, 2020. 75 с.
2. Джура Н. М. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Дошкільна педагогіка. Інноваційна педагогіка*. Вип. 50. Т. 1. 2022. С. 199-203.
3. Лебідь І. формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку в процесі освітньої діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3 (107). С. 427-440.
4. Нечитайло А. Г. Формування екологічної культури молоді : практ. посіб. Балаклія, 2018. 75 с.
5. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : моногр. / Авт. кол.: Александрова О. С., Левітас Ф. А., Салата О.О., Шепетяк О. М., Матвійчук О. Є., Петрошук Н. Р. та ін.; [за заг. ред. проф. Левітаса Ф. А. ; наук. ред. Александрової О. С., Салати О. О.]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с.

Тетяна КУКУРУДЗЯК,

здобувачка 4 курсу

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Тетяна ОЛИНЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВИХ ЗАРЯДОК НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасна парадигма української освіти, орієнтована на ідеї Нової української школи, ключовою метою висуває формування компетентного випускника, здатного до ефективної комунікації у багатомовному світі. У цьому контексті вивчення іноземної мови у початковій школі набуває статусу не просто освітньої дисципліни, а фундаменту для розвитку комунікативної компетентності. Однак саме молодший шкільний вік характеризується високою емоційною лабільністю та швидкою стомлюваністю, що вимагає від пе-

дагога постійного пошуку дієвих механізмів для підтримки уваги та мотивації учнів.

Часто найскладнішим моментом уроку є перехід від організаційного етапу до активної іншомовної діяльності. Здолати цей бар'єр покликана мовленнєва зарядка (warm-up) – невеликий, але надзвичайно важливий структурний компонент заняття, який має на меті створити сприятливе емоційне тло та забезпечити мовленнєву готовність учнів. Вона виступає як засіб переключення уваги та створення ситуативної потреби вживати вивчені мовні засоби.

Значний вклад у теоретичний та практичний розвиток проблеми, зокрема можливості застосування мовленнєвих зарядок на заняттях з іноземної мови, внесли у своїх роботах вітчизняні вчені: Т. Гапон, А. Горбаченко, В. Денисюк, А. Кичук, О. Кропачова, Ю. Лісова, О. Люсік, А. Мацепура, І. Холод та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі мовленнєвої зарядки в актуалізації мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Актуалізація мовлення у контексті викладання іноземної мови визначається як цілеспрямований методичний процес, що забезпечує оперативне виведення в активне використання тих мовних одиниць, які були засвоєні учнями раніше і зберігаються у їхній довготривалій пам'яті. Це, по суті, механізм перетворення пасивних знань на реальну комунікативну здатність. Ключову роль у цьому процесі відіграє мовленнєва зарядка (warm-up), яка виконує низку критично важливих, взаємопов'язаних функцій, що охоплюють як психологічний, так і лінгвістичний аспекти навчальної діяльності [2].

Насамперед, зарядка реалізує потужну психологічну функцію. Для молодших школярів, особливо на початку заняття, характерна інерція рідної мови та емоційна скутість, що створює так званий «мовний бар'єр». Короткі, динамічні та ігрові вправи, якими насичена мовленнєва зарядка, дозволяють швидко зняти цю емоційну напругу, формуючи у дитини позитивне очікування від іншомовної взаємодії і зменшуючи страх помилки.

Не менш вагомою є фізіологічна або артикуляційна функція. Оскільки фонетична система англійської мови має суттєві відмінності від рідної, необхідно провести цілеспрямовану підготовку мовного апарату учнів. Як зазначають методисти, звук є першоосновою мовлення, і без якісного тренування артикуляції (через фонетичні римування чи скороговки) неможливе формування правильної фонологічної навички. Таким чином, мовленнєва зарядка забезпечує необхідну еластичність мовленнєвих м'язів та коректність вимови впродовж усього заняття [3].

Крім того, зарядка виконує важливу дидактичну функцію. Вона слугує «місточком» між засвоєним і новим матеріалом. Завдяки цілеспрямованому повторенню та закріпленню лексичних і граматичних структур, вона забезпечує їхню оперативну інтеграцію в тематичний контекст уроку. Це не просто відтворення, а процес, коли вивчені одиниці стають актуальними для вирішення комунікативних завдань.

З огляду на ці функції, для забезпечення дієвості зарядки необхідно дотримуватися ключових методичних принципів. Перший – це динамізм та варіативність, оскільки монотонність і шаблонні фрази («How are you today?») швидко втомлюють і демотивують молодших школярів. Другий – принцип масового залучення: зарядка має охоплювати всіх без винятку учнів, забезпечуючи, навіть через хорові вправи чи роботу в парах, активну участь кожного, а не лише найбільш говірких. І, нарешті, третій – тематична наступ-

ність: зарядка завжди повинна мати логічний зв'язок із основним змістом уроку, створюючи мовленнєву базу та контекст, який учень використовуватиме для засвоєння нового матеріалу. Тільки тоді warm-up перетворюється на повноцінний, ефективний навчальний етап [1].

Щоб мовленнєва зарядка була дійсно дієвою і перетворилася з формального елемента уроку на потужний інструмент актуалізації мовлення, вона обов'язково повинна відповідати трьом ключовим методичним вимогам, продиктованим потребами навчального процесу та віковими особливостями молодших школярів.

Отже, мовленнєва зарядка є важливою складовою методичної системи навчання англійської мови в початковій школі. Її значення зростає в умовах компетентісно орієнтованої освіти, адже вона сприяє розвитку комунікативних умінь учнів. Ефективність цього етапу залежить від креативності, гнучкості та професійної майстерності вчителя.

Список використаних джерел

1. Мовленнєва зарядка на уроках англійської мови. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/movlenneva-zaryadka-na-urokah-angliysko-movi-319891.html>.
2. Сучасний урок іноземної мови у початковій школі. Освітній блог. URL: https://engelementaryschool.blogspot.com/p/blog-page_12.html.
3. Фонетична зарядка. URL: <https://www.scribd.com/document/707823344/%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BA%D0%B0>.

Руслана КУЧЕРУК,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія МЕЛЕКСЦЕВА,**
кандидат філологічних наук, доцент, завідувач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ СТОРІТЕЛІНГУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна система освіти перебуває в процесі постійних змін, орієнтованих на компетентнісний підхід і розвиток особистості учня. Одним із пріоритетних завдань початкової школи є формування здатності комунікувати іноземною мовою. Проте традиційні методи навчання не завжди забезпечують достатній рівень зацікавленості учнів. У цьому контексті сторітелінг (від англ. storytelling – розповідання історій) постає ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності та розвитку мовленнєвих умінь.

Сторітелінг як освітній інструмент базується на природній для людини здатності сприймати й запам'ятовувати інформацію через історії. Сторітелінг у педагогіці – це не лише художній прийом, а й ефективний дидактичний засіб, що поєднує гру, мистецтво й комунікацію. Завдяки історіям діти легше засвоюють лексику та граматику, сприймаючи мову як живу й емо-

ційну систему. Науковці наголошують, що використання сторітелінгу сприяє розвитку емоційного інтелекту, критичного мислення та навичок співпраці [4].

Аналіз наукових джерел виявив, що питання впровадження сторітелінгу в практику початкової освіти досліджували Н.М. Бібік, С.М. Мартиненко, О.Я. Савченко й інші учені. Зокрема, О.О. Коломінова, О.В. Котенко, С.В. Мішуровська, Т.М. Панасенко, І.В. Радецька, С.В. Роман, І.О. Федоришина вивчали сторітелінг як ефективний засіб навчання англійської мови в початковій школі. Огляд сучасних наукових досліджень свідчить, що застосування сторітелінгу у навчанні іноземної мови сприяє підвищенню активності, зацікавленості та емоційного залучення дітей, що є ключовим для успішного засвоєння навчального матеріалу на початковому етапі.

Таким чином, дослідження методики використання сторітелінгу в початковій школі є актуальним, оскільки спрямоване на підвищення ефективності навчання іноземної мови та формування у молодших школярів стійкого інтересу до іншомовного спілкування.

Мета статті – проаналізувати педагогічний потенціал і дидактичні переваги використання сторітелінгу у процесі навчання іноземної мови учнів початкових класів.

Сторітелінг – це освітній метод і комунікативна стратегія, що передбачає передачу інформації, знань або досвіду через розповідання історій, які сприяють кращому розумінню, запам'ятовуванню та емоційному засвоєнню матеріалу. У навчальному контексті сторітелінг використовується для формування мовленнєвих, комунікативних та когнітивних навичок учнів, стимулювання мотивації до навчання та розвитку критичного і творчого мислення [1].

У молодшому шкільному віці емоційно-образне сприйняття є провідним типом пізнавальної діяльності, тому застосування сторітелінгу є природним і результативним [3]. Це дає змогу учням не просто запам'ятовувати мовний матеріал, а й проживати його у певній ситуації, що підсилює мотивацію та інтерес до предмета.

У практиці навчання іноземних мов виділяють кілька видів сторітелінгу:

- усний сторітелінг (розповідь учителя або учнів);
- візуальний сторітелінг (використання малюнків, коміксів, презентацій);
- цифровий сторітелінг (створення учнями коротких відео або мультфільмів з використанням іноземної мови);
- інтерактивний сторітелінг, у якому учні можуть впливати на хід сюжету, змінюючи події.

Застосування різних форматів історій сприяє розвитку не лише мовленнєвих, а й соціокультурних компетентностей, креативності та критичного мислення.

Попри те, що підготовка до проведення сторітелінгу в початковій школі вимагає від вчителя ретельного планування, цей метод роботи на уроках англійської мови є цікавим для учнів та учителя, і сприяє змістовному навчанню та високому рівню мотивації.

У науковій літературі визначено такі переваги використання методу сторітелінгу:

- викликає почуття психологічного комфорту;
- підвищує готовність дітей передавати думки та почуття іншим;
- заохочує до активної участі на занятті;
- підвищує рівень мовленнєвої компетентності;

- заохочує до використання уяви та творчості;
- заохочує до співпраці між учнями;
- розвиває вміння активно слухати [2].

М. Гич зазначає, що для ефективного використання методу сторітелінгу на уроці вчитель має дотриматися таких правил: правильний добір історії; розуміння того, з якою метою її розповідати; добір ефектного початку розповіді; логічне вибудовування розповіді; урахування аудиторії слухачів, яким розповідається історія; прийоми для формування зацікавленості історією слухача; вміння висловити своє ставлення до розповіді [1].

Сторітелінг як інноваційна педагогічна технологія відкриває широкі можливості для розвитку іншомовної компетентності молодших школярів. Завдяки використанню історій учні вчаться мислити іншою мовою, виражати емоції, спілкуватися в реальних ситуаціях. Метод сторітелінгу поєднує навчання і творчість, знання і гру, роблячи процес вивчення іноземної мови живим, цікавим та ефективним.

Практичний досвід упровадження сторітелінгу в освітній процес підтверджує його значний потенціал для формування іншомовної комунікативної компетентності. Як зазначає К. Хейвен, історія є найдавнішою формою передачі знань, яка впливає не лише на інтелект, а й на емоційну сферу людини. Вона допомагає структурувати інформацію, роблячи її більш доступною для розуміння й запам'ятовування [4].

Використання історій на уроках іноземної мови створює умови для глибшого занурення у мовне середовище, формує позитивне ставлення до навчання, розвиває мовленнєву активність та вміння аргументувати власну думку. Отже, сторітелінг виступає не просто засобом подання матеріалу, а цілісною педагогічною технологією, що забезпечує інтеграцію когнітивного, емоційного та творчого аспектів навчання.

Список використаних джерел

1. Гич М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2015. №4(51). С. 188–190.
2. Машкіна С.А. Використання методів «фішбоун» та «сторітелінг» на уроках у початковій школі на прикладі вивчення теми: «Закріплення літери її. Опрацювання тексту «Гроші України». *Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки*. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 14. С. 86–92.
3. Панасенко Т.М. Використання інноваційних технологій у навчанні англійської мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. №8. С. 120–125.
4. Haven K. *Story Proof: The Science Behind the Startling Power of Story*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2007. 235 p.

Ліна КУЧИНСЬКА,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

Сучасні трансформаційні процеси в системі освіти України зумовляють необхідність переосмислення традиційних підходів до формування мовної та орфографічної культури молодших школярів. Концепція Нової української школи орієнтує педагогів на створення компетентісно спрямованого освітнього середовища, у якому навчання правопису розглядається не лише як засвоєння правил, а як процес формування правописної компетентності – інтегрованої здатності правильно застосовувати орфографічні норми в усному та писемному мовленні [5].

Актуальність проблеми формування орфографічної грамотності посилюється вимогами Державного стандарту початкової освіти, який акцентує на розвитку комунікативної компетентності, критичного мислення, креативності та умінь використовувати цифрові інструменти для навчання. В умовах стрімкої цифровізації суспільства виникає потреба у впровадженні інноваційних технологій, що сприяють розвитку мовленнєвої культури, орфографічної уважності та самостійності учнів [6].

Проблема формування орфографічної компетентності молодших школярів є предметом дослідження багатьох науковців (В. Вітюк, С. Чавдаров, О. Біляєв, М. Вашуленко, І. Ющук, А. Симоненкова, Г. Козачук та ін.). У працях учених наголошується, що орфографічна грамотність виступає важливим показником загальної мовної культури особистості, її здатності до ефективної комунікації та мисленнєвої діяльності [2; 3].

Сучасна лінгводидактика розглядає орфографічну компетентність як компонент комунікативної компетентності, що включає знання орфографічних правил, умінь застосовувати їх у мовленнєвій діяльності, а також сформованість орфографічної пильності та самоконтролю. Водночас чинні нормативні документи (Концепція НУШ, Типова освітня програма, Український правопис 2019 року) визначають оновлені вимоги до змісту й результатів навчання, що передбачає формування в учнів не лише знань, а й практичних навичок правопису, розвитку здатності орієнтуватися в мовній системі [5; 7].

Таким чином, формування орфографічної грамотності в початковій школі повинно здійснюватися на основі діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентісного підходів, які забезпечують розвиток мовленнєвої активності, мислення й творчого потенціалу учня.

У контексті сучасної освітньої парадигми особливого значення набуває впровадження інноваційних технологій, що сприяють ефективному засвоєнню орфографічних норм. Інтерактивні методи навчання, цифрові ресурси, ігрові платформи, мобільні додатки й використання елементів штучного ін-

телекту (зокрема навчальних чат-ботів) дозволяють створити мотиваційно насичене середовище, де учень активно взаємодіє з навчальним матеріалом.

Ефективність формування орфографічної грамотності забезпечується через: використання технологій критичного мислення, які формують здатність аналізувати мовні явища, порівнювати орфограми, робити висновки; ейдетичні прийоми, що стимулюють розвиток зорової пам'яті та асоціативного мислення; інтерактивні форми роботи (диктанти-ігри, квест-диктанти, робота з електронними словниками, створення орфографічних карт пам'яті); використання штучного інтелекту для індивідуалізації навчання, самоперевірки та формувального оцінювання; проєктну діяльність, у межах якої учні створюють власні електронні ресурси, добірки орфограм, мінісловники [4].

Наведемо систему вправ для формування орфографічної грамотності учнів 4-х класів відповідно до вищезазначених технологій:

Вправа «Орфографічна пастка». Завдання: Знайди слова з орфографічними помилками та виправ їх: світянка, шасливий, снігір, відчуття, хоробрий, життя. Поясни, яке правило допомогло тобі зробити вибір.

Вправа «Слово у кольорі». Завдання: Розфарбуй орфограми у словах різними кольорами: березень, морозиво, доріжка, пшениця, криниця. Добери до кожного слова малюнок або образ, який допоможе запам'ятати правильне написання.

Вправа «Мій електронний словничок». Завдання: створи свій електронний словничок орфограм (обери 10 слів, у яких часто припускаються помилок; напиши правильне слово, коротке правило і приклад речення; перевір правильність за допомогою електронного словника або ChatGPT).

Запропоновані вправи сприяють формуванню орфографічної грамотності молодших школярів шляхом активізації пізнавальної діяльності, розвитку орфографічної пильності та формування усвідомленого ставлення до мовних явищ. Їх виконання забезпечує поєднання аналітичної, візуальної та цифрової діяльності учнів, що підвищує міцність засвоєння орфографічних правил і формує стійкі орфографічні навички.

Педагогічна ефективність таких методів підтверджується експериментальними спостереженнями: систематичне застосування вправ на аналіз орфограм, редагування та самоперевірку сприяє підвищенню орфографічної грамотності на 20–30% упродовж навчального року (за результатами досліджень Інституту педагогіки НАПН України) [3].

Отже, формування орфографічної грамотності молодших школярів в умовах Нової української школи є складним, багатокомпонентним процесом, що потребує поєднання традиційних і сучасних підходів. Ефективність цього процесу забезпечується створенням інноваційного освітнього середовища, у якому учень виступає активним учасником мовленнєвої діяльності, а вчитель – організатором, консультантом і наставником. Використання діяльнісного підходу, інтерактивних технологій, елементів штучного інтелекту, ейдетики та критичного мислення сприяє не лише формуванню стійких орфографічних умінь, а й розвитку мислення, комунікативної культури, самоосвітньої компетентності учнів. Формування орфографічної грамотності в сучасних умовах є невід'ємною складовою розвитку мовної особистості, підготовленої до життя в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Вітюк В. Формування орфографічної компетентності молодших школярів у контексті компетентнісного навчання. *Початкова освіта*. 2021. № 6. С. 12–18.
2. Біляєв О. Методика навчання української мови в середній школі. Київ: Либідь, 2017. 328 с.
3. Вашуленко М. Українська мова і розвиток мовлення в початковій школі: метод. посіб. Київ: Освіта, 2020. 240 с.
4. Козачук Г. Формування орфографічної грамотності молодших школярів засобами інтерактивних технологій. *Початкова школа*. 2022. № 9. С. 21–25.
5. Концепція Нової української школи. Київ : МОН України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 04.11.2025).
6. Концепція Нової української школи. Київ : МОН України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 04.11.2025).
7. Український правопис. 2019. Київ: НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови, 390 с.

Діана КУШЛАК,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМА НЕДОСТАТНЬОГО РІВНЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Під час проходження педагогічної практики ми звернули увагу на те, що значна частина першокласників не повністю готові до навчання у школі. Спостереження за освітнім процесом показали, що деякі діти відчують труднощі із зосередженням уваги, швидко втомлюються, не можуть тривалий час сидіти за партою та утримувати навчальну мотивацію. Часто спостерігається недостатній рівень сформованості довільної поведінки, низька навчальна працездатність, слабо розвинене вміння слухати вчителя й сприймати навчальний матеріал.

Ці прояви свідчать про певну розбіжність між вимогами шкільного навчання та рівнем розвитку дітей, які приходять до першого класу. Проблема полягає у відсутності цілісної підготовки, що мала б охоплювати не лише інтелектуальну, а й емоційно-вольову, соціальну та мотиваційну готовність дитини.

Проблема підготовки дитини до школи залишається актуальною в сучасній педагогіці та психології розвитку. Перший рік шкільного навчання є вирішальним для формування навчальної мотивації, поведінкової самостійності та пізнавальної активності дитини. Від рівня готовності першокласників залежить успішність навчання, психологічний комфорт та подальший розвиток особистості.

Сучасні науковці підкреслюють, що готовність до навчання – це багатокомпонентне явище, яке включає взаємопов'язані когнітивні, емоційно-

вольові та соціальні аспекти розвитку дитини. Інтелектуальна готовність охоплює сформованість пізнавальних процесів – мислення, пам'яті, уваги, мовлення та елементарних навчальних дій, що забезпечують успішність подальшої освіти [1; 3]. Емоційно-вольова готовність проявляється у здатності дитини регулювати власні емоції, долати труднощі, проявляти наполегливість і довільність поведінки [4; 5]. Соціальна готовність визначається умінням взаємодіяти з однолітками та дорослими, дотримуватися правил колективного життя, проявляти емпатію й толерантність [2].

О. Савченко [3] наголошує, що підготовка дитини до школи – це не лише опанування початкових навичок письма й читання, а насамперед формування внутрішньої позиції школяра, позитивного ставлення до навчання та радості пізнання. На думку О. Кононко [4], дошкільний період є сприятливим для становлення саморегуляції, пізнавальної активності та соціальної компетентності, які становлять основу успішної адаптації у шкільному середовищі.

Досліджуючи проблему ми визначили, що неготовність дітей проявляється у таких аспектах:

1. Концентрація уваги та працездатність.

Діти часто відволікаються на сторонні подразники: шум у класі, рух однолітків, іграшки. Наприклад, під час заняття з математики один учень протягом десяти хвилин кілька разів залишав своє місце, щоб подивитися у вікно, інший – загубився у виконанні завдання, бо не зміг відтворити усно приклад із пам'яті.

Це свідчить про низьку довільну увагу та недостатню тренованість тримати концентрацію на навчальному завданні.

2. Фізична готовність та вміння сидіти за партою.

Частина дітей не може довго залишатися у статичній позиції. Під час уроків української мови декілька учнів під час письмового завдання постійно рухалися, міняли місця, що заважало виконанню роботи. Це ускладнює організацію навчального процесу та вимагає від учителя додаткових зусиль для підтримки дисципліни.

3. Мовленнєвий розвиток та сприйняття матеріалу.

Деякі учні не вміють точно висловлювати думку, формулювати відповіді на питання вчителя, складно повторюють інструкції. Наприклад, під час заняття з читання дитина не змогла правильно почути коротке речення і пояснити його зміст. Це вказує на необхідність додаткової роботи над розвитком мовлення та розуміння тексту.

4. Соціальна готовність та взаємодія в колективі.

Частина дітей не дотримується черговості у колективних іграх, не вміє очікувати своєї черги, конфліктує з однолітками. Наприклад, під час групового завдання з малювання два учні почали сперечатися за фарби, а інші відволікалися від завдання, очікуючи допомоги вчителя. Це свідчить про слабку сформованість соціальних навичок, уміння співпрацювати та домовлятися.

5. Мотивація до навчання.

Деякі діти демонструють низьку навчальну активність, уникають складних завдань, потребують постійного стимулювання з боку вчителя. Наприклад, під час письмового завдання учень відмовився виконувати вправу, посилаючись на те, що «це важко», і чекав, поки вчитель допоможе йому кожен крок.

На основі цих спостережень ми дійшли висновку, що першокласники потребують системної підготовки. Для підвищення рівня готовності дітей до навчання необхідно:

- системно розвивати увагу, пам'ять, мислення та мовлення ще у дошкільному віці.
- використовувати ігрові та діяльнісні методи навчання, що поєднують навчання і гру.
- забезпечити співпрацю педагогів та батьків, створити позитивний емоційний клімат.
- забезпечити наступність між дошкільною та початковою освітою через узгодження змісту та методик навчання.

Отже, підготовка дитини до школи є критично важливим етапом системи неперервної освіти. Недостатня готовність першокласників проявляється у низькій концентрації уваги, слабкій мотивації, труднощах у самоконтролі та сприйманні матеріалу. Для успішної адаптації та подальшого розвитку особистості необхідно комплексно розвивати інтелектуальні, емоційно-вольові та соціальні складові готовності, забезпечувати наступність і співпрацю сім'ї та школи.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) : навч.-метод. посіб. Київ : МОН України, 2021. 18 с.
2. Кальченко І. Е. Соціальна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. *Проблеми сучасної психології*. 2023. № 59. С. 128–137.
3. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитис. *Ukrainian Educational Journal*. 2015. № 1. С. 27–37.
4. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку : колективна монографія / укл. О.Л. Кононко, Н.П. Пихтіна, С.І. Матвієнко, А. М. Аніщук, Л. В. Бобро. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 287 с.
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 класи : навчально-методичний посібник / Київ : ТД «Освіта-Центр», 2018. 240 с.

Марія ОНИШКО,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕТОДИЧНИХ МОДЕЛЕЙ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ

Література відіграє важливу роль у формуванні особистості школяра, забезпечуючи розвиток інтелектуальних, емоційних та моральних якостей. Через читання учні розвивають аналітичне і критичне мислення, здатність виділяти головне, робити висновки та прогнозувати розвиток подій.

Вивчення художніх творів сприяє формуванню моральних цінностей, розумінню понять добра і зла, розвитку емпатії та здатності до морального ви-

бору. Читання також стимулює розвиток комунікативних умінь: школярі вчаться висловлювати думки, аргументувати позицію та вести діалог [2].

Крім того, література сприяє розвитку творчості та самовираження, активізує уяву та креативне мислення. Учні вчаться не лише сприймати інформацію, а й творчо інтерпретувати її, що підвищує мотивацію до читання та розширює читацький досвід.

Сучасна педагогічна практика засвідчує зниження мотивації до читання серед молодших школярів, що зумовлено низкою чинників: розвитком цифрових технологій, зростанням ролі візуального контенту та недостатньою привабливістю традиційних форм роботи з текстом. Учні часто сприймають читання як обов'язкову навчальну дію, а не як цікаву пізнавальну чи емоційну діяльність. Це призводить до формального засвоєння змісту, зниження інтересу до художнього слова та втрати читацької ініціативи.

Підвищити мотивацію до читання можливо через упровадження методичних моделей роботи з дитячою книжкою, які поєднують навчання та гру, емоційне й інтелектуальне сприйняття тексту.

Мета статті полягає у вивченні та обґрунтуванні ефективності сучасних методичних моделей, що сприяють розвитку читацької компетентності учнів початкової школи.

Методичні моделі роботи з дитячою книжкою ґрунтуються на принципах інтерактивності, емоційності та творчої самореалізації дитини. Такі моделі, як буккросинг, буктрейлер, «Хмара слів», літературна гра, інтерактивна виставка книги, проєктна діяльність та багато інших, сприяють активному залученню дитини до читацької діяльності.

Для активізації читацької компетентності та розвитку творчих умінь учнів ефективно використовувати артбук – інтерактивну навчально-творчу книгу, у якій діти поєднують малювання, письмові записи, схеми та інші творчі елементи. Артбук дозволяє учням відображати власні думки, структурувати інформацію та висловлювати емоції, роблячи процес навчання більш цікавим і змістовним.

Умова: Розкажи, чи святкують Новий рік та Різдво у твоїй родині і як саме [3].

Вправа:

1. Обговорення: Поговоріть із дітьми про зимові свята, запитайте про родинні традиції та яскраві спогади.

2. Заголовок: Придумайте назву для сторінки, наприклад: «Наше сімейне свято» або «Різдво у моїй родині».

3. Візуалізація: Намалюйте, наклейте фото або вирізки, що символізують святкування.

4. Запис спогадів: Кілька речень про святкування під малюнками, наприклад: «На Різдво ми їдемо до бабусі і готуємо святкову вечерю разом».

5. Рефлексія: Обговоріть відмінності традицій у родинах та що найбільше сподобалося.

Аналіз:

- Діти більше дізнаються про свята та традиції, що мотивує до читання тематичної літератури.

- Записування спогадів допомагає структурувати текст і розуміти сюжетну логіку книжок.

- Обговорення різниць у традиціях розвиває увагу до деталей і вміння робити висновки.

- Практика письма збагачує словниковий запас і мовленнєві навички.

- Обговорення свят допомагає усвідомити важливість збереження культурних традицій.

Ще одним ефективним інструментом формування читацької компетентності є використання веб-квестів. Наприклад, на сторінках підручника для 4 класу «Українська мова та читання» автором якого є . Чумарна М., запропоновано тему «Я – твоя кровинка, Україно!», що передбачає дослідження поезії українських авторів і відображення власних емоцій та сприйняття рідної землі [3].

Учні знайомляться з темою через перегляд відео про красу України та обговорюють власні емоції від побаченого. Далі вони працюють у групах, досліджуючи поезію різних авторів: Ліни Костенко, Тараса Шевченка, Павла Тичини, Василя Симоненка та Олександра Кониського. Кожна група аналізує образи рідної землі та духовності в творах, виділяє ключові теми та символи.

Наступним кроком є творче завдання «Молитва за Україну», де учні складають власні короткі поетичні рядки або звернення, висловлюючи почуття щодо країни та її цінностей. Завершується веб-квест створенням художніх робіт на основі обраних віршів, що поєднує читання, творчість і візуальне мистецтво.

Рефлексія та обговорення результатів допомагають школярам усвідомлювати прочитане, порівнювати власні враження та поглиблювати розуміння поетичних образів. Така робота формує критичне та творче мислення, розвиває здатність до самовираження, активізує емоційно-ціннісне сприйняття тексту і сприяє розвитку читацької компетентності.

Таким чином, формування читацької компетентності молодших школярів через методичні моделі роботи з дитячою книжкою є ефективним засобом розвитку інтелектуальних, емоційних та моральних якостей особистості. Використання таких інструментів, як артбук, буктрейлер та веб-квест, сприяє активному залученню дітей до читання, розвитку критичного та творчого мислення, вміння виділяти головне, аналізувати прочитане та висловлювати власну позицію.

Упровадження цих методичних моделей відповідає вимогам Державного стандарту початкової освіти, згідно з яким навчальний процес у початковій школі має забезпечувати формування компетентної, творчої особистості, здатної до самостійного навчання, розвитку комунікативних умінь та критичного мислення [1].

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи. Київ: ТД «Освіта-центр+». 2018. С. 93.

2. Родюк Н.Ю., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. 2019. № 3 (326). С. 64–74.

3. Чумарна М.І. Українська мова та читання: підручник для 4 кл. закладів загальної середньої освіти: у 2-х ч. Ч.2. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2021. 160 с.

Марина ПТАШНИК,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Інтегрований курс «Я досліджую світ» у початковій школі є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє формувати у дітей базові наукові, соціальні та пізнавальні компетенції через цілісне сприйняття навколишнього світу. Завдяки поєднанню елементів природничих наук, суспільствознавства, математики та мистецтва учні отримують можливість бачити взаємозв'язки між різними сферами життя та науки, розвивати навички спостереження, аналізу, узагальнення та власні стратегії пізнання. Особливо важливим у цьому курсі є використання проєктних технологій, які перетворюють учнів на активних учасників навчального процесу: вони формулюють власні запитання, планують дослідження, збирають і аналізують дані, роблять висновки та презентують результати. Така діяльність сприяє розвитку критичного мислення, самостійності, відповідальності за результати власної роботи, а також комунікативних і соціальних навичок. Проєктна складова уроків мотивує дітей до навчання, робить пізнання цікавим і творчим, і допомагає засвоювати знання як результат власних досліджень. Особливо у початковій школі, коли формується основа дослідницьких умінь, використання інтегрованого підходу та проєктних технологій сприяє розвитку навичок спостереження, експериментування, моделювання та роботи в команді, що є ключовим для подальшого навчання і розвитку дитини [1].

Планування та організація проєктів у межах курсу «Я досліджую світ» передбачає чітке визначення проблемного питання, формулювання гіпотези та вибір оптимальних методів дослідження. Учні разом із вчителем обмірковують, що саме вони хочуть дізнатися, які питання потребують відповіді, та як організувати дослідження для отримання надійних результатів. Наступним етапом є збір даних, який може здійснюватися різними способами: спостереженням за природними явищами, проведенням простих експериментів, опитуваннями однолітків або дорослих, а також фіксацією результатів за допомогою малюнків, схем і фотографій. Такий підхід дозволяє дітям освоювати різноманітні способи отримання інформації, одночасно розвиваючи увагу, точність і спостережливість [4].

Особливу увагу приділяють спільній роботі учнів у групах, де відбувається обговорення спостережень, аналіз отриманих даних і підготовка презентацій результатів. Завдяки такій організації діяльності діти не лише вчать аргументувати власні висновки, але й набувають важливих комунікативних та соціальних компетенцій: уміння слухати колег, співпрацювати, розподіляти завдання та досягати спільного результату. Взаємодія у групах стимулює критичне мислення, творчу активність та почуття відповідальності за ре-

зультати спільної роботи, що є важливим аспектом формування дослідницьких навичок у молодших школярів [1].

Наприклад, у межах проєкту «Як змінюється стан води у природі?» учні спостерігають за льодом, снігом і водою в різних умовах, проводять прості експерименти з заморожуванням і випаровуванням, записують спостереження у зошитах або за допомогою малюнків, а потім обговорюють отримані результати у групах. Діти формують власні висновки щодо процесів переходу води з одного стану в інший, готують презентації для класу або створюють наочні схеми, що відображають їхні дослідження. Така діяльність поєднує практичне освоєння знань з розвитком умінь спостерігати, порівнювати, аналізувати та робити висновки, закладаючи основу для подальшого дослідницького мислення.

Під час проєкту «Чому птахи відлітають на зиму?» учні спостерігають за перелітними та осілими птахами на шкільному подвір'ї або в парку, записують, які види вони бачили, малюють їх або фотографують. Діти формують гіпотези про причини міграції, обговорюють результати спостережень у групах і готують короткі презентації, де пояснюють, як зміни у природі впливають на поведінку тварин.

У межах проєкту «Як росте рослина?» учні вирощують насіння в різних умовах – на сонці та в тіні, у ґрунті та на вологій ваті, спостерігають за ростом і розвитком рослин, ведуть щоденники спостережень, вимірюють висоту, кількість листків і колір. Потім діти порівнюють результати, обговорюють, які умови сприяють росту, і роблять висновки про значення світла, води та ґрунту для життя рослин.

Проєкт «Що буває з відходами?» дозволяє дітям досліджувати проблему сміття та переробки. Учні збирають побутові відходи, сортують їх за категоріями (папір, пластик, скло), спостерігають процеси розкладу органічних залишків, роблять експерименти з компостування та готують постери або буклети з рекомендаціями щодо збереження природи.

У проєкті «Як поводить ся світло?» учні досліджують, як світло проходить через різні матеріали – скло, воду, тканину, папір. Вони малюють промені світла, відзначають, де відбувається заломлення або відбиття, експериментують із тінями, обговорюють результати у групах та готують колаж або міні-презентацію про спостережувані явища.

Проєкт «Мій мікросвіт» передбачає спостереження за мікроорганізмами у воді з різних джерел, наприклад, з акваріумів або калюж. Учні готують прості мікроскопи або використовують цифрові лупи, малюють та фотографують побачене, аналізують відмінності між зразками і презентують відкриття класу, формуючи власні висновки про життя мікросвіту.

Використання проєктних технологій під час навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» дає учням низку важливих переваг. По-перше, вони сприяють розвитку дослідницьких та критичних навичок, адже діти самостійно формують питання, планують дослідження, збирають дані та аналізують результати. По-друге, проєктна діяльність формує у школярів самостійність і відповідальність, оскільки кожен учень відповідає за виконання власних завдань і приймає рішення щодо способів їх реалізації. Крім того, участь у проєктах підвищує мотивацію та інтерес до навчання, адже дослідження завжди пов'язані з практичними діями та спостереженнями, що роблять процес пізнання цікавим і захопливим. Нарешті, проєктна діяльність сприяє розвитку соціальних та комунікативних компетенцій: учні працюють у групах, обговорюють результати, презентують висновки, вчаться взаємоді-

яти та співпрацювати з іншими, що особливо важливо для адаптації до колективного навчального середовища [3].

Використання проєктних технологій у межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі забезпечує комплексний розвиток учнів: вони здобувають базові наукові, дослідницькі та соціальні компетенції, навчаються ставити запитання, планувати дослідження, збирати та аналізувати дані, робити висновки й презентувати результати. Такий підхід формує у дітей самостійність, відповідальність, критичне мислення та вміння співпрацювати з іншими. Завдяки цьому учні легше адаптуються до навчання в середній школі, оволодівають основами дослідницьких умінь і набувають життєвих компетенцій, необхідних для успішного пізнання світу та ефективної взаємодії в колективі.

Список використаних джерел

1. Нещеретна С. Технологія проєктного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» початкової школи. *Студентські ініціативи: теорія і практика початкової освіти* : матеріали V наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти першого року навчання, Харків, 4 трав. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2024. С. 39-41.
2. Вовк Н. В. Проєктні технології як засіб формування дослідницьких умінь у молодших школярів. *Педагогічний вісник*. 2021.С. 36-45.
3. Ковальчук О. В. Діяльнісне навчання в початковій школі: методика та практика застосування. *Науковий часопис*. 2022. С. 48-54.
4. Герасименко І. В. Розвиток дослідницьких навичок учнів початкової школи через інтегровані проєкти. *Науковий вісник ЗНУ*. 2021. С. 20-22.

Богдана РОМАНЮК,

здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

STEM-ПІДХІД ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Термін «STEM» (Science, Technology, Engineering, Mathematics) виник у Сполучених Штатах Америки наприкінці XX століття як відповідь на гострий дефіцит кваліфікованих фахівців у галузях науки, технологій, інженерії та математики. Стрімкий розвиток високих технологій спричинив потребу у фахівцях, здатних працювати на перетині цих сфер. У 1990-х роках під час засідання Національного наукового фонду США (National Science Foundation) з питань наукової освіти, за ініціативи П. Фалетра та підтримки Р. Колвелла, було вперше запропоновано й офіційно затверджено акронім STEM для позначення інтегрованого підходу до освіти в цих напрямках [2].

Акронім STEM об'єднує чотири ключові компоненти:

Science (наука) – природничо-наукові дисципліни (біологія, фізика, хімія, астрономія, географія тощо);

Technology (технології) – вивчення та використання технічних засобів, інформаційних і цифрових технологій;

Engineering (інженерія) – застосування наукових знань для створення технічних рішень, конструкцій і систем;

Mathematics (математика) – формування логічного та аналітичного мислення як основи інженерного підходу [3].

Сьогодні у світовій освітній практиці існує кілька модифікацій цього підходу:

STEM – Science + Technology + Engineering + Mathematics (наука, технології, інженерія, математика);

STEAM – Science + Technology + Engineering + Arts + Mathematics (доповнений компонентом мистецтва, що розвиває креативність і дизайн-мислення);

STREAM – Science + Technology + Reading + Writing + Engineering + Arts + Mathematics (розширений варіант, що поєднує природничо-наукову, технічну, мистецьку й гуманітарну складові) [1].

Отже, STEM-освіта розглядається як інтегрований підхід до навчання, який спрямований на формування в учнів комплексних компетентностей – від науково-технічних до творчих і комунікативних.

У початковій школі STEM-підхід має особливе значення, оскільки саме в цей період закладаються основи пізнавальної активності, самостійності та інтересу до навколишнього світу. Інтегроване навчання на основі STEM сприяє формуванню дослідницьких навичок з раннього віку, зокрема таких, як уміння спостерігати явища, ставити запитання, висувати гіпотези, проводити експерименти, аналізувати отримані результати та робити обґрунтовані висновки [2].

Такий підхід не лише розвиває логічне та критичне мислення, а й формує у молодших школярів впевненість у власних інтелектуальних можливостях, уміння співпрацювати й творчо вирішувати навчальні завдання. STEM-освіта в початкових класах стає важливим інструментом формування компетентної, дослідницьки орієнтованої особистості, здатної навчатися протягом життя.

Через STEM-підхід учитель створює дослідницьке освітнє середовище, у якому учні поступово опановують усі етапи наукового пізнання. Це відбувається у кілька логічних кроків:

1. Постановка запитання або визначення проблеми. Учні вчаться самостійно формулювати запитання на основі спостережень: «Чому вода випаровується швидше на сонці?», «Що впливає на швидкість руху іграшкової машинки?»

2. Планування дій. Разом із учителем діти визначають, що потрібно для дослідження: які матеріали підготувати, що і як виміряти, які змінні врахувати.

3. Збір даних. Учні проводять спостереження, експерименти, вимірювання, фіксують результати у таблицях, малюнках чи схемах.

4. Аналіз та оцінювання результатів. Під керівництвом учителя діти порівнюють отримані дані, шукають закономірності, роблять логічні висновки, оцінюють правильність своїх гіпотез.

5. Презентація висновків. Учні представляють результати досліджень у вигляді міні-проектів, постерів, моделей або коротких усних доповідей, навчаючись аргументовано висловлювати власні думки.

До ефективних методичних прийомів належать:

- Проектна діяльність, у межах якої учні виконують завдання дослідницького характеру – від формулювання проблеми до презентації результатів. Такий підхід формує відповідальність, самостійність і навички командної роботи.

- Дослідницька діяльність, що передбачає проведення спостережень, експериментів, висунення гіпотез і перевірку результатів. Вона допомагає дітям усвідомити зв'язок між науковими знаннями та реальним життям.

- Інтеграційні уроки, які об'єднують знання з різних навчальних галузей (природничої, математичної, мовної, мистецької), сприяючи цілісному сприйняттю світу.

- Групова робота, що розвиває комунікативні навички, взаємопідтримку та вміння розподіляти обов'язки в колективі.

- Моделювання, як метод пізнання, який дозволяє створювати спрощені моделі реальних об'єктів чи явищ (наприклад, модель кругообігу води чи будову рослини).

- Експеримент, що забезпечує безпосереднє залучення учнів до пізнавальної діяльності, розвиває спостережливість, уміння аналізувати результати та робити висновки [4].

Наведемо приклад практичного застосування STEM-підходу.

Тема: «Чому листя змінює колір восени?»

На уроці інтегрованого курсу «Я досліджую світ» учні спостерігають за змінами в природі, висувають гіпотези щодо причин зміни кольору листя, проводять прості експерименти – порівнюють листки різних дерев, занотують результати, створюють спільну схему або модель, що пояснює явище.

У процесі роботи учні: формулюють дослідницьке запитання; планують етапи дослідження; спостерігають і порівнюють; роблять висновки про вплив світла та температури на процес фотосинтезу; презентують результати у вигляді міні-проекту або короткого відео.

Такий вид діяльності інтегрує знання з природознавства, математики, інформатики, мистецтва, розвиває дослідницькі, аналітичні та творчі вміння учнів, що відповідає основним засадам STEM-підходу.

Отже, STEM-підхід забезпечує перехід від репродуктивного навчання до діяльнісного, коли учень виступає активним дослідником, а не пасивним споживачем інформації. Така модель навчання розвиває пізнавальну самостійність, критичне мислення й формує базу для подальшої наукової та творчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 н. р.: Лист; Ін-т модернізації змісту освіти, МОН України, 13.07.2017 № 21.1/10-1470. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1470777-17> (дата звернення: 04.11.2025)

2. Онопченко Г., Онопченко О., Поліхун І., Постова К., Сліпухіна І. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.

3. Третяк О. П. STEM-підхід до навчання у початковій школі. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2023. № 2(89). С. 36-42. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45845/> (дата звернення: 04.11.2025).

4. Падун Н. О. Навчально-дослідницька діяльність як засіб формування дослідницьких умінь учнів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 90–93.

Софія ТОДОРІКО,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталя ТРЕТЯК,**
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мовлення є одним із найважливіших засобів пізнання світу, спілкування та самовираження дитини. У молодшому шкільному віці формується основа мовної та мовленнєвої компетентності, яка визначає подальший успіх дитини в навчанні та соціальній адаптації. В умовах реформування освіти та впровадження Концепції «Нова українська школа» постає необхідність пошуку інноваційних підходів до розвитку мовлення учнів, що передбачає використання сучасних технологій, творчих методів та інтерактивних форм навчання.

Проблема розвитку мовлення в педагогічній науці розглядається у взаємозв'язку з формуванням комунікативної та мовної компетентності. Науковці (В. Бондар, Н. Гавриш, О. Савченко, А. Шелестова) наголошують, що ефективність мовленнєвого розвитку залежить від системного використання засобів, які стимулюють мовленнєву активність і комунікативні вміння дитини.

Сучасна початкова освіта орієнтується на особистісно зорієнтований підхід, що враховує індивідуальні особливості кожного учня. У процесі розвитку мовлення це означає створення мовного середовища, у якому дитина активно висловлюється, слухає, аналізує та співпрацює [2, с. 5].

Теоретичною основою інноваційних технологій у навчанні, як зазначають науковці, є діяльнісний підхід, який підкреслює значення активної участі учня в процесі пізнання. Мовлення розвивається найкраще тоді, коли учень стає суб'єктом комунікативної діяльності, а не пасивним спостерігачем [1, с. 3].

Інноваційні підходи в освіті включають впровадження цифрових, інтерактивних, ігрових, проектних та компетентнісно орієнтованих технологій.

Інтерактивні методи навчання (робота в парах, рольові ігри, дискусії, «мозковий штурм», метод «Прес») створюють умови для природного розвитку усного мовлення, стимулюють учнів до діалогу та взаємодії.

Цифрові технології використання мультимедійних презентацій, онлайн платформ (LearningApps, Wordwall, Kahoot), аудіо та відеоматеріалів сприяють активізації пізнавальної діяльності, розвитку слухового сприйняття, збагаченню словникового запасу.

Проектна діяльність розвиває не лише мовлення, а й навички дослідницької роботи, критичного мислення та самостійності. Наприклад, учні можуть створювати міні книги, відеопроєкти, усні виступи чи театралізовані постановки [3, с. 4].

Ігрові технології дидактичні, мовленнєві, сюжетно-рольові ігри залишаються найефективнішим способом залучення молодших школярів до активного спілкування. Вони дозволяють у природній формі тренувати вимову, граматичні конструкції, збагачувати словниковий запас.

У сучасному освітньому середовищі інноваційні технології інтегруються у навчальні предмети «Українська мова» та «Я досліджую світ». Наприклад, під час вивчення нових тем учитель може застосовувати інтерактивні плакати, електронні книги, віртуальні подорожі, які допомагають розширити комунікативний досвід дітей.

Важливим аспектом є створення позитивного психологічного клімату на уроці. Атмосфера підтримки, довіри та доброзичливості сприяє розкутому мовленню, подоланню мовленнєвих бар'єрів.

Використання штучного інтелекту (наприклад, освітніх чат-ботів, цифрових асистентів для вимови) нова тенденція, яка відкриває додаткові можливості для самонавчання та самоконтролю учнів. Також важливим напрямом є партнерська взаємодія школи й сім'ї: батьки залучаються до створення мовного середовища вдома через спільне читання, обговорення подій, перегляд освітніх мультфільмів.

Отже, інноваційні підходи до розвитку мовлення молодших школярів є ключовим чинником формування успішної, творчої та комунікативно компетентної особистості. Вони сприяють підвищенню якості мовленнєвої освіти, активізації пізнавальної діяльності, формуванню критичного мислення та культури спілкування. Ефективне впровадження інновацій потребує методичної підготовки вчителя, технічного забезпечення та створення сприятливого середовища для самовираження учнів.

Список використаних джерел

1. Гавриш Н. В. Інноваційні підходи до розвитку мовлення молодших школярів у контексті НУШ. *Педагогічні інновації*. 2021. № 3. С. 45–52.
2. Кравець Т. П. Мультимедійні технології в навчанні української мови в початковій школі. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2020. № 2. С. 55–62.
3. Кузьменко І. М. Цифрові технології у формуванні мовленнєвих навичок молодших школярів. *Освітній простір України*. 2022. № 1. С. 23–30.
4. Литвин О. С. Проектна діяльність як засіб розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку. *Молодь і ринок*. 2023. № 4. С. 38–44.
5. Савченко О. Я. Розвиток мовленнєвої компетентності учнів початкових класів: сучасні виклики. *Початкова школа*. 2020. № 7. С. 10–15.

Анна ЧЕРНЕЛІВСЬКА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
науковий керівник – **Олена ДОВГАНЬ,**
асистент кафедри теорії та
методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

МЕТОД ПРОЄКТІВ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

На думку сучасних українських педагогів, існуюча система навчання у школі не повною мірою забезпечує досягнення очікуваних результатів та не сприяє формуванню в учнів стійкої мотивації до навчальної діяльності. Це зумовило необхідність розроблення нових і модернізації наявних нормативно-правових документів, зокрема: «Концепції Нової української школи» (2016), «Закону України «Про освіту» (2017), «Державного стандарту початкової освіти» (2018), навчальних програм початкової школи (2018). Зазначені документи спрямовані на оновлення цілей, змісту, форм і методів освітнього процесу, орієнтованих на особистісно орієнтоване, діяльнісне та компетентнісне навчання.

У сучасних концептуальних засадах реформування освіти особливу увагу приділено впровадженню таких методів, що забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, формують уміння самостійно здобувати знання, критично мислити та застосовувати отримані результати на практиці. Одним із провідних серед них визнано метод проєктів, який сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, розвитку творчого потенціалу, формуванню навичок співпраці, самостійності та відповідальності за результати своєї діяльності. Саме тому особливої актуальності набуває вивчення й практична реалізація методу проєктів у процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що забезпечує комплексне пізнання навколишньої дійсності та інтеграцію знань з різних освітніх галузей [2,3,5,6].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні методу проєктів та практичній реалізації його в межах викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблематика використання методу проєктів у початковій освіті, його педагогічний потенціал та ефективність у формуванні ключових компетентностей учнів розкриті у працях таких учених, як: О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Бібік, О. Савченко, Л. Масол, та ін. Їхні дослідження підкреслюють значення методу проєктів як інноваційного засобу інтеграції навчального змісту, формування дослідницьких і соціальних умінь молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. На перший погляд, метод проєктів може здаватися новітньою освітньою технологією, проте історичні джерела свідчать, що його витоки сягають другої половини XIX ст. Вперше цей підхід було застосовано у сільськогосподарських школах США, а згодом адаптовано до системи загальної середньої освіти. Надалі метод проєктів поширився в освітніх закладах Європи та світу, набувши статусу універсальної педагогіч-

ної технології, орієнтованої на практичну діяльність, самостійність і творчу ініціативу учнів.

Термін «проект» походить від латинського *projectus* – «кинутий уперед», що символічно відображає спрямованість методу на перспективний розвиток особистості, пошук нових знань і шляхів їх практичного застосування. У педагогічному контексті метод проєктів розглядається як освітня технологія, що передбачає інтеграцію вже набутих знань, умінь і навичок для створення нових знань у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Його сутність полягає у самостійному або колективному розв'язанні навчальних, дослідницьких чи творчих завдань, результатом яких є конкретний освітній продукт (доповідь, модель, презентація, дослід, виставка тощо).

Науковці виокремлюють кілька підходів до класифікації методів проєктів, серед яких:

- За складом учасників проєктної діяльності: індивідуальні, парні та групові (колективні) проєкти;
- За характером контактів: внутрішні (в межах одного класу), однопаралельні, міжпаралельні, міжшкільні, регіональні, всеукраїнські та міжнародні;
- За характером партнерської взаємодії: кооперативні, змагальні, конкурсні;
- За рівнем реалізації міжпредметних зв'язків: монопредметні (в межах одного предмета), міжпредметні (інтегровані), надпредметні (виходять за межі навчальної програми);
- За тривалістю реалізації: короткотривалі (кілька уроків), середньої тривалості (до місяця), довготривалі (понад семестр);
- За метою та характером діяльності: інформаційні, ознайомлювальні, дослідницькі, конструктивно-творчі, мистецькі, науково-пошукові, пригоніцькі тощо.

Використання методу проєктів у процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відбувається як у межах навчальної, так і позакласної та позашкільної діяльності молодших школярів. Такий підхід дає змогу формувати цілісну картину світу, розвивати пізнавальну активність, дослідницькі навички та здатність до практичного застосування знань у реальному житті [1,4].

У педагогічній науці існує кілька підходів до структурування проєктної діяльності, проте всі вони об'єднані спільною логікою – поступовим переходом від задуму до реалізації та оцінювання результатів. У загальному вигляді процес роботи над навчальним проєктом охоплює кілька етапів.

Перший етап – підготовчо-організаційний. На цьому етапі визначається тематика або напрям проєкту, формулюється його назва, уточнюється мета, завдання та очікувані результати. Учні разом із педагогом обговорюють значущість і практичну доцільність обраної теми, визначають коло проблем, які потребують розв'язання.

Другий етап – планувальний. Він передбачає розроблення структури проєкту: визначення основних розділів, етапів реалізації, механізму виконання (тобто «як», «яким чином» і «за допомогою яких засобів» відбуватиметься реалізація), розподіл обов'язків між учасниками, а також формулювання критеріїв оцінювання результатів. На цьому етапі важливо встановити терміни виконання окремих завдань, обрати форми презентації проміжних і підсумкових результатів.

Третій етап – практична реалізація. Учні здійснюють безпосередню проєктну діяльність: збирають і систематизують матеріали, проводять спостере-

ження, досліди, творчі експерименти, опрацьовують джерела інформації, готують презентаційні матеріали. Цей етап супроводжується постійним самоконтролем, обговоренням результатів і взаємодопомогою між учасниками.

Четвертий етап – оформлення та представлення результатів. Він передбачає завершення роботи над кінцевим продуктом проєкту – створення моделі, постеру, буклету, макету, презентації чи будь-якого іншого матеріального або інтелектуального результату. Далі учні презентують власні напрацювання, захищають ідеї, пояснюють процес реалізації проєкту, відповідають на запитання однокласників чи педагогів.

П'ятий етап – аналітико-рефлексивний. Після презентації проєкту проводиться його обговорення: учитель і учні аналізують результати, визначають успіхи та недоліки, оцінюють рівень досягнення поставлених цілей, роблять висновки щодо ефективності виконаної роботи. Важливим елементом цього етапу є самооцінка учнів і взаємооцінювання, що сприяє розвитку критичного мислення, здатності до самоаналізу й самоорганізації [1,4].

Отже, проєктна діяльність передбачає чітку поетапність, що включає організацію, планування, реалізацію, презентацію та оцінювання результатів. Вона має виражену практичну спрямованість, оскільки ґрунтується на дослідженні, експерименті, демонстрації чи спостереженні, тобто на безпосередній діяльності, що формує інтерес до пізнання в учнів молодшого шкільного віку.

Особливе значення метод проєктів набуває у контексті реалізації Концепції Нової української школи, адже він безпосередньо сприяє формуванню ключових компетентностей. Серед них особливо важливою є природничо-наукова та технологічна компетентність, що передбачає здатність розуміти природні явища, використовувати наукові методи пізнання, спостерігати, формулювати гіпотези, збирати й аналізувати дані, робити висновки та застосовувати отримані результати в практичній діяльності [2].

Таким чином, метод проєктів у початковій школі не лише сприяє розвитку пізнавальної активності, а й забезпечує інтеграцію знань, формує наукове мислення, комунікативні вміння, самостійність та відповідальність учнів у процесі навчання.

З метою формування ключових компетентностей молодших школярів ефективним є використання проєктної діяльності саме в межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Прикладом може слугувати навчальний проєкт «Вода – джерело життя».

Метою проєкту є формування в учнів уявлення про значення води в природі та житті людини, розширення їхніх знань про природні явища та способи їх дослідження. Розвивальні завдання полягають у формуванні навичок проведення спостережень, аналізу результатів, уміння працювати в колективі, домовлятися та розподіляти обов'язки. Виховна мета спрямована на формування відповідальності за результати спільної діяльності, виховання дбайливого ставлення до природних ресурсів і екологічної свідомості.

Проєкт розрахований на учнів другого класу. Протягом двох місяців діти досліджують властивості води, її стан у природі, значення для живих організмів. Робота організовується в малих групах по 5–6 осіб. Кожна група отримує окремий напрям дослідження:

1. «Вода в природі» – спостереження за водоймами, визначення станів води (твердий, рідкий, газоподібний).

2. «Вода і людина» – з'ясування, де використовується вода в побуті, як економити ресурси.

3. «Вода і рослини» – дослід із вирощуванням рослин за різних умов поливу.

4. «Охорона води» – створення екологічних плакатів і правил «Як берегти воду».

Учні ведуть дослідницькі щоденники, у яких фіксують результати спостережень, замальовки, фото, короткі висновки. Кожного тижня вони презентують проміжні результати перед класом, а наприкінці реалізації проєкту створюють спільний лепбук «Вода – джерело життя», що містить ілюстрації, міні-досліди, висновки, загадки та прислів'я про воду.

Робота завершується публічною презентацією: діти представляють свої групові напрацювання, розповідають про досліди та демонструють, як вода впливає на природу та людину.

Результатом проєктної діяльності стає не лише створений продукт – лепбук і презентація, – але й розвиток у школярів умінь співпрацювати, аналізувати інформацію, робити висновки, а також формування екологічної свідомості [4].

Таким чином, метод проєктів є ефективним засобом реалізації діяльного та компетентнісного підходів у початковій школі, оскільки сприяє формуванню в учнів пізнавальної активності, самостійності, критичного мислення та вмінь співпрацювати. Його застосування в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» забезпечує цілісне сприйняття навколишньої дійсності, інтеграцію знань із різних освітніх галузей і розвиток ключових компетентностей молодших школярів. Завдяки поетапній організації проєктної діяльності учні вчаться досліджувати, робити висновки й застосовувати набуті знання на практиці, що підтверджує значущість методу проєктів для сучасної початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1 2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу / Автори: Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Ніна Павич. Київ : Генеза, 2019. 256 с.

2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] : Проєкт для обговорення. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 36 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

3. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

4. Даніліна І. В. Навчальні проєкти у початковій школі. Харків : Основа, 2016. 160 с.

5. Типові освітні програми початкової школи [Електронний ресурс] : Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/tipovi-osvitni-programi-2>.

6. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] : від 05.09.2017 № 2145 VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

Анастасія ШКІЛЬ,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олеся МАРТИНА,**
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ВИМІРАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ОРІЄНТИРІВ

Сучасна система освіти переживає динамічні трансформації, зумовлені глобалізаційними процесами, цифровізацією, суспільними змінами та новими вимогами до особистості педагога. У цих умовах професійна підготовка вчителя початкових класів набуває особливого значення, адже саме він закладає основи формування світогляду, ціннісних орієнтацій і ключових компетентностей дитини [3]. Професія вчителя початкової школи вимагає не лише глибоких предметних знань, а й високого рівня педагогічної культури, творчості, емоційного інтелекту та здатності до саморозвитку.

Освітні орієнтири сьогодення спрямовують педагогічну освіту на формування компетентного, інноваційно мислячого, відповідального фахівця, здатного працювати в умовах змін і забезпечувати якісну освіту відповідно до концепції Нової української школи. Відтак проблема професійної підготовки вчителя початкових класів у вимірах сучасних освітніх орієнтирів є надзвичайно актуальною і потребує глибокого осмислення в контексті модернізації вищої педагогічної освіти [1, с. 19].

Проблема професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів є предметом активних наукових досліджень сучасних українських учених. Значний внесок в її розроблення зробили такі науковці, як О. Савченко, Н. Бібік, О. Пометун, І. Єрмаков, Л. Хоружа, Н. Гавриш, С. Трубачева, І. Зязюн, В. Кремень та інші. Їхні праці спрямовано на обґрунтування теоретико-методологічних засад професійної підготовки педагога, формування його компетентності, педагогічної культури, творчого потенціалу та готовності до реалізації інновацій у сучасному освітньому середовищі. Наукові напрацювання цих дослідників визначають основні напрями модернізації педагогічної освіти та сприяють формуванню нової моделі вчителя початкової школи, здатного ефективно діяти в умовах трансформаційних процесів у суспільстві.

Метою статті є визначення методичних засад, які забезпечують формування компетентного, творчого та адаптивного педагога, здатного ефективно застосовувати інноваційні технології та методики в освітньому процесі.

Професійна підготовка вчителя початкових класів у сучасних умовах орієнтується на поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю, що забезпечує формування педагогічної компетентності та готовності до застосування сучасних методик навчання. Основна увага приділяється розвитку в майбутніх педагогів умінь планувати і реалізовувати освітній процес, адаптувати методи та прийоми викладання до індивідуальних особливостей учнів, використовувати інтерактивні та інноваційні технології, зокрема проєктну діяльність, проблемне навчання, диференційований та персоналізований

підхід [4, с. 3]. Такий методичний підхід сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей і соціальної активності майбутнього вчителя.

Важливим компонентом підготовки є формування умінь педагогічної рефлексії та самооцінки власної професійної діяльності. Це передбачає систематичне застосування методів самоаналізу, моделювання навчальних ситуацій, кейс-технологій, а також інтеграцію теорії з практикою через педагогічні стажування, тренінги та практичні заняття. Використання цих методик дозволяє майбутньому вчителю ефективно поєднувати наукові знання з педагогічним досвідом, орієнтувати освітній процес на потреби сучасного учня та створювати умови для формування ключових компетентностей учнів у початковій школі [2, с. 12].

Серед сучасних методик, які активно впроваджуються у професійну підготовку вчителя початкових класів, особливе місце займають інтерактивні технології навчання, проблемно-пошукові та проєктні підходи, навчання у співпраці та кейс-методи. Використання інтерактивних вправ, рольових ігор, дискусій та мозкових штурмів сприяє розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та творчості майбутніх педагогів. Проблемно-пошукове навчання стимулює самостійне здобуття знань, формування аналітичних і рефлексивних умінь, а проєктна діяльність допомагає поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, моделювати реальні педагогічні ситуації та впроваджувати інновації в освітній процес [5, с. 59].

Крім того, застосування кейс-методів і моделювання освітніх ситуацій сприяє розвитку професійного мислення, умінню приймати обґрунтовані рішення та адаптуватися до різних педагогічних контекстів, що є важливою складовою підготовки компетентного й сучасного вчителя початкових класів.

Отже, професійна підготовка вчителя початкових класів у сучасних умовах має ґрунтуватися на інтеграції теоретичних знань і практичних умінь із застосуванням інноваційних методик та технологій навчання. Компетентнісний і діяльнісний підходи, проблемно-пошукове навчання, проєктні та інтерактивні методики дозволяють формувати в майбутніх педагогів критичне мислення, творчі здібності, педагогічну рефлексію та здатність адаптувати освітній процес до потреб учнів. Такий підхід сприяє формуванню професійно компетентного, творчого та відповідального вчителя початкової школи, здатного ефективно діяти в умовах трансформацій сучасної освіти та забезпечувати високий рівень підготовки молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: теоретичні та практичні аспекти. Київ: Педагогічна думка, 2020. 112 с.
2. Гавриш Н.В. Компетентнісний потенціал початкової освіти. *Початкова освіта*. 2020. № 4. С. 12–16.
3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018. № 18. С. 43.
4. Савченко О.Я. Нова українська школа: формування ключових компетентностей учнів. *Початкова школа*. 2019. № 9. С. 3–8.
5. Трубочева С.Є. Розвиток ключових компетентностей молодших школярів у контексті реалізації Нової української школи. *Педагогічний дискурс*. 2021. Вип. 31. С. 59–65.

Анастасія ШКІЛЬ,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ірина ДОРОЖ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

Тенденції розвитку сучасного світу загострюють суперечності між потребами суспільства та обмеженою відновлюваністю природних і соціальних ресурсів. Тому система освіти дедалі частіше розглядається як чинник переходу до сталого розвитку, покликаний змінювати не лише знання, а передусім життєві цінності молодших школярів. Освіта для сталого розвитку (ОСР) не зводиться до екологічної інформованості; вона інтегрує соціальний, економічний і культурний виміри, формуючи в учнів здатність оцінювати власні дії з позицій довгострокової суспільної користі та відповідальності. Соціальні, економічні та демографічні виклики зумовлюють запит на нову систему цінностей, яку школа має впроваджувати через зміст, методи та середовище навчання. ОСР постає як механізм формування стійких моделей поведінки, що узгоджують особисті життєві цінності з цілями сталості та прав людини.

Наукові дослідження останніх десятиліть засвідчує зміщення акценту з «інформування про проблеми» на «виховання відповідальної дії». Українські методичні розробки підкреслюють інтегративний характер ОСР: її зміст має пронизувати загальну освіту як наскрізна лінія, але також реалізовуватись у спеціальних курсах і позаурочних практиках. Висоцька наполягає на поєднанні критичного мислення, медіаграмотності та громадянської участі як обов'язкових компонентів, що пов'язують знання із практикою соціально відповідальної поведінки [1, с. 52].

Окрема лінія українських праць фокусується на екологічній культурі як базовій ланці ціннісної сфери школяра. Доведено, що екологічна культура не виникає стихійно: вона формується в умовно створеному педагогічному середовищі, через виховання й вирішенні екологічних ситуацій. Це поєднує знання про природу, внутрішню мотивацію дбайливого ставлення та участь у практиках раціонального природокористування – від проєктів шкільного рівня до громадських ініціатив [3, с. 107].

Метою статті є обґрунтування механізмів впливу освіти для сталого розвитку на формування життєвих цінностей сучасного школяра.

Український досвід стратегії сталого розвитку в освіті спирається на низку державних і міжнародних рішень, зокрема Стратегію ЄЕК ООН з ОСР (2005) [5], рішення національного рівня щодо перебудови освіти на засадах сталості. У працях О. Висоцької ОСР розглядається як «випереджальна освіта», що моделює європейські цінності, культуру прав людини, толерантність та відповідальність споживання. Такий підхід дає змогу розглядати освіту для сталого розвитку як інтеграційну основу початкової школи, що поєднує громадянський, моральний і екологічний напрями виховання в цілісний

процес формування відповідальної та соціально активної особистості молодшого школяра [1, с. 50].

ОСР забезпечує формування уявлень про сталий розвиток як норму суспільного життя, що поєднує економічне зростання з охороною довкілля та соціальною справедливістю. Від школяра очікується не механічне відтворення правил чи понять, а поступове внутрішнє прийняття таких цінностей, як чесність, справедливість, відповідальність, бережливе ставлення до природи, повага до інтересів інших людей.

Екологічна складова ОСР у початковій школі описана в українських методичних посібниках як системне поєднання змісту, форм і методів. Важливими є інтеграція відповідних тем у навчальні предмети, залученні сім'ї й громади, а також розвиток вчительських компетентностей. Учителю, згідно з практичними рекомендаціями, має створювати освітні ситуації, де учні пропонують екологічно виважені рішення, вчать передбачати наслідки і співвідносити власну вигоду з довгостроковим благом громади. Такий підхід сприяє формуванню вольових якостей і перетворенню моральних норм на реальні моделі поведінки [1, с. 70].

Важливим механізмом є розвиток екологічної культури як інтегральної якості особистості. Українські автори визначають її як поєднання екологічної освіченості, відповідального ціннісного ставлення до природи і практичної участі у збереженні біорізноманіття. Тому виникає потреба в організації екологічного шкільного середовища, створенні тематичних проєктів і екошкільних правил, партнерств із місцевими установами та громадськими організаціями. Це середовище має не просто «інформувати», а соціалізувати учнів у правилах співжиття з природою та людьми [1, с. 68].

У запропонованій моделі інтеграції ОСР шкільний простір вибудовується навколо кількох змістових напрямів – акмеологічного, культурологічного, інформаційно-пізнавального, особистісно орієнтованого та діяльнісного. Акмеологічний вимір забезпечує фокус на людині, як на найвищій цінності суспільства; культурологічний сприяє гармонійному розвитку особистості на основі загальнолюдських цінностей, формує у школярів ціннісне ставлення до природи та екологічної культури; інформаційно-пізнавальний формує цілісну картину світу; особистісно орієнтований укорінює педагогіку партнерства та емпатію; діяльнісний реалізується через творчі міжпредметні проєкти. Ці напрями створюють умови для закріплення нових цінностей у щоденних практиках [2, с. 16].

Підсумовуючи, освіта для сталого розвитку в українській школі виступає інструментом формування ціннісних орієнтацій молодших школярів. ОСР забезпечує інтеграцію знання, емоційно-ціннісного ставлення й практичних дій, допомагаючи учням усвідомити взаємозв'язок між глобальними викликами та щоденною відповідальністю у межах шкільної та місцевої громади.

Список використаних джерел

1. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку: наук.-метод. посіб. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf.
2. Нечитайло А. Г. Формування екологічної культури молоді : практ. посіб. Балаклія, 2018. 75 с.
3. Лящук Л. С. Формування цінностей у дітей. *Збірник матеріалів «Треті всеукраїнські педагогічні читання пам'яті О. Я. Савченко»* : Контексти твор-

чості Олександри Яківни Савченко. Педагогічна думка. Інститут педагогіки НАПН України : Київ, 2023. С. 106–110.

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

5. Коренева І. М. Особливості освіти для сталого розвитку у зарубіжних країнах: регіональний аспект. *Web of Scholar*. 2018. №4(4). С. 14–22.

Секція 3

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Ксенія БІЛА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Іван ГУЦУЛ,**
кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри
образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПІДХОДИ ДО РЕСТАВРАЦІЇ СКУЛЬПТУР У РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

Питання витоків реставраційної діяльності постає одним із ключових у вивченні історії мистецтва. Визначити точний момент, коли люди почали здійснювати цілеспрямоване відновлення творів мистецтва, складно, адже ще в давнину існували форми догляду та ремонту пошкоджених об'єктів. Саме обслуговування мистецьких пам'яток можна розглядати як ранню форму консервації. Проте зміст поняття «реставрація» у сучасному розумінні сформувався значно пізніше.

Австрійський теоретик мистецтва Алоїс Рігль вважав, що зародження концепції Denkmalflege (охорони пам'яток) сягає часів італійського Відродження, коли почало формуватися усвідомлення цінності античної спадщини. Саме тоді розпочався системний процес збереження та колекціонування творів мистецтва класичної доби. Водночас Рігль підкреслював, що реставраційні практики Ренесансу ще не відповідали сучасним уявленням про консервацію, адже часто мали характер оновлення або пристосування до нових художніх стилів.

Характерним прикладом є трансформація поліптихів у XV ст. у Флоренції: гострокутні завершення середньовічних вівтарів вирівнювалися, а проміжки між секціями заповнювалися декоративними елементами в стилі Ренесансу (all'antica). Це явище Антоніо Оффнер визначав як прояв «ранньої модернізації» мистецьких об'єктів [3].

У Болоньї Франческо дель Косса у 1472 р. здійснив rifacimento (перемалювання) фрески XIV ст. «Мадонна дель Бараккано», поєднавши оригінальну композицію з власними художніми прийомами. Аналогічні принципи спостерігаємо у творчості Граффіоне, який у 1485 р. оновив фрагмент вівтаря Балдовінетті у флорентійській церкві Сант-Амброджо, намагаючись зберегти стильову гармонію між старим і новим живописом [3]. Такі приклади свідчать, що реставрація у Відродженні часто ототожнювалася з творчим відновленням, а не зі збереженням автентичності.

Регіональні відмінності у підходах до реставрації значною мірою зумовлювалися рівнем економічного розвитку та філософією культурного збереження. В українському контексті ці чинники залишаються актуальними й нині. Розвиток реставраційної справи в Україні визначається як економічними ресурсами, так і суспільно-політичними пріоритетами.

Сучасна практика підкреслює значення партисипаційного підходу – залучення громадськості до процесів охорони культурної спадщини, що сприяє реалізації консерваційних та реставраційних програм через освітні ініціативи, комунікацію та волонтерські проекти [2].

Український дослідник В. Карпов наголошує на аксіологічному вимірі реставраційної діяльності, підкреслюючи, що «реставраційна практика є не лише технічною, а й ціннісною діяльністю, пов'язаною з хронотопом культури» [1]. Такий підхід виявляє національну специфіку реставраційної школи, яка поєднує матеріальну й духовну складові збереження спадщини.

У сучасному міжнародному дискурсі актуалізується питання реконструкції поліхромії античної скульптури, яку J. Ostergaard трактує як баланс між естетичним сприйняттям і повагою до оригінальних фрагментів: «Реконструкція має поєднувати естетичне сприйняття з повагою до оригінальних фрагментів» [5].

Отже, підходи до реставрації скульптур у різні історичні періоди демонструють еволюцію від практичного ремонту до глибокого філософського осмислення процесу збереження мистецької автентичності. Сучасна реставрація інтегрує наукові, технічні та культурно-етичні принципи, формуючи синтетичну модель охорони спадщини, у якій минуле і сучасність взаємодіють як єдине цілісне поле культури.

Список використаних джерел

1. Карпов В. Експертиза творів мистецтва у хронотопі культури. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності*. 2019. С. 305–310. URL: <https://www.academia.edu/98955969> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Тимченко Т. Традиційне й новітнє у реставрації мистецтва. 2019. С. 181.
3. Conti A., Glanville H. History of the Restoration and Conservation of Works of Art. 2017. P. 36–42.
4. Marijnissen R. Degradation, Conservation, and Restoration of Works of Art: *Historical Overview*. 2015. DOI: <https://doi.org/10.4000/ceroart.4785>.
5. Ostergaard J.S. «Reconstruction» of the Polychromy of Ancient Sculpture: a Necessary Evil? *Technè: Science au service de l'histoire de l'art*, 2019. DOI: <https://doi.org/10.4000/techne.2656>.

Вікторія БІЛОУС,
здобувач 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності А4.12 Середня освіта
(Мистецтво. Образотворче мистецтво)
Науковий керівник – **Наталія УРСУ,**
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ХУДОЖНЬО-КОМПОЗИЦІЙНА ЦІЛІСНІСТЬ ПЛАКАТУ СТИЛЮ МОДЕРН

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у європейському мистецтві формується новий художній напрям стиль модерн (фр. Art Nouveau), який охопив

архітектуру, живопис, ужиткове мистецтво, графіку та плакат. Плакат у цей час перетворюється з простого засобу реклами на повноцінний витвір мистецтва, що поєднує декоративність, символізм і функціональність. У плакатах модерну вперше поєднано красу та практичність, утверджено принцип: «мистецтво для всіх». Українські дослідники підкреслюють, що саме модерн започаткував естетизацію візуальної реклами, зробивши її художнім явищем, здатним впливати на свідомість глядача не лише через зміст, а й через форму [2, с.58].

Поява плаката модерну тісно пов'язана з розвитком друкарських технологій передусім кольорової літографії, що дозволила створювати яскраві, багатокolorні зображення великих форматів. Це надало художникам нові засоби виразності: плавні контури, м'які переходи кольору, декоративні площини. Візуальна мова модерну поступово утвердилася як європейський феномен, а згодом набула поширення і в українській візуальній культурі [3, с.102].

Контент плаката модерну базується на поєднанні естетичної насолоди та інформативності. Його специфіка визначається кількома характерними рисами.

Модерн відмовляється від чіткої геометрії, натомість використовує «живу лінію» хвилясту, плавну, що нагадує природні форми. Вона об'єднує всі елементи композиції, створює відчуття ритму, руху та гармонії. Такі лінії часто називають «ударом батога» (англ. – whiplash line), і саме вони формують динамічну виразність модернових плакатів [1, с.14].

Плакат модерну відзначається активним використанням флористичних мотивів: квітів, пагонів, листя, птахів, комах. Природа стає джерелом декоративних форм, проте не копіюється, а стилізується узагальнюється до ритмічних орнаментальних елементів. Флора й фауна символізують гармонію, відродження, життєву енергію. У такий спосіб плакат перетворюється на своєрідний декоративний візуальний текст [5, с.21].

Центральне місце в модерновому плакаті займає фігура людини, найчастіше жінки, яка уособлює красу, витонченість і гармонію. Жіночий образ водночас виконує рекламну функцію уособлює продукт або подію і стає символом ідеалу. В українських дослідженнях наголошується, що така фігура є не лише естетичним центром, а й змістовим ядром композиції, яке утримує увагу глядача [6, с. 34].

Типографіка в модернових плакатах не є самостійним елементом, а гармонійно інтегрується у загальний художній образ. Шрифти розробляються спеціально під композицію, повторюють вигини ліній або ритм орнаменту. Таким чином текст стає рівноправним учасником художнього цілого [4, с. 46].

На відміну від академічного живопису, модерн відмовляється від об'ємності та світлотіні. Зображення будується у площинній системі, де колір, лінія і декоративний ритм заміняють перспективу. Кольорова палітра, зазвичай, обмежена: використовуються пастельні або контрастні тони, що створюють м'яку гармонію та сприяють емоційному сприйняттю.

Тематика модернових плакатів охоплює рекламу вистав, концертів, товарів, журналів, парфумів тощо. Проте головним у них залишається не предмет реклами, а настрої і емоція відчуття витонченості, естетичної насолоди, краси. Модерн прагне до синтезу мистецтва і життя, перетворюючи рекламу на художній об'єкт.

Українські мистецтвознавці вказують, що у плакатах модерну відбувається поєднання реального й ідеального, буденного й символічного, що формує особливу «мову краси», зрозумілу широкій публіці [5, с. 23].

Плакати модерну стали не лише рекламним інструментом, а й засобом естетичного виховання суспільства. Вони утверджували новий тип візуальної культури, декоративної, гармонійної, вишуканої. Багато з них сьогодні зберігаються в музейних колекціях і вважаються зразками графічного мистецтва. Українська мистецтвознавча традиція приділяє значну увагу аналізу плакатів цього періоду як феномену, що поєднав функціональність і художню цінність. Вони залишаються актуальними для дизайнерської освіти, слугуючи прикладом гармонійної взаємодії змісту, форми та емоції.

Плакат стилю модерн – це унікальне явище в історії графічного мистецтва, що поєднує художню декоративність і практичну мету. Його специфічні особливості: плавна лінія, стилізована флора, гармонійна типографіка, площинність кольору та жіночий ідеал створюють цілісну художню систему. Модерновий плакат не лише рекламує, а й формує естетичні ідеали доби, перетворюючи повсякденне спілкування з візуальним середовищем на акт споглядання мистецтва.

Список використаних джерел

1. Удріс І. Дизайн франко-бельгійського виставкового плакату 1890-х років. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2019. № 3(1). С. 14–21.
2. Удріс І. Європейський виставковий плакат 1890-х років у контексті формування стилю модерн (Art Nouveau). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Мистецтвознавство. 2020. № 42. С. 58–64.
3. Гладун О. Український плакат: етапи розвитку візуально-графічної культури ХХ століття. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2017. № 12. С. 102–108.
4. Грищенко В. В. Особливості дизайну в мистецтві плаката. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. Серія: Мистецтвознавство. 2018. № 5. С. 45–50.
5. Прищенко С. В. Візуальна семантика та художня образність плаката модерну. *Дизайн. Теорія і практика*. 2020. № 9. С. 21–27.
6. Сосницький Ю. Розвиток українського плакату: історичні етапи та художні особливості. *Українське мистецтвознавство*. 2022. № 52. С. 33–38.
7. Курс лекцій «Мистецтво плаката». Київський національний університет культури і мистецтв. 2023. URL: <https://knukim.edu.ua> (дата звернення: 30.10.2025).

Олександра ГАРАЩУК,
здобувачка 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності А4.12 Середня освіта
(Мистецтво. Образотворче мистецтво)
Науковий керівник – **Алла БРЕНЮК,**
кандидат мистецтвознавства, старший викладач
кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ

На сучасному етапі розвитку України, особливо в умовах війни, яку розв'язала російська федерація, та існування прямої загрози денаціоналізації й втрати державної незалежності, національно-патріотичне виховання (НПВ) набуває пріоритетного значення. Актуальність НПВ також зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства та становленням єдиної нації. Патріотизм є нагальною потребою як для громадян, так і для держави, оскільки його високий рівень забезпечує повноцінний гармонійний розвиток особистості та суспільства в цілому [2].

НПВ визначено як пріоритетний напрямок виховання дітей та молоді в національній системі освіти. Освітня сфера несе особливу відповідальність за майбутнє вільної незалежної України [5].

Патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість Вітчизні, народу. В. Сухомлинський описував патріотизм як «сплав почуття й думки, досягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, а й передусім серцем». Це одне з найбільш глобальних людських почуттів, моральний фундамент суспільної та державної будівлі [3].

НПВ дітей та молоді – це комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та інших інститутів. Воно є планомірною виховною діяльністю, спрямованою на формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності та любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу.

В основі НПВ лежать дві головні концептуальні ідеї: український патріотизм та національна ідея. Національна ідея виступає світоглядним орієнтиром у системі освіти та виховання, відображаючи усвідомлену стратегію НПВ та виконуючи функцію духовної основи поступу українського суспільства [4].

Складові НПВ:

Військово-патріотичне виховання – набуває пріоритетного значення в часи воєнної загрози. Воно спрямоване на формування готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії та проходити службу в ЗСУ.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною [1].

НПВ спирається як на загальнопедагогічні принципи (дитиноцентризм, гуманізм, культуровідповідність, врахування вікових та індивідуальних особливостей), так і на власні принципи, що відображають його специфіку.

Ключові принципи НПВ забезпечують його змістовну основу та ефективну реалізацію, фокусуючись на формуванні свідомого громадянина.

Принцип національної спрямованості є основоположним і передбачає формування національної самосвідомості. Він включає виховання любові до рідної землі та українського народу, шанобливе ставлення до культури, історії та традицій, а також здатність зберігати національну ідентичність і пишатися приналежністю до українського народу.

Принцип культуровідповідності забезпечує нерозривний зв'язок патріотичного виховання з історією, культурою, мовою та народними звичаями, гарантуючи духовну єдність і спадкоємність поколінь.

Принцип гуманізації виховного процесу наголошує на особистості як на найвищій цінності, враховує вікові та індивідуальні особливості дитини і спонукає до самостійності.

Принцип полікультурності, або толерантності, передбачає інтегрованість української культури в європейський і світовий простір. Він формує відкритість і толерантне ставлення до цінностей, культури, мистецтва та вірувань інших народів, здатність диференціювати спільне та відмінне в різних культурах.

Принцип самоактивності й саморегуляції сприяє розвитку суб'єктних характеристик у вихованця. Він формує здатність до критичності, самокритичності та прийняття самостійних рішень, виробляючи громадянську позицію особистості та почуття відповідальності за її реалізацію в діях і вчинках.

Принцип соціальної відповідності обумовлює необхідність узгодження змісту і методів НПВ з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес.

Принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців, а принцип міжпоколінної наступності зберігає для нащадків зразки української культури та етнокультури народів, що живуть в Україні [7].

НПВ в сучасній освітній парадигмі України реалізується через комплексну систему виховної роботи, яка охоплює як навчальні заняття, так і позакласну діяльність. Особлива увага приділяється активним та інтерактивним формам і методам, що стимулюють ініціативу, самостійне та критичне мислення учнів. Серед ефективних напрямків роботи виділяють інформаційно-масові форми, такі як дискусії, диспути, конференції, години спілкування та «круглі столи». Діяльнісно-практичний напрямок передбачає екскурсії та походи до пам'ятників та історичних місць, волонтерську та пошукову роботу, а також тематичні акції. Творчий та інтегративний розвиток відбувається через шкільні клуби, тематичні фестивалі і творчі проекти. Крім того, активно використовуються інноваційні технології, зокрема метод проектів, квести, імітаційно-моделювальні ігри та соціально-психологічні тренінги. Важливу роль у процесі НПВ відіграють сім'я та учнівське самоврядування [6].

Таким чином, НПВ є всебічним процесом, спрямованим на виховання покоління, здатного з відповідальністю будувати майбутнє України.

Список використаних джерел

1. Завдання і напрями національно-патріотичного виховання в школі. *Знайшов*. URL: https://znayshov.com/News/Details/zavdannya_i_napriamy_natsionalno-patriotichnoho_vykhovannia_v_shkoli (дата звернення: 28.10.2025).
2. Концепція національно-патріотичного виховання. *Львівська політехніка*. URL: <https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsii-natsionalno-patriotichnoho> (дата звернення: 29.10.2025).
3. Методичні рекомендації. Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання дітей та молоді у сучасній системі виховної роботи школи. *На Урок*. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-formi-metodi-i-zasobi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-ditey-ta-molodi-u-suchasniy-sistemi-vihovno-roboti-shkoli-100465.html> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Національно-патріотичне виховання. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/pozashkilna-osvita/vikhovna-robota-ta-zakhist-prav-ditini/natsionalno-patriotichne-vikhovannya> (дата звернення: 29.10.2025).
5. Національно-патріотичне виховання. *Освітній портал «Основа»*. URL: <http://osnova.inf.ua/patriot.html> (дата звернення: 29.10.2025).
6. Національно-патріотичне виховання: виклики сьогодення та поза-шкільна освіта. *На Урок*. URL: <https://naurok.com.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya-vikliki-sogodennya-ta-pozashkilna-osvita-144083.html> (дата звернення: 28.10.2025).
7. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі. *На Урок*. URL: <https://naurok.com.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi-u-suchasnomu-osvitnomu-prostor-i-340852.html> (дата звернення: 29.10.2025).

Роман ГОРБАТЮК,

здобувач 1 курсу

*другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності В4 Образотворче мистецтво та реставрація*

Науковий керівник – Ірина ПАУР,

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва*

*Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*

НАНОГЕЛІ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЬОВАНОГО ОЧИЩЕННЯ ЖИВОПИСУ

Очищення поверхні живописного твору є однією з найскладніших і найвідповідальніших операцій реставраційного процесу. Традиційні методи, зокрема використання органічних розчинників, часто супроводжуються ризиками: ослабленням зв'язку фарбового шару з ґрунтом, нерівномірним видаленням забруднень чи можливим хімічним впливом на пігменти. Тому су-

часна реставраційна практика дедалі частіше звертається до інноваційних матеріалів, серед яких особливе місце займають наногелі.

Історичний розвиток технологій очищення живопису показує, що перехід від механічних способів до хімічних розчинників у ХХ ст. лише частково вирішив проблему делікатного впливу. За даними міжнародних досліджень, близько 30–40% реставрованих полотен характеризуються ослабленим зв'язком фарбового шару, що вимагає застосування альтернативних методів, здатних забезпечити контрольований і безпечний вплив на поверхню твору [1]. Саме тому наногелеві системи стали предметом активного вивчення та широкого впровадження у консерваційній практиці Європи та США.

Наногелі – це полімерні структури з високою здатністю утримувати розчинник і контрольовано вивільняти його на поверхню. На відміну від рідких розчинів, вони не проникають у глибокі шари фарби, що мінімізує ризик її розчинення чи деформації. Завдяки можливості точно регулювати полярність, рН, вологість та концентрацію активних компонентів, наногелі дозволяють локально та безпечно діяти навіть на нестійкі живописні шари [3].

У провідних реставраційних центрах наногелі використовують для очищення олійного та темперного живопису, видалення поверхневих забруднень і нестійких лаків. Системи на основі PVA, Carbopol, Remulen і Nanorestore gels® продемонстрували високу ефективність у роботі з чутливими поверхнями, дозволяючи зберігати адгезію та структуру фарбового шару [2; 5].

Світовий і український досвід застосування наногелів. У Флоренції (Opificio delle Pietre Dure) наногелі застосовують для очищення темперних і змішаних технік, що особливо важливо для пам'яток середньовічного й ренесансного живопису. Getty Conservation Institute розробив власні наноструктуровані полімерні матриці для селективного видалення забруднень, що дозволяє уникати надмірного впливу на пігменти.

В українських реставраційних майстернях дотепер широко використовуються водно-спиртові суміші та традиційні методи, однак інноваційні наногелеві системи поступово входять у практику. Дослідження українських фахівців підтверджують, що наногелі забезпечують більш рівномірне очищення, мінімізують ризик вторинних ушкоджень і сприяють збереженню адгезії фарбового шару [6].

Серед їхніх ключових переваг:

- точна локалізація впливу, що дозволяє працювати з окремими фрагментами твору;
- мінімальний контакт із пігментами, що особливо важливо для нестійких барвників;
- регулювання рН та полярності, що дає можливість адаптувати систему під конкретний тип забруднень;
- легке видалення залишків без застосування агресивних розчинників.

Водночас застосування наногелів вимагає спеціального лабораторного контролю та високого рівня підготовки реставратора, оскільки точність дозування полімерів і розчинників є критично важливою. Проте загальна тенденція у сучасній реставраційній науці однозначно свідчить про зростання ролі нанотехнологій у сфері очищення та консервації живопису [4].

Отже, наногелі як інноваційний матеріал відкривають нові можливості для безпечного й контрольованого очищення живопису. Вони забезпечують мінімальний ризик механічного або хімічного впливу на фарбовий шар, до-

зволяють адаптувати процес очищення до конкретних властивостей матеріалу та поєднуються з іншими методами реставрації.

Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вдосконалення складу полімерних матриць, їхню взаємодію з різними пігментами та ґрунтами, а також на розробку стандартизованих методик, придатних для впровадження у практику українських реставраційних майстерень.

Список використаних джерел

1. Baglioni P., Chelazzi D., Giorgi R. *Nanotechnologies in the Conservation of Cultural Heritage: A compendium of materials and techniques*. Dordrecht: Springer, 2015. 144 с. DOI: 10.1007/978-94-017-9303-2.
2. Gladkikh N.T., Dukarov S.V., Farenik V.I. *Smachivanie v ostrovkovykh plenkakh (Wetting in Island Films)*. arXiv, 2020. URL: <https://arxiv.org/abs/2007.12901> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Pensabene Buemi L., Petruzzellis M.L., Chelazzi D., Baglioni M., Mastrangelo R., Giorgi R., Baglioni P. *Twin-chain polymer networks loaded with nanostructured fluids for the selective removal of a non-original varnish from Picasso's «L'Atelier» at the Peggy Guggenheim Collection, Venice*. *Heritage Science*. 2020. Vol. 8, Article 77. DOI: 10.1186/s40494-020-00420-0.
4. Волік К. С. Реставрація живописного твору Є. Г. Волошинова: практичні рекомендації. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2012. № 3. С. 29–33.

Ігор ГОРОДЕВСЬКИЙ,

здобувач 1 курсу

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності В4 Образотворче мистецтво та реставрація

Науковий керівник – Іван ПІДГУРНИЙ,

кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри

образотворчого і декоративно-прикладного

мистецтва та реставрації творів мистецтва

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДЛАКОВИХ ЗАБРУДНЕНЬ У ЖИВОПИСНИХ ПОЛОТНАХ, ЇХ ТИПИ ТА СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ

Підлакові забруднення є однією з найпоширеніших проблем у збереженні живописних творів. Вони виникають унаслідок осідання пилу та диму, окислювальних процесів, порушення умов зберігання або неякісних реставраційних втручань. Такі забруднення не лише змінюють колористичну гаму твору, але й істотно ускладнюють аналіз та консервацію, оскільки містяться між фарбовим і лаковим шарами. Дослідження їхніх типів та розробка ефективних методів очищення мають важливе значення для забезпечення автентичності та довговічності живописних полотен.

Під час дослідження живопису лакове покриття розглядають як окремий технологічний шар, що суттєво впливає на візуальне сприйняття та стан збереження живописного шару. В ультрафіолетовому світлі можна виявити ділянки зі свіжим лаком, нанесеним під час пізніших реставрацій, сліди підфарбувань, нерівномірність нанесення або тонування лаку. Це має безпосе-

редній вплив як на інтерпретацію живопису, так і на вибір способів його реставрації.

У дослідженні Пукліч, Долуди та Антоненкової зафіксовано характерні прояви підлакових забруднень та порушень структури лаку: «Навколо кракелюрів, переважно ґрунтового походження, були осипи, що оголювали шар авторського ґрунту. Частково кракелюри були залиті лаком, уже поверх якого утворилися нові. (...) В УФ-променях лакове покриття мало інтенсивну білу люмінесценцію з жовтим відтінком... Досить контрастно виявлялися плями і сліди намокання, що лежали як у лаковій плівці, так і у місцях втрат авторського фарбового шару і ґрунту» [4].

Такі спостереження дають можливість визначити час нанесення лаку, ступінь його старіння та характер порушень. Зокрема, залежно від походження та складу виокремлюють кілька типів забруднень:

органічні – продукти старіння лаку, смолисті виділення, залишки олійних компонентів;

неорганічні – пил, кіптява, кристалічні солі, що потрапляють у тріщини лакової плівки;

комбіновані – складні багатошарові утворення, що виникають унаслідок взаємодії органічних і неорганічних речовин.

Часто забруднення проникають у мікротріщини кракелюру й поступово стають майже нероздільними з поверхнею фарбового шару, що значно ускладнює процес очищення.

Попри те що лак не входить до складу авторського фарбового шару, його фізико-хімічні характеристики (колір, ступінь деградації, домішки, реакція на УФ-випромінювання) мають важливе значення для мистецтвознавчого та реставраційного аналізу. За можливості доцільно відбирати проби автентичного лаку для подальших лабораторних досліджень, однак такі випадки трапляються рідко, тому найчастіше йдеться про матеріали реставраційного походження [3].

Лакові покриття можуть бути тонованими – у них виявляють частинки пігментів (жовтих, коричневих, чорних) або порошку бронзи. Такі включення змінюють оптичні властивості лаку, зокрема його люмінесценцію. Кракелюр лакової плівки зазвичай відрізняється від кракелюру фарбового шару: чим старше покриття, тим більше воно набуває характерних «льодяних» тріщин, помітних лише під певним кутом освітлення. З часом лак також жовтіє, спотворюючи колірну гаму живопису [4].

Методи очищення підлакових забруднень. Одним із найбільш поширених способів очищення поверхні авторського лаку є використання піненово-спиртоводних емульсій (45%/45%/10%), які наносять ватним тампоном. У реставраційній практиці часто застосовують поступове коригування складу розчинника: «При потоншенні та вирівнюванні авторського лакового покриття склад розчинника уточнювався експериментально. Робота з лаковою плівкою почалася з використання емульсії на основі 96% етилового спирту і пінену (20%/80%) з подальшим збільшенням частки спирту» [4].

Інший приклад становить реставрація полотен XIX ст., де мутна підлакова плівка суттєво затемнювала колорит твору. Після тестування застосовано комбінований метод: спершу – слабкий розчин триетаноламіну для розм'якшення поверхневого шару, далі – спиртово-піненову емульсію для поступового видалення продуктів старіння лаку. У результаті вдалося відновити прозорість покриття та глибину кольору.

Отже, дослідження підлакових забруднень і вибір оптимальних методів очищення є ключовими складовими реставрації живописних полотен. Успішність втручання залежить від індивідуального підходу, точного аналізу структури забруднень, експериментального добору розчинників і постійного контролю оптичних змін. Баланс між ефективністю очищення та збереженням автентичної поверхні визначає якість реставрації та дозволяє відновити первісну виразність і колористичну глибину твору.

Список використаних джерел

1. Антоненко Н.О. Розшарування різночасового живопису з розділяючим шаром лаку. *Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи розвитку*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (13 жовтня 2016 р.). Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2016. С. 9–11.
2. Гага С. Особливості сучасного стану музейної реставрації. *Суспільство і релігія*, 2013. Вип. 23, Кн. II.
3. Ліхова І.І. Мистецтвознавча експертиза: роль реставрації творів станкового живопису. Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, Навч.-науч. інститут практичної культурології та артменеджменту, 2025.
4. Пукліч О., Долуда А., Антоненкова Н. Дослідження та реставрація картини Єгора Шрейдера «Вечірній пейзаж». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 87, Т. 2.
5. Тарасюк О. М. Дослідження підлакових забруднень у процесі реставрації станкового живопису. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 63, ч. 1. С. 61–66.
6. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Varnish removal: Part 2. Cultural Heritage Agency of the Netherlands, 2022.

Каріна ГУЛАКОВА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Ірина ПАУР,**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ДУБЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД РЕСТАВРАЦІЇ ЖИВОПИСУ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО СУЧАСНИХ АДГЕЗИВІВ

Дублювання як метод реставрації живописних творів має багатовікову історію, що охоплює понад чотири століття розвитку та вдосконалення. Упродовж цього часу змінювалися як технологічні підходи, так і матеріали, що застосовувалися для закріплення нового полотна на звороті оригінального. За даними Т. Тимченко, перше документальне свідчення використання цього методу датується 1660 р. в Амстердамі, де реставратор виконав дублювання пошкодженого полотна. У Венеції близько 1670 р. почали застосову-

вати адгезиви на основі клейстерів із житнього та пшеничного борошна, патоки та венеціанського терпентину. До 1688 р. з'являються перші згадки про колафорті відвар лляного насіння з додаванням тваринного клею.

У середині XVIII ст. техніка дублювання була вже достатньо поширеною: зафіксовано щонайменше 22 задокументовані випадки. У цей період використовували різні клеї та масла, зокрема флютолінову олію та прозоріші суміші на основі олійних фарб. У 1758 р. вперше застосовано воско-смоляний адгезив, а в 1757 р. – клейстер із воском і смолою. До складу адгезивів часто додавали бальзами, сикативні олії, мед та патоку як пластифікатори. Аналогічні матеріали були характерними і для XIX ст., особливо воско-каніфольні суміші, що поширилися у другій половині століття в країнах Північної Європи. Для холодного дублювання використовували густі пастоподібні суміші на основі олійних фарб, свинцевого сурику, жирних глин і сикативних олій. У 1816 р. реставратор Ермітажу А. Мітрохін запровадив використання осетрового клею з медом у співвідношенні 1:2 [2, с. 175–176].

У XIX ст. як проміжний шар між оригінальним полотном і дублювальним часто застосовували серпянку. Полотна також наклеювали на тверді носії – папір або картон. На початку століття з'являються способи сухого дублювання, коли чисте або ґрунтоване полотно натягували, просочували воском, а зверху розміщували картину без склеювання. У другій половині XIX ст. методи продовжували вдосконалюватися. До 1956 р. основними адгезивами залишалися крохмальні клейстери, тваринні клеї, декстрини, казеїн, віск і смоли. Їх доповнювали різними пластифікаторами та природними смолами – венеціанським бальзамом, гуміарабіком, риб'ячими клеями тощо [2].

У 1930-х рр. традиційні методи дублювання піддалися серйозній критиці. Як зазначає І. Марченко, реставратори занепокоїлися ризиками: деформацією фактури через високий тиск і температуру, зміною кольорів через проникнення адгезивів, ослабленням авторського шару та ґрунту. Це сприяло пошуку нових, менш інвазивних технологій. З 1930 р. для дублювання почали використовувати електропраски, пізніше обладнані реостатами для регулювання температури. У 1949 р. вперше застосували тепловий стіл, а в 1950-х рр. – вакуумні столи з низькою температурою. До 1964 р. було розроблено стіл низького тиску (100–200 гПа), який нині є стандартним у багатьох західних реставраційних центрах. Вакуумні столи з тиском до 700–800 гПа дозволили значно підвищити якість з'єднання матеріалів та полегшити дублювання живопису з пастозними шарами. Для згладжування використовували м'які прокладки: силіконовий каучук, поліетиленові та поліуретанові плівки.

Недоліки традиційних адгезивів (незворотність, крихкість, старіння, біологічна нестійкість, збільшення маси твору) стимулювали пошук нових матеріалів. У 1930-х рр. почали активно застосовувати синтетичні термопластичні смоли, що стали основою сучасних реставраційних методик [1].

У 1960–1970-х рр. відбулося активне експериментування з новими матеріалами. На конференції ICOM у Мадриді (1972) обговорювали ризики традиційних воско-смоляних та клейстерних методів, наголошуючи на потребі мінімального втручання. У Лондоні (1974) увагу приділено оптимізації дублювального полотна: його товщини, міцності та стійкості до старіння. У Венеції (1975) рекомендовано максимально уникати дублювання та використовувати термопластичні смоли лише за крайньої потреби [1, с. 128]. У 1981 р. на конференції в Оттаві презентовано нові матеріали – неткані синтетичні полотна, стійкі до біологічних уражень [2, с. 177]. Сьогодні для дуб-

лювання застосовують лляне полотно, натуральний шовк, поліестерові та нейлонові тканини, склотканину, а також матеріали типу Melinex.

Попри широке впровадження нових матеріалів, у багатьох реставраційних школах продовжують використовувати традиційні адгезиви: тваринні клеї (осетровий, кролячий, желатиновий) та борошняні клейстери, часто у поєднанні. Як зазначає Т. Тимченко у праці «Методи захисту основ станкового живопису», в Україні поступово впроваджуються технології дублювання з використанням синтетичних матеріалів та обладнання низького тиску [3].

У Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка розроблено й активно застосовується метод дублювання на основі желатинового адгезиву з використанням столів низького тиску. Однак, враховуючи світовий досвід, українським реставраторам варто розширювати арсенал методик, беручи до уваги особливості творів, особливо створених у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Водночас дублювання повинно залишатися крайнім заходом, якого слід уникати, якщо інші методи консервації є ефективними.

Отже, дублювання сьогодні слід розглядати як складний, відповідальний та технологічно диференційований процес, що потребує поєднання історичного досвіду, сучасних матеріалів і високого професійного рівня виконавця. Перспективними є дослідження нових адгезивів, полімерних систем та наноматеріалів, які можуть забезпечити ще вищий рівень зворотності, довговічності та стабільності реставраційного втручання.

Список використаних джерел

Тимченко Т. Р. Методи захисту основ станкового живопису : історія та сучасні технології : навч. посіб. Київ : Задруга, 2015. 98 с.

Тимченко Т. Р. Еволюція методів дублювання станкового живопису. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Київ, 9-10 червня 2016 р. Київ : НАКККіМ, 2016. С. 175–179.

Марченко І. Використання природних та синтетичних полімерів при дублюванні живопису : історія питання та регіональна специфіка методик. *Fine Art and Culture Studies*. 2024. С. 124–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-3-26>.

Богдана ДАНИЛОВА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Науковий керівник – **Майя ПЕЧЕНЮК,**
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасному інформаційному суспільстві все більше уваги приділяється впровадженню мультимедійних і цифрових технологій у процес музичної освіти учнів. Актуальність цієї проблеми проявляється в освітньому середовищі, оскільки ефективне викладання предметів неможливе без залучення комп'ютерних технологій та Інтернету. Ці інструменти дозволяють вчителям краще подавати матеріал, робити його більш цікавим, швидше перевіряти знання учнів та підвищувати їхній інтерес до навчання.

Застосування мультимедійних технологій дозволяє активізувати сприйняття музичного матеріалу завдяки інтеграції аудіо-, відео- ресурсів, що розширює навчальні формати. Як зазначає дослідження О. Гринько, «мультимедійні засоби сприяють створенню емоційно багатого навчального середовища, яке стимулює інтерес учнів до музики і мистецтва загалом» [2].

Цифрові технології активно впроваджуються в змішане і дистанційне навчання, що забезпечує доступ до навчальних матеріалів і можливість самостійної роботи для учнів. Використання мультимедійних та цифрових інструментів у музичній освіті учнів є ключовим чинником, що сприяє підвищенню ефективності навчання, зростанню інтересу до музичного мистецтва, розвитку креативних здібностей та формуванню естетичних компетентностей учнів. Оскільки традиційні методи навчання вже не відповідають сучасним вимогам, вчителі зобов'язані впроваджувати нові інноваційні підходи та адаптувати нові технології в навчальний процес. Сьогодні інформаційні технології є невід'ємною частиною сучасного життя. Гаджети та Інтернет забезпечують доступ до численної корисної інформації, спрощують повсякденність, дозволяють вільно спілкуватися у зручний для користувача час і швидко отримувати необхідні дані. Інноваційна діяльність відкриває великі можливості для професійного розвитку учнів, сприяючи прогнозуванню навчальних результатів і заохочуючи їх до саморозвитку.

Процес реформування вищої і загальної середньої освіти, задекларований у Національній стратегії розвитку освіти в Україні, потребує підвищення ефективності освітнього процесу на основі впровадження досягнень психолого-педагогічної науки, педагогічних інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Для цього технологічною повинна бути не лише сама програма, але й спосіб організації та виконання педагогічної діяльності. У сучасній освітній системі комп'ютерні технології вважаються одним з необхідних інструментів для професійної роботи вчителя. Інформаційні те-

хнології широко застосовують у всіх сферах науки та освіти. Комп'ютер став невід'ємною частиною навчального процесу.

Використання комп'ютерних технологій складається з двох окремих, але взаємопов'язаних частин: а) комп'ютерні технології в навчанні музичного мистецтва; б) комп'ютерні технології в музичній діяльності учнів. У всіх сферах діяльності використання комп'ютера підвищує ефективність роботи, що позитивно впливає на якість. Комп'ютер виконує всі технічні завдання, даючи людям більше часу для творчості, і таким чином допомагає покращити їхню діяльність. Музика також підпадає під цей вплив. Використання цифрових інструментів в освіті показує, як відбувається загальна комп'ютеризація.

Використання комп'ютера на уроках музичного мистецтва здійснюється за такими напрямками:

1) застосування сканера та мультимедійного проектора на уроках і в презентаціях, що дозволяє більш ретельно підбирати матеріал і покращувати візуальний ряд, а також виводити на екран необхідні терміни, таблиці і схеми;

2) набір і редагування тексту під час роботи над рефератами. Комп'ютер надає можливість якісного набору тексту з подальшою редакцією і версткою, включаючи репродукції;

3) створення презентацій рефератів у програмі PowerPoint, що робить доповідь учнів більш привабливою і наочною. Хоча ця програма входить до пакету Microsoft Office і не є спеціалізованою музичною, вона може бути корисною для педагогів. З її допомогою можна підготувати презентації, що містять як візуальний, так і звуковий матеріал, що полегшує сприйняття інформації на уроці [2].

Впровадження цифрових технологій у навчальний процес забезпечує широкий доступ до інформаційних ресурсів і стимулює бажання учнів створювати власну реальність. Це відбувається завдяки численним способам обробки інформації, які постійно еволюціонують. Цифрові продукти можуть бути як інтерактивними (веб-ресурси, мультимедійні презентації, підручники, комп'ютерні ігри, музичні кліпи тощо), так і неінтерактивними (мультимедійні інсталяції, соціальні і рекламні ролики тощо). Використання цифрових технологій на заняттях з музичного мистецтва дозволяє вчителям вводити нові творчі завдання: підбирати аудіо- та відеоматеріали до уроку або створювати мультимедійні презентації в простих програмах. Це дає можливість вчителю урізноманітнити методи оцінювання знань.

Завдяки розвитку цифрових технологій, з'явилося багато нових інструментів, які роблять навчання музиці більш захоплюючим і інтерактивним.

1. Мультимедійні ресурси. Це включає аудіо- та відео матеріали, а також інтерактивні презентації, які допомагають краще зрозуміти музичні твори, їхній історичний фон і виконання.

2. Цифрові музичні інструменти, такі як синтезатори, електронні ударні установки і програми для створення музики, дають учням можливість експериментувати зі звуками і ритмами.

3. Сучасні застосунки для вивчення нотної грамоти, сольфеджіо та музичної теорії, такі як «EarMaster», «MuseScore» та «Simply Piano», роблять навчання музиці легким і захоплюючим.

4. Онлайн-платформи для навчання на відстані. Заняття з музики можна проводити через такі платформи, як «Zoom», «Google Classroom» або спеціальні онлайн-курси, що дає можливість навчати дітей навіть з відстані.

5. Інтерактивні дошки. Використання інтерактивних дошок дозволяє вчителю наочно показувати матеріал, демонструвати нотний запис і аналізувати музичні твори в реальному часі.

Упровадження сучасних інформаційних технологій (мультимедійні презентації, інтерактивні платформи, цифрові ресурси) значно розширює педагогічні можливості, робить навчальний процес більш гнучким, мотивуючим і ефективним. Це сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, а також формуванню міжпредметних зв'язків, розвитку критичного мислення та культури спілкування.

Таким чином, використання мультимедійних методів і технологій навчання на уроках музичного мистецтва є важливим чинником розвитку музичних здібностей учнів, підвищення їхньої навчальної мотивації, формування естетичних компетентностей, комунікативних умінь та творчих навичок, що цілком відповідає завданням Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Воевідко Л. М. Методика музичного виховання: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2019. С. 4.
2. Гринько В. О. Використання цифрових технологій для формування у майбутніх учителів навичок XXI століття. *Молодь і ринок*. 2019. № 5 (172) С. 56-61.

Олексій ЗАСЛОЦЬКИЙ,

здобувач 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Спеціальності 014 Середня освіта
(Мистецтво, музичне мистецтво)
Науковий керівник – **Олена АЛІКСІЙЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Перед людиною XXI ст. постає особливе завдання: бути творчою, інтелектуально розвиненою особистістю. У даному ракурсі наукові розвідки вчених акцентують увагу на важливості досліджень, присвячених принципам розвитку інтелектуальної сфери школярів. Сучасні заклади загальної середньої освіти є базовою ланкою у розвитку інтелектуальної особистості, здатної до багатоваріантного, креативного виконання поставленого завдання в різних видах діяльності.

Дану проблематику розглядали ще видатні мислителі античності, а також вчені епох Відродження, Просвітництва. Пізніше, їх ідеї знайшли розвиток у працях закордонних науковців: Г. Гарднера, М. Монтесорі, Ж. Піаже, Г. Шелленберга, та у дослідженнях українських вчених: О. Антонової, С. Гончаренка, Н. Батюк, Л. Масол, Г. Падалки, О. Ростовського, В. Сухомлинського, О. Щолокової та ін. Зокрема, О. Щолокова вказує на те, що: «...вивчення музики та дотичних до музики дисциплін вимагає специфічних зусиль, системного підходу, що передбачає зосередження уваги одно-

часного із залученням мислення, уяви та пам'яті. При цьому комбінація когнітивних інструментів психіки людини, які активуються у процесі, практично не застосовується під час інших видів розумової діяльності, отже, є досить унікальною практикою» [3, с. 103].

Музичний інтелект є інтегральною здатністю до володінням голосом та ритмом, розпізнавання тембру вокального та інструментального звучання, ладо-тонального відчуття, розвитку музичного слуху. Г. Гарднер зауважував, що даний тип інтелекту є природнім задатком, який має високий природній потенціал. Науковець зазначає, що «високий інтелект – це геть не про високі бали під час навчання, ... це володіння навичками, що допомагають у вирішенні проблем, ... якщо дитина має сильний музичний інтелект, вона може стати музикантом, композитором, співаком, диригентом, музичним критиком» [2]. Інтелектуально розвинена особистість зазвичай виявляє творчу активність у різних галузях.

Проблема розвитку музичного інтелекту у закладах загальної середньої освіти практикується у науковому студіюванні вчених порівняно недавно. Це пояснюється тим, що музичний інтелект є специфічною формою прояву розумових здібностей, для діагностування його рівня та шляхів розвитку якого необхідна наявність базису природних задатків, а також створення відповідних сприятливих педагогічних умов. Відтак, виникає необхідність безперервного пошуку нових принципів для розвитку музичного інтелекту у школярів на уроках мистецтва.

Враховуючи вітчизняний та закордонний досвід систематизуємо принципи розвитку музичного інтелекту школярів на уроках мистецтва:

- принцип когнітивного скерування видів музичної діяльності школярів;
- принцип креативності мистецького навчання учнів;
- принцип диференціації розвитку музичного інтелекту учнів.

Перший принцип (когнітивного скерування видів музичної діяльності) дозволяє учням, незалежно від типу інтелекту та музичних здібностей, більш ґрунтовно досягнути музичне мистецтво, виявляти активність та бути успішними у всіх видах музичної діяльності; сприяє інтелектуальному узагальненню, сприйняттю та опрацюванню отриманої інформації, її аналізу, синтезу та конкретизації. Відповідно до принципу когнітивного скерування, освітній процес повинен мати науково-дослідницьку спрямованість, послідовність і систематичність у розвитку музичного інтелекту, тісно пов'язану з процесом опанування різних видів музичної діяльності.

Другий принцип (креативності мистецького навчання), передбачає створення відповідної атмосфери, яка буде спонукати учнів до активної творчої діяльності. Креативність (від англ. create – «створювати») є незалежним чинником у структурі обдарованості, який знаходить прояв у творчих здібностях індивіда, готовності до продукування нових, оригінальних, багатоваріантних нетипових ідей.

Для діагностики рівня креативності можна використовувати різні опитувальники, тести, аналіз результатів діяльності. Для розвитку музичного інтелекту можна використовувати особливі проблемні ситуації у процесі навчання, які характеризуються дискусійністю, незавершеністю, відкритістю щодо впровадження інноваційних елементів (таким чином відбувається процес заохочення учнів до самостійного пошуку власних підходів та шляхів вирішення поставлених питань).

Реалізація принципу креативності мистецького навчання забезпечує в учнів розвиток творчості, ініціативності, пізнавальних здібностей, самостій-

ності; формує уміння інтерпретації музичного матеріалу, здатості виділяти головне, зіставляти, аналізувати, порівнювати, варіювати тощо.

Третій принцип (диференціація розвитку музичного інтелекту) – дозволяє виокремити індивідуальні особливості конкретного учня. Даний принцип слугує шляхом до вирішення основного протиріччя системи шкільної традиційної освіти, а саме – групової форми організації освітнього процесу та індивідуальним характером засвоєння знань. Завданням педагогів, спрямованим на розвиток музичного інтелекту під час оволодіння знаннями, стає створення психолого-педагогічних умов, сприятливих для стимулювання самоосвіти, саморозвитку, самовираження.

Цей принцип орієнтований на індивідуальний розвиток неповторних рис особистості учня (його інтелекту та розумових процесів, фізіологічних особливостей, темпераменту, специфіки інтересів, здібностей та потреб індивіда). Диференційований підхід сприяє формуванню в учнів позитивної мотивації до уроків мистецтва, розвитку інтересів, здібностей тощо.

Розвиток музичного інтелекту учнів відбувається через формування відповідних компетентностей, а саме:

- здатності до виявлення подібності та відмінності музичного матеріалу у різних видах музичної діяльності;
- здатності до застосування музичної грамоти в широкому значенні слова, тобто не лише елементарної нотної грамоти, а й української та світової музичної культури;
- здатності сприйняття усіх видів, напрямків, жанрів, явищ, феноменів музичного мистецтва, усвідомлення усіх видів музичної діяльності як основи комплексного цілісного музичного виховання.

Отже, розглянуті принципи виступають базисом успішного розвитку музичного інтелекту здобувачів загальної середньої освіти, підвищують ефективність освітнього процесу. Чітко спланована та організована інтелектуальна діяльність учнів дає позитивні результати, дарує почуття задоволення, забезпечує розвиток інтелектуальної та пізнавальної сфери школярів на уроці мистецтва.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Інтелектуальні здібності у структурі обдарованості особистості. *Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці*: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару. 2011. С. 35–41.
2. Дев'ять типів інтелекту за Говардом Гарднером. URL:<https://osvitoria.media/experience/9-typiv-intelektu-za-govardom-gardnerom-yakyj-u-vashyh-uchniv/>.
3. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури. Київ, 2007. 192 с.

Ольга ІЛЄВА,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Іван ГУЦУЛ,**
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ЦЕРКОВНІ ХОРУГВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ У ХРАМОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Хоругви, як виразні символи християнського світогляду, є уособленням Христової Церкви та її видимим знаком у сакральному просторі. Виготовляли їх переважно парами, вони мали видовжений вертикальний формат, а нижні краї полотнищ завершувалися декоративними вирізами у формі трьох (іноді двох або чотирьох) кінців. Закріплення полотнищ здійснювалося горизонтально до дерев'яної основи за допомогою поперечної планки, що надавало виробу стабільності та можливості для урочистого процесійного використання [1].

Через обмежену кількість збережених пам'яток сьогодні неможливо повною мірою простежити еволюцію цього виду сакрального мистецтва. Найдавніші відомі зразки датуються останньою чвертю XVI – початком XVII ст. Збережені твори свідчать про тісний взаємозв'язок хоругв із іконописом. У більшості випадків їх створювали ті ж майстри, які займалися написанням ікон або оформленням іконостасів [1; 2]. Завдяки цьому досягалася гармонійна єдність між усіма елементами церковного декору, а хоругви органічно вписувалися у загальний художній ансамбль храму.

Для виготовлення хоругв, що мали виконувати богослужбове призначення, застосовувалися дорогі матеріали, вибір яких залежав від художнього смаку, естетичних уподобань і матеріальних можливостей замовника. Особливо цінувалися полотнища з орнаментованим тлом, прикрашені гаптуванням золотими або шовковими нитками. Найкращі зразки такого оздоблення, що дійшли до наших днів, належать до кінця XVIII – XIX ст. Високий рівень технічного виконання цих творів свідчить про їхнє походження з монастирських майстерень або ремісничих цехів, де працювали досвідчені майстрині [4, с. 117].

Полотнища для хоругв зазвичай виготовляли з міцних тканин насичених кольорів, які добре драпірувалися й мали характерний шовковий блиск. Декоративні орнаменти, виконані з ювелірною точністю, гармонійно поєднувалися з центральним іконографічним образом, створюючи урочисту, піднесену атмосферу храмового простору [1].

Іконографічний стиль хоругв розвивався у межах загальних тенденцій церковного мистецтва. Твори XVI – середини XVII ст. відзначалися спокоєм, гармонійністю та духовною зосередженістю, успадкованою від візантійської традиції. Образи Ісуса Христа, Богородиці, архангела Михаїла, святих Миколая, Параскеви, Дмитра та Юрія виконувалися у канонічній манері, з вико-

ристанням насиченої, але врівноваженої колористики. Вибір сюжетів зазвичай узгоджувався з покровителем храму або конкретної громади. Декоративне обрамлення не конкурувало з головним зображенням, а лише підкреслювало його композиційну значущість [4, с. 117].

Наприкінці XVII – у XVIII ст., під впливом західноєвропейського бароко, у художньому оформленні хоругв з'явилися нові іконографічні типи та сюжетні рішення. Майстри почали відходити від суворих візантійських канонів, надаючи образам більшої емоційності та реалістичності. Посилилась увага до пластичності форм, складок одягу, світлотіньових ефектів. Композиції стали динамічнішими, а декоративне тло набуло складнішої орнаментальної структури [4, с. 118]. У цей час зустрічаються хоругви, де основне зображення займає лише частину полотна, а декоративне оздоблення відіграє вагомую художню роль.

Дослідження Р. Косів свідчать, що у XVIII ст. хоругви були обов'язковим елементом інтер'єру унійних храмів, трапляючись майже у кожній церкві. Їхня кількість варіювалася від однієї до восьми, найчастіше ж у храмі було три або чотири хоругви. Вони не лише прикрашали простір, а й мали важливе символічне значення, узгоджуючись із композиційною структурою храму. Зазвичай хоругви розташовували вздовж стін у лівій та правій навах. У західноукраїнських храмах першої половини XIX ст. хоругви встановлювали по обидва боки парапету перед іконостасом або кріпили до лав крилосу. Біля правого крилосу виставляли хоругви із зображенням Христа, сцен із Його життя чи чоловічих святих, біля лівого – Богородиці, жіночих святих або свят, присвячених Їй [3, с. 78-79].

У XIX ст. в розвитку стилістики хоругв помітно проявляється вплив класицизму. Композиції стають більш симетричними й врівноваженими, а орнаментика – стриманішою, часто з архітектурними мотивами [4, с. 118]. Водночас хоругви продовжують залишатися важливою складовою сакрального мистецтва, зберігаючи традиційний зв'язок із іконами, настінним живописом і літургійними тканинами.

Кількість хоругв у храмах значно зросла, особливо на Волині та Поділлі. Наприклад, у Покровській церкві села Волиця біля стін у другій і третій частинах храму розміщувалося 22 хоругви з парчі й шовку із зображеннями святих, а в церкві святого Юрія села Веснянка – 18 хоругв, виконаних із вовняної, адамашкової або суконної тканини, деякі з яких були шовковими та прикрашеними тороками. У храмі Покрови Богородиці села Сковородки нарахувалося 30 хоругв, що свідчить про значне поширення цієї традиції в українських церквах [3, с. 82].

Отже, церковні хоругви в українській культурі є яскравим прикладом поєднання живопису, текстильного декору, гаптування та архітектурного оформлення храмового простору. Їхній розвиток відображає еволюцію художніх стилів, духовні пошуки суспільства, прагнення до збереження сакральної гармонії між небесним і земним, між традицією та художнім оновленням. Саме тому хоругви займають особливе місце в системі українського сакрального мистецтва, уособлюючи єдність віри, краси й національної духовної спадщини.

Список використаних джерел

1. Буковинські хоругви – унікальні пам'ятки сакрального мистецтва. Медіа-версії : веб-сайт. 2024. URL :

<https://versii.cv.ua/mystetstvo/bukovynski-horugvy-unikalni-pam-yatky-sakralnogo-mystetstva/64083.html> (дата звернення: 28.10.2025).

2. Косів Р. Р. Українські церковні хоругви. Risu : веб-сайт. 2019. URL : https://risu.ua/ukrayinski-cerkovni-horugvi_n99708 (дата звернення: 28.10.2025).

3. Косів Р. Р. Українські хоругви XVII – XVIII ст. (Основні типи. Історико-художні та іконографічні особливості) : дис... канд. мист. : 17.00.06 / Львівська академія мистецтв Львів, 2002. 212 с.

4. Проектування християнського храму : навч. посіб. / заг. ред Г.М. Юрчишин. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2015. 174 с.

Ангеліна КІСЕЛЮК,
здобувачка 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності В4 Образотворче мистецтво та реставрація
Науковий керівник – **Ірина ПАУР,**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ У СИСТЕМІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ

Поняття «психологічний портрет» у мистецтвознавстві є однією з ключових категорій, що дозволяє глибше зрозуміти сутність портретного жанру. Його основна відмінність від традиційного портрета полягає у прагненні художника передати не лише зовнішню подібність, а й внутрішній світ людини – її характер, емоційний стан, духовні цінності та соціокультурні орієнтири [2, с. 47]. Саме тому психологічний портрет розглядається як своєрідний «діалог» між митцем і натурою (об'єктом), у якому художник прагне виявити глибинні риси особистості.

У європейському мистецтві кінця XIX – початку XX ст. цей жанр набув особливого значення. Представники реалізму та модернізму – Едвард Мунк, Амедео Модільяні, Огюст Роден – використовували портрет як засіб вираження внутрішньої драми, екзистенційних переживань і психологічної напруги. Наприклад, у портретах Мунка експресивна лінія та колір передають тривожність і відчуження, тоді як у Модільяні – витягнуті форми та спрощені риси обличчя стають символом духовної напруги [7, с. 112]. Таким чином, європейський психологічний портрет цього періоду тяжів до узагальнення, символізму та експресії.

В українському мистецтві психологічний портрет розвивався у тісному зв'язку з національною ідентичністю. Митці кінця XIX – початку XX ст., зокрема Олександр Мурашко, Федір Кричевський, Михайло Жук, прагнули поєднати європейські художні тенденції з українською традицією. У портретах Мурашка відчувається тонке відчуття психологічного стану моделі, але водночас – символічне відображення української духовності [4, с. 135]. Кричевський у своїх роботах поєднував академічну школу з народними мотивами, створюючи образи, що втілювали не лише індивідуальні, а й колективні риси

українського характеру. М. Жук, у свою чергу, акцентував увагу на внутрішній гармонії та духовній красі, що відображало пошуки національного стилю.

Особливістю українського психологічного портрета є його здатність поєднувати індивідуальне й колективне. Якщо в європейському мистецтві акцент робився на особистих переживаннях, то в українському портреті часто простежується прагнення показати людину як носія національних цінностей, історичної пам'яті та культурної спадщини [3, с. 88]. Це особливо помітно у портретах діячів культури, селян, інтелігенції, де художники прагнули відобразити не лише психологічний стан, а й соціальну роль особистості.

Важливо підкреслити, що український психологічний портрет має власну специфіку: він не лише фіксує індивідуальність, а й транслює національні цінності, стаючи своєрідним «дзеркалом» суспільства. Це особливо проявляється у портретах діячів культури, інтелігенції та сучасних військових, де індивідуальний образ поєднується з символічним значенням, уособлюючи боротьбу, гідність і духовну силу українського народу. Таким чином, психологічний портрет в українському образотворчому мистецтві виконує не лише естетичну, а й культурно-історичну функцію, стаючи важливим інструментом збереження ідентичності та національної пам'яті.

Сфера вжитку терміну «психологічний портрет» виходить за межі суто мистецтвознавчого аналізу. Він використовується також у літературознавстві, культурології, психології та навіть у соціологічних студіях, де йдеться про відображення характеру та ідентичності особистості через художні засоби [1]. У реставраційній практиці поняття психологічного портрета є важливим для збереження автентичності витвору: відновлюючи живописні шари, реставратор має враховувати не лише технічні аспекти, а й психологічну глибину образу [5].

У сучасному українському мистецтві психологічний портрет набуває нових форм. Зокрема, у меморіальних портретах військових, створених під час війни за незалежність, акцент робиться на духовній силі, мужності та жертвовності. Такі твори виконують не лише художню, а й меморіальну функцію, стаючи символами національної пам'яті та ідентичності [6, с. 59]. Вони поєднують традиційні прийоми портретного жанру з новітніми художніми засобами, що дозволяє передати як індивідуальні риси героя, так і загальнонаціональні цінності.

Отже, психологічний портрет у мистецтвознавстві постає не лише як жанрова категорія, а як багатогранне явище, що поєднує естетичні, культурні, соціальні та національні виміри. Його значення полягає у здатності художника передати не лише зовнішню подібність, а й внутрішній світ особистості, її духовні орієнтири та психологічний стан. У європейському мистецтві кінця XIX – початку XX ст. психологічний портрет розвивався у напрямі експресії та символізму, відображаючи індивідуальні переживання та екзистенційні пошуки митців. В українському ж контексті цей жанр набув особливо значення як засіб формування національної ідентичності, адже портрети українських художників поєднували глибокий психологізм із відображенням колективних рис народу, його історичної пам'яті та культурних традицій.

У сучасних умовах, коли мистецтво активно реагує на суспільні виклики, психологічний портрет зберігає свою актуальність і трансформується у нові форми, зокрема меморіальні та символічні. Це свідчить про його універсальність і здатність відображати як особистісний, так і колективний досвід. Тому дослідження психологічного портрета є важливим завданням сучасного

мистецтвознавства, адже воно дозволяє не лише простежити еволюцію жанру, а й глибше зрозуміти духовні та культурні процеси, що формують українське суспільство.

Список використаних джерел

1. Дергачова О. В. Окремі аспекти реконструкції психологічного портрета в мегатексті О. Жовни. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. 2023. № 206. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-3>.
2. Дячук Н. В., Криворучко Т. В., Свиридчук Т. В. Психологічний портрет як спосіб розкриття сутності художніх образів. *Наукові записки ЖДУ ім. І. Франка*. Житомир, 2021. С. 47–53.
3. Ковальчук О. Психологічний портрет у європейському мистецтві: від реалізму до модернізму. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. С. 88–115.
4. Нечитайло Г. Портрет у мистецтві України: традиції та новації. Київ: Мистецтво, 2015. С. 130–140.
5. Brandi C. *Theory of Restoration*. Florence: Nardini Editore, 2005. P. 59–66.
6. Gombrich E. *The Story of Art*. London: Phaidon Press, 1995. P. 59–65.
7. West S. *Portraiture*. Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 112–120.

Анна ЛЕХМАН,
здобувачка 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності В4 Образотворче мистецтво
та реставрація
Науковий керівник – **Наталія УРСУ,**
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВОЛОГІСНО-ДЕФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕРЕВ'ЯНОЇ ОСНОВИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ФАРБОВОГО ШАРУ ІКОН

Одним із ключових чинників, що визначає довговічність іконопису на дерев'яній основі, є складна взаємодія між матеріалами, з яких сформована структура твору, – деревиною, ґрунтом і фарбовим шаром. У процесі природного старіння ці матеріали реагують на зовнішнє середовище по-різному, зберігаючи власні фізико-хімічні властивості. Найактивніше реагує деревина, яка залишається гігроскопічною навіть через століття після створення ікони. Вона активно поглинає й віддає вологу, що спричиняє її розширення або усадку. Ці циклічні зміни провокують деформації всієї основи, а відтак – руйнування верхніх шарів живопису [2].

Різниця у вологісній та температурній реакції деревини порівняно з мінеральним ґрунтом спричиняє виникнення внутрішніх напружень у структурі ікони. Ґрунт, зазвичай виготовлений на основі крейди або гіпсу, не володіє достатньою еластичністю, щоб компенсувати рухливість деревини. Тому навіть незначні коливання клімату – зміна вологості чи температури – можуть викликати сітку дрібних тріщин, які з часом перетворюються на глибокі розриви та відшарування фарбового шару. Подібні пошкодження типові для ікон, що зберігалися у приміщеннях без стабільного мікроклімату, де процеси розширення та стиснення деревини чергуються упродовж року [1].

Деревина, як основний конструкційний матеріал, має властивість розширюватися нерівномірно – у поперечному напрямі значно сильніше, ніж у поздовжньому. Така анізотропність обумовлює викривлення поверхні – утворення хвилястостей, опуклостей чи вигинів. Разом із рухом волокон деревини ці деформації передаються на ґрунт і фарбовий шар, які втрачають зчеплення з основою. Під час пересушування, навпаки, виникають усадкові тріщини, що проходять здебільшого вздовж волокон дерева. Саме такі дефекти є початковими осередками деструкції, які надалі поширюються на значні площі живопису [3].

Значну роль у виникненні відшарувань відіграє також неоднорідність самої дерев'яної основи. Старі ікони часто складалися з кількох дощок різної щільності або навіть різних порід деревини. Місця з'єднання – найбільш уразливі ділянки, де напруження проявляються найсильніше. У цих зонах ґрунт починає розтріскуватись, а фарбовий шар поступово втрачає контакт із підготовчим левкасом. Із часом цей процес переходить у стадію «лущення», коли фрагменти живопису разом із частинами ґрунту відпадають, оголюючи основу [1].

Вологісні коливання діють на деревину не лише механічно, але й хімічно. В процесі циклічного зволоження та висихання відбувається руйнування клітинної структури деревини, що знижує її міцність. Паралельно старіє органічна складова фарбового шару – олія чи темперна емульсія – і втрачає еластичність. У результаті живопис стає ламким і не здатним реагувати на рухи основи. Тоді навіть мінімальне напруження викликає розтріскування або осипання пігменту. У таких умовах реставратор стикається з подвійною проблемою – фізичним відставанням шарів і хімічною деградацією зв'язувальних речовин [2].

Отже, деструктивні процеси фарбового шару ікон зумовлені деформаціями дерев'яної основи та нерівномірним волого обміном, що спричиняє тріщини та відшарування. Комплексний підхід у реставрації, який враховує фізико-хімічні властивості матеріалів і естетичну цілісність, забезпечує стабілізацію та збереження автентичності твору.

Список використаних джерел

1. Dardes K., Rothe A. The Structural Conservation of Panel Paintings. Proceedings of a Symposium at the J. Paul Getty Museum 24–28 April 1995. Los Angeles, 1998. 565 p.
2. Gagliardi C. A Critical Review of Methods and Techniques Used for Monitoring Deformations in Wooden Panel Paintings. Italy, 19 march 2025, Vol. 16. 546 p.
3. Rowell R.M. Handbook of Wood Chemistry and Wood Composites. United States of America, 2005. 487 p.

Анна ЛІТОВСЬКА,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності 014.12
Середня освіта (Образотворче мистецтво)
Науковий керівник – **Алла БРЕНЮК,**
кандидат мистецтвознавства, старший викладач
кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

МИСТЕЦТВО ВІТРАЖУ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Достеменно невідомо, коли саме виникло мистецтво вітражу. Існують дані, що вже в I ст. н.е. римляни глазурували вікна. Вони відливали скляні плити і використовували техніку видування, обертаючи скляні диски для виготовлення циліндричного скла. Таке скло мало нерівну поверхню і не було дуже прозорим [4].

Найдавнішими вітражами, які збереглися на своєму первісному місці, вважаються п'ять вікон у верхньому ярусі Аугсбурзького собору. Вони зображують пророків і датуються приблизно 1065 р. [5].

У період середніх віків відбулися зміни в архітектурі, що спричинили нові тенденції у монументальному живописі. Місце фресок посів вітраж [2, с. 57]. До кінця середньовіччя зображення у вітражах набуло виразної перспективи та об'єму. Композиції стали більш живописними і перестали строго підпорядковуватися архітектурній структурі вікон [4].

У період Відродження вітраж набув більшої реалістичності та художньої складності. Художники почали використовувати перспективу, природну кольорову гаму та детальне зображення фігур і пейзажів, поєднуючи сакральні теми з естетичними ідеалами часу. Вітраж став важливим елементом архітектурного оформлення соборів і палаців, підкреслюючи гармонію мистецтва та науки.

Фігури зображувалися в одязі того часу, що підкреслювало гуманістичні ідеали. Завдяки більшій доступності скла вітражі почали з'являтися і у світських будівлях, а нерелігійні сюжети – історичні події та герби – стали більш поширеними, іноді навіть у церквах. Фігури відзначалися точними пропорціями та глибоким знанням анатомії людини, що відрізняло їх від попередніх епох [3].

На початку XIX ст. вітражі практично вийшли з ужитку і вважалися «мертвим» мистецтвом, проте їхня доля швидко змінилася. Багато вікторіанських дизайнерів, занепокоєних масовим виробництвом і його «вульгарними наслідками», звернулися до історії, шукаючи традиційні техніки та форми. Одним із напрямів відродження став стиль неоготики, який застосовувався в архітектурі, інтер'єрному дизайні та живописі, переважно опираючись на мотиви пізнього середньовіччя. Основний акцент неоготики робився на релігійне мистецтво, хоча поступово декоративні вікна ставали світськими, більше нагадуючи «розписи на склі», ніж традиційні вітражі зі свинцевими секціями [6].

У кінці XIX ст. художнє скло стало популярним завдяки Луїсу К. Тіффані, який широко застосовував кольорові емалі та опалесцентне скло, створюючи декоративні вітражі та лампи з унікальними кольоровими ефектами. Його роботи поєднували високу художню майстерність із інноваційними технологіями обробки скла, що значно вплинуло на розвиток декоративного мистецтва кінця XIX – початку XX ст. [3].

У XX ст. вітраж зазнав значних змін: художники експериментували з кольором, формою та матеріалами, поєднуючи традиційні техніки зі скляною абстракцією та модерністичними стилями. Вітражі стали не лише сакральним елементом архітектури, а й важливим засобом художнього самовираження у громадських та житлових будівлях.

Сьогодні вітраж продовжує розвиватися як мистецтво та дизайнерський елемент. Сучасні майстри експериментують із технологіями, матеріалами та інтерактивними ефектами, поєднуючи традиційні техніки зі світлочутливими, прозорими та комп'ютерними рішеннями. Вітражі застосовуються у сучасній архітектурі, громадських просторах, освітніх та культурних установах, зберігаючи естетичну й символічну функцію.

Мистецтво вітражу є важливим компонентом загальної мистецької освіти, оскільки поєднує знання історії мистецтва, художні техніки та розвиток творчих здібностей учнів. Воно дозволяє школярам ознайомитися з естетичними й технічними аспектами створення художніх композицій зі скла, розвиває почуття кольору, світлотіні та просторової гармонії.

Вивчення вітражу у шкільному курсі мистецтва сприяє формуванню художнього мислення, просторового уявлення та художньої майстерності, а також вихованню естетичного смаку. Практичні заняття з вітражного мистецтва дають змогу учням застосовувати знання з історії, композиції та кольорознавства на конкретних проектах, створюючи власні декоративні роботи.

Крім того, знайомство з різними історичними стилями вітражу – від середньовічних та ренесансних до модерністських та сучасних інтерпретацій – допомагає учням зрозуміти еволюцію мистецтва, взаємозв'язок культури і технологій, а також значення художнього вираження у різних історичних та соціальних контекстах. Інтеграція мистецтва вітражу у навчальний процес сприяє розвитку творчого потенціалу, критичного мислення та формує цілісне уявлення про світову художню культуру.

У сучасній мистецькій освіті для загальноосвітньої школи все більше застосовуються нетрадиційні техніки вітражу, які дозволяють учням реалізувати творчий потенціал без складної професійної підготовки та дорогих матеріалів. До них належать: фарби по склу, контурний метод, кольорова плівка та калька, паперовий або картонний вітраж, вітраж з ниток та клею, пластіліновий вітраж, розписний вітраж.

Кожна з вищезазначених технік має свої унікальні риси та може застосовуватися для виконання різноманітних завдань, від практичних до декоративних, створюючи безмежні можливості для втілення мистецької уяви та художніх рішень [1].

Техніки «псевдовітражу» дозволяють школярам створювати декоративні роботи, розвивати художнє мислення, кольорове сприйняття та просторову уяву. Вони також сприяють інтеграції знань з історії мистецтва, композиції та дизайну у практичну діяльність учнів, роблячи процес навчання більш доступним, безпечним та цікавим.

Список використаних джерел

1. Бабчук Ю. М., Жилінська М. О. Вітражне мистецтво: традиції та інновації в сучасному інтер'єрному дизайні. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dfa3c616-1003-4730-ba9a-183483dc1e79/content> (дата звернення: 24.08.2025).
2. Білозуб Л. Історія мистецтв: навч. посіб. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 148 с.
3. All About Renaissance Stained Glass. *Cumberland stained glass*. URL: <https://www.cumberlandstainedglass.com/all-about-renaissance-stained-glass/> (дата звернення: 26.08.2025).
4. History-stained-glass. *The Stained Glass Association of America*. URL: <https://stainedglass.org/learning-resources/history-stained-glass> (дата звернення: 20.08.2025).
5. Two Romanesque Masterpieces of Stained Glass. *Via lucis*. URL: <https://vialucispress.wordpress.com/2013/12/19/two-romanesque-masterpieces-of-stained-glass-dennis-aubrey/> (дата звернення: 26.08.2025).
6. Victoria and Albert Museum. URL: <https://www.vam.ac.uk/articles/stained-glass-gothic-revival-and-beyond?srsId=AfmBOoo-L5lVrRYcGnQE2mR6KY06QgLWikFlzQkC6sR3H0KWWTX6vBn9> (дата звернення: 26.08.2025).

Софія МАЛА,

здобувачка 3 курсу

*першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,*

декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник – Ірина ПАУР,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного

мистецтва та реставрації творів мистецтва

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

МИСТЕЦТВО ШРИФТУ ВАСИЛЯ ЧЕБАНИКА ЯК ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРАФІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Василь Якович Чебаник – український художник-графік, каліграф і шрифтовий дизайнер, який зробив визначний внесок у відродження національної графіки. Його багаторічна діяльність була спрямована на формування українського шрифту, заснованого на історичних формах письма, зокрема на традиціях козацького скоропису. У своїх дослідженнях і творчих експериментах митець поєднав мистецтво, історію та мовознавство, демонструючи, що графіка мови є не лише засобом передачі інформації, а й важливою частиною культурного коду нації [3, 4].

Початок роботи В. Чебаника над власним шрифтом був пов'язаний із прагненням повернути українському письму самотність, втрачену під впливом російської типографічної традиції. Художник поставив собі за мету створити графічну систему, що відображала б риси української мови – її

м'якість, співучість і ритміку. Так виник масштабний проєкт «Графіка української мови», центральним елементом якого став шрифт «Рутенія» [2, 3].

Першим етапом роботи стало глибоке вивчення історичних зразків письма. Чебаник збирав матеріали з архівів, стародруків та рукописних пам'яток XVII–XVIII ст. [4]. Особливу увагу він приділив козацькому скоропису – динамічному й виразному виду письма, що вирізнявся індивідуальністю лінії. Аналізуючи універсали, акти та грамоти, митець досліджував пропорції, нахили й декоративні особливості літер. Для нього скоропис став не лише джерелом натхнення, а й науковою базою для відтворення природної естетики українського письма [3].

Наступним кроком було відновлення структури літер та формування цілісної графемної системи. В. Чебаник не копіював давні форми буквально, а прагнув адаптувати їх до сучасних умов. Зберігаючи характерні національні риси – плавні лінії, видовжені вертикалі, декоративні завершення штрихів – він спрощував окремі елементи для покращення читабельності. Завдяки цьому його шрифти поєднують автентичність минулого з функціональністю сучасного дизайну [1, 3].

Важливу роль відігравали каліграфічні експерименти. Художник працював з пером і пензлем, відтворюючи природний рух руки, властивий писарям XVII–XVIII ст. Ручні ескізи формували ритм та характер майбутнього шрифту. Згодом ці рисунки оцифровувалися, а митець продовжував роботу над пропорціями та міжлітерними інтервалами. Так традиційна каліграфія та сучасні технології утворили єдиний творчий процес [1, 2].

Після завершення ескізів розпочалася цифрова розробка шрифту: створення векторних форм, визначення оптичних компенсацій, гармонізації елементів та тестування читабельності. Було створено кілька накреслень – від декоративних до текстових. «Рутенія» стала універсальним шрифтом, придатним як для художнього оформлення, так і для використання у книгах, документах та візуальній комунікації. Центральним залишався принцип: через форму літери передати «український характер» [3, 4].

Одним із головних досягнень Чебаника є поєднання історичної достовірності зі сучасним підходом до шрифтового дизайну. «Рутенія» не є прямою копією давніх скорописних форм, а їхнім осмисленим продовженням. Вона зберігає виразні національні елементи – характерну форму літери «г», ритмічну плавність, контрастність штрихів – і водночас повністю відповідає потребам цифрового набору [1, 2].

Створені В. Чебаником шрифти набули широкого застосування: у книжковому дизайні, музейних експозиціях, церемоніальних документах. Зокрема, його шрифт використовувався при оформленні урочистого примірника Конституції України. Виставкова та педагогічна діяльність митця сприяла популяризації українського шрифтового мистецтва серед дизайнерів і студентів [2].

Проєкт митця має важливий культурно-символічний вимір. Він демонструє, що шрифт є образом нації, її історичним і духовним знаком. Відроджуючи традиційні форми письма, художник відновлював спадкоємність культурних поколінь, поєднуючи стародавню рукописну традицію з сучасним дизайном. Його праця доводить, що графіка може стати ефективним засобом утвердження національної ідентичності [3, 4].

Отже, творча діяльність Василя Чебаника – це шлях від наукового дослідження до художнього втілення, що охоплює вивчення історії письма, реконструкцію графем, каліграфічну практику, цифрову розробку та культурну

популяризацію. Результатом цього тривалого шляху став шрифт «Рутенія» – свідчення того, що українська мова і графіка можуть знову звучати автентичним національним голосом.

Список використаних джерел

1. Visual identity of the National Academy of Arts of Ukraine. *Natalia Shpytkovska Art Advisory*. URL: <https://advisory.artcult.org.ua/blog/visual-identity-of-naau> (дата звернення: 24.09.2025).
2. Помер автор «Рутенії», художник-графік Василь Чебаник. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/pomer-avtor-ruteniji-hudozhnik-grafik-vasil-chebanik-306960/> (дата звернення: 14.09.2025).
3. Василь Чебаник – людина-ренесанс, новатор українського шрифтарства, щедрий вчитель. *Читомо: культура читання і мистецтво книговидання*. URL: <https://chytomo.com/vasyl-chebanyk-liudyna-renesans-novator-ukrainskoho-shryftarstva-shchedryj-vchytel/> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Чебаник Василь Якович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чебаник_Василь_Якович (дата звернення: 14.10.2025).

Святослав МОРОЗОВ,

здобувач 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності А4.12 Середня освіта
(Мистецтво. Образотворче мистецтво)
Науковий керівник – **Наталія УРСУ,**
доктор мистецтвознавства, професор,
професор, кафедра образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПОДІЛЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ХУДОЖНИКІВ АВАНГАРДИСТІВ

Авангардне мистецтво ХХ ст. стало потужним чинником оновлення художньої свідомості, а на Поділлі його вплив простежується як у творчості митців, так і на рівні педагогічної діяльності. Регіональна школа художників-педагогів розвивалася на ґрунті поєднання національних традицій із модерними течіями, що дозволяло формувати у студентів критичне та експериментальне мислення [2, с. 43; 6, с. 112].

Серед найяскравіших представників авангарду подільського регіону особливе значення мав Олександр Грен, чия творчість поєднувала фольклорну символіку із пластичними пошуками течій модернізму. Його педагогічна діяльність у Кам'янці-Подільському сприяла поширенню авангардних ідей серед молодих художників, формуючи новий підхід до композиції та кольорового вирішення власних творів [1, с. 25; 2, с. 43; 3].

Важливу роль у формуванні регіональної художньо-педагогічної традиції відігравав Володимир Гагенмейстер, директор Кам'янецької художньо-промислової школи. Він інтегрував у навчальний процес сучасні європейські тенденції, поєднуючи академічну майстерність із експериментальними по-

шуками, що є характерними рисами авангардного мистецтва [5, с. 61; 6, с. 112].

Педагогічна практика Дмитра Жудіна демонструє, як авангард ставав не лише стилем, а й інструментом розвитку творчої самостійності керованих ним студентів. Поєднання класичної школи з новаторськими методами навчання дозволяло виховати майбутнього художника-дослідника, здатного поєднувати традицію з експериментом [7, с. 58; 6, с. 112].

Аналітичний огляд сучасних джерел показує, що вплив авангардного мистецтва на творчість художників Поділля не зводився лише до формальних експериментів. Він торкався структур художньої освіти, методик викладання та творчої культури загалом. Сьогодні спадок авангарду продовжує діяти як методологічний інструмент у Кам'янець-Подільському національному університеті, де студенти отримують можливість синтезувати національні традиції з інноваційними мистецькими підходами [6, с. 112; 4].

Таким чином, авангардне мистецтво на Поділлі ХХ-ХХІ ст. виявляється багатовимірним явищем: історико-мистецьким, педагогічним та аналітичним. Вплив нуртів модернізму простежується у творчості окремих митців, формуванні освітніх методик та розвитку місцевої художньої культури, що поєднує національні традиції з пошуками нового, інноваційного образного мислення.

Список використаних джерел

1. Беднар В. А. Методологія розгляду творчості Олександра Грена у контексті розвитку українського авангардизму. *Образотворче мистецтво*. Кам'янець-Подільський, 2011. С. 25–31.
2. Віштанченко В. А. Творчі композиції художника Олександра Грена як знакова складова українського авангарду. *Молодий вчений*. 2021. №1(89). С. 43–47.
3. Грен Олександр: життя і творчість. Подолянин. Кам'янець-Подільський, 2018. URL: <https://podolyanin.com.ua> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Розвадовський В'ячеслав. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=2749 (дата звернення: 27.10.2025).
5. Урсу Н., Гуцул І. Володимир Гаґенмейстер. Життя і творчість. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. 160 с.
6. Урсу Н.О. Митці Кам'янця-Подільського: архітектори, мистецтвознавці, художники. Кам'янець-Подільський: Рута, 2016. 240 с.
7. Шульц Н.А. Творчість і педагогічна діяльність Дмитра Жудіна у контексті культурного життя Кам'янеччини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Кам'янець-Подільський, 2010. 20 с.

Світлана НИКОЛАЙШИН,
здобувачка 2 курсу,
другого магістерського рівня вищої освіти,
спеціальності 014Середня освіта (за предметними спеціальностями).
Науковий керівник – **Світлана ЧАБАН-ЧАЙКА,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для активізації пізнавального інтересу учнів на уроках мистецтва. Ґрунтовне дослідження цієї проблеми представлено у працях Л.О. Зарі, яка розглядає мультимедійні технології як потужний засіб мотивації навчальної діяльності та розвитку творчих здібностей учнів. Науковиця наголошує на необхідності комплексного підходу до використання мультимедіа, який передбачає поєднання різних форм представлення інформації: візуальної, аудіальної, текстової. На її думку, саме така інтеграція створює оптимальні умови для цілісного сприйняття мистецьких явищ та активізації різних каналів сприйняття інформації [3, с. 45-47].

Сучасна практика мистецької освіти демонструє широкі можливості використання мультимедійних презентацій, які дозволяють візуалізувати навчальний матеріал та створити ефект присутності при знайомстві з творами мистецтва. Особливо ефективним є використання презентацій при вивченні архітектури, скульптури та живопису, коли учні можуть детально розглянути особливості художньої форми, колористичне рішення, композиційну структуру творів [2, с. 75-76].

Теоретичне обґрунтування використання віртуальних екскурсій у мистецькій освіті знаходимо у дослідженнях Л. Гаврілової. Дослідниця підкреслює унікальні можливості цієї технології для розширення мистецького кругозору учнів та формування цілісного уявлення про світову художню культуру. Особливу увагу науковиця приділяє методиці організації віртуальних подорожей найвідомішими музеями світу, наголошуючи на важливості створення ефекту присутності та емоційного занурення в мистецьке середовище. На її думку, такий формат роботи не лише збагачує художній досвід учнів, але й стимулює їхній інтерес до самостійного дослідження мистецьких явищ [2, с. 76-77].

Застосування технологій віртуальної та доповненої реальності створює унікальні можливості для занурення учнів у світ мистецтва. Такі технології дозволяють не лише візуалізувати мистецькі об'єкти, але й створити ефект присутності, коли учні можуть «подорожувати» художніми галереями, «відвідувати» концертні зали, «брати участь» у творчому процесі створення художніх творів. Особливо цінним є використання цих технологій при вивченні архітектури та монументального мистецтва, коли учні можуть досліджувати просторові характеристики творів, їх масштаб та особливості взаємодії з навколишнім середовищем [1, с. 106-107].

В умовах сучасної мистецької освіти особливого значення набуває використання мультимедійних технологій для організації проектної діяльності уч-

нів. Цей підхід дозволяє інтегрувати різні види мистецької діяльності та створювати комплексні творчі продукти: відеофільми, анімації, мультимедійні презентації, віртуальні виставки. При цьому учні не лише опановують технічні навички роботи з різними програмами, але й розвивають свої художні здібності, вчать планувати та реалізовувати творчі проекти, працювати в команді [4, с. 38-39].

Вагомий внесок у розробку методики використання мультимедійних технологій на уроках мистецтва зробила В. Ф. Охманюк. Дослідниця розглядає мультимедіа як комплексний засіб активізації пізнавальної діяльності учнів, що дозволяє створювати ситуації художнього відкриття та емоційного переживання мистецьких явищ [6, с. 29-30].

Методологічні засади використання мультимедійних технологій для організації контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів детально розроблені в дослідженнях С.Г. Пішун. Науковиця пропонує систему інтерактивних форм контролю, які дозволяють оцінювати різні аспекти художньо-творчої діяльності учнів: від теоретичних знань до практичних навичок та творчих здібностей. На її думку, особливо важливим є створення комфортних умов для проведення контрольних заходів, які не викликають у учнів зайвого стресу та дозволяють максимально розкрити їхній потенціал [7, с. 194-195].

Сучасна практика мистецької освіти демонструє ефективність використання мультимедійних технологій для створення інтерактивних підручників та навчальних посібників. Такі електронні ресурси містять не лише текстовий та ілюстративний матеріал, але й інтерактивні елементи: гіперпосилання, спливаючі підказки, тривимірні моделі, аудіо- та відеофрагменти. Особливо цінною є можливість швидкого оновлення та доповнення навчального матеріалу, що дозволяє підтримувати його актуальність та відповідність сучасним освітнім вимогам [5, с. 18-19].

Таким чином, аналіз використання мультимедійних технологій як засобу активізації пізнавального інтересу учнів на уроках мистецтва свідчить про їх значний потенціал у модернізації мистецької освіти. Встановлено, що ефективність мультимедійних технологій забезпечується комплексним підходом до їх впровадження, який передбачає використання різноманітних форм представлення інформації, інтерактивних елементів та творчих завдань. Особливого значення набуває створення віртуального освітнього середовища, при цьому важливим є забезпечення методично грамотного використання мультимедійних технологій, які мають бути не самоціллю, а ефективним інструментом для досягнення освітніх цілей.

Список використаних джерел

1. Боршуляк А., Лаврентьева Н. Використання мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва в умовах дистанційного навчання. *Молодь і ринок*. 2022. №5 (203). С. 104-109.
2. Гаврілова Л. Мультимедійне забезпечення вивчення музично-історичних та музично-теоретичних дисциплін у системі вищої музично-педагогічної освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. 2017. С. 73-79.
3. Заря Л. О. Методика формування інтересу молодших школярів до музики з використанням мультимедійних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. С. 45-47

4. Кузнецова О. Методична система підготовки до просвітницької діяльності зі школярами майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 2. С. 393-404.
5. Кучай А.І. До питання інтерактивних технологій в дошкільній. *Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*. Мукачеве, 2017. С. 17-19.
6. Охманюк В.Ф. Інноваційні методи виховання музичної культури учнів на уроках музики. *Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Луцьк: СЛУ імені Лесі Українки, 2019. Вип. 1. С. 28-32.
7. Пішун С.Г. Цифрові технології як ресурс якісного навчання молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2024. №54. С. 192-199.

Андрій СИТАР,
здобувач 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Ірина ПАУР,**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ТА ТЕХНІК ЖИВОПИСУ БОРИСА НЕГОДИ

Вивчення технік живопису Бориса Негоди є важливим для глибшого розуміння його творчості, адже саме через особливості матеріалу, прийоми роботи та ставлення до кольору митець розкривав власне світобачення. Аналіз його методів дозволяє простежити розвиток індивідуального стилю художника та визначити його місце в контексті українського мистецтва.

Борис Михайлович Негода – графік, живописець, професор кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2006), член НСХ України (1977). Заслужений художник України (1999) [3, с. 157]. Митець відомий своїм досконалим володінням численними видами графіки: різновидами естампів, акватинта, офорт-резерваж, «суха голка», мецотинто [4, с. 30] проте колір в його житті відігравав особливу роль.

Ще з підліткового віку художник захоплювався акварельним живописом, збереглися невеликого формату навчальні пленери, виконані на змайстрованому батьком художника етюднику. Всі роботи виконані в техніці алла прима.

Широкими, локальними заливками з незначними уточненнями деталей в кінці.

Протягом всього життя любов до акварелі залишалася, активним періодом захоплення цією технікою були 1993–1995 рр., період створення серії «Сни дитинства» [4, с. 82].

Підхід «в один прийом» залишатиметься домінуючим протягом всього життя. Багат шаровість Б. Негода майже ніколи не використовував. Відомою є його неприхильність до техніки підмальовку. В процесі викладання живопису студентам кафедри ОДПМ та РТМ, професор не рекомендував студентам виконувати попередній монохромний пропис а брати одразу колір і тон, прокладаючи одночасно світло та тінь. До використання хроматичних та ахроматичних імприматур художник ставився схвально та часто рекомендував цей підхід (з особистого інтерв'ю з В. Бучковським, 5 жовтня 2025 р.).

Одним з найулюбленіших способів створення картини для Б. Негоди був пленер. В межах викладання навчальної дисципліни «Живопис» майстер передавав учням знання з послідовності роботи, техніки та технології створення пленеру.

Перед кожним виходом на природу майстер давав студентам різноманітні настанови, радив брати із собою олійні фарби, олійну пастель, акварель (за умови, коли на вулиці немає сильного морозу). В майстерні часто підготовляли основу під живопис. Б. Негода радив використовувати акриловий ґрунт, через зручність при роботі та короткий час висихання. Вчив робити імприматуру шляхом змішування білила й чорної фарби, створювати середній тон між білим і сірим, радив як уникати перетемнення, з яким ґрунтованим картоном або полотном зручно працювати [1, с. 27-28].

Попри вправне володіння олійними фарбами, митець користувався ними доволі рідко, а надавав перевагу олійній пастелі. Олійна пастель вважається вкрай суперечливою технікою через її балансування на межі графіки та живопису, проте в чисельній кількості її живописні властивості переважають за графічні. Така пастель відрізняється від більшості м'яких графічних матеріалів тим, що сполучною рідиною в ній виступає олія, а не смола та інші речовини. Ця пастель ніколи не висихає повністю, а лиш певною мірою підсихає та твердіє з плином довгого часу, а її свіжість матеріалу можна поновлювати помірним нагріванням фарбового шару. Стан збереження робіт олійною пастеллю набагато кращий за звичайну, суху пастель. В якості основи переважно використовується спеціальний пастельний папір, або правильно поґрунтоване полотно на планшеті чи дошка [5, с. 8-11].

Сам митець про олійну пастель висловлювався так: «Техніка складна, і мені подобається її «впертість». Нею рідко хто працює, і в цьому я вбачаю унікальність процесу. Адже «незатертість» цієї техніки дає можливість по-свіжому виражати свої ідеї»[2]. У руках майстра техніка схожа на мільйон вкручень-краплинок. Окрім пуантелі часто застосовував штрихування в одному напрямку та перехресно, заокруглені штрихи, а також широкі й густі мазки м'якою олійною пастеллю на акцентних місцях. Перехресна штриховка давала можливість майстру йому відтворювати текстуру плетіння тканини, штрихи в одному напрямку та вкраплення фарби найбільше підходили для відтворення станів та явищ природи (снігопад, дощ, хмара, сонячне світло, ранок, ніч, тощо), також в творах можна помітити округлі штрихи, заливки хвилеподібними лініями, та інші нестандартні методи нанесення матеріалу. Митець не використовував змішування пастелі розчинниками, натомість добивався оптичного змішування. Використовував різного кольору імприматури, в ранніх пастелях працював переважно на білому, світло-

сірому, кремовому, охристому пастельному папері, пізніше звернувся до темних та більш насичених кольорів (темно-синій, бірюзовий, темно-коричневий). В останні роки життя роботи стали більш цілісними за кольоровими плямами, поменшало фактурних мазків. При роботі над творчими композиціями, створенню передували тривалі роздуми над технікою і колоритом, адже митець ніколи не продумував гаму та живописні ефекти в роботі наперед, залишаючи простір для творчого експерименту та несподіванки (З особистого інтерв'ю з В. Бучковським, 5 жовтня 2025 р.). Графічних ескізів до роботи митець робив невелику кількість, в деяких випадках основою ставав єдиний, перший нарис, що вміщував в собі загальний задум та композицію. Найбільш зручними форматами для художника були основи 100/80 см. та 70/50 см. Часто працював над кількома роботами одночасно, тому створення одної роботи вимагало велику кількість часу: до місяця, буває, навіть аж до року [4, с. 85].

Отже, в своїй творчості Борис Негода послуговувався складними та унікальними техніками, методами і прийомами створення роботи. Прагнення митця до експерименту та пошуку нових художніх рішень справило значний вплив на творче формування великої кількості молодих художників, що становить його самобутній внесок в розвиток українського живопису.

Список використаних джерел

1. Берлач О.П., Чихурський А.С. Використання пастелі в станковому живописі: методичні рекомендації для студентів художньо-педагогічних спеціальностей педагогічних навчальних закладів. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2017. С. 8–11.

2. Борис Негода: коли душа у згоді з мистецтвом. *Подільнин*: веб-сайт. URL: <https://share.google/M5lsyCTMS6hHHLrRZ> (дата звернення: 29.10.2025).

3. Бучковський В. Творчий процес художника (на прикладі пленеризму). *Верлібри пастелі*: тези доповідей круглого столу та результати художнього конкурсу Мистецького симпозіуму пам'яті професора Бориса Негоди (07 квітня 2023 р.). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 27–28.

4. Митці Кам'янця-Подільського: архітектори, мистецтвознавці, художники: довідник/ уклад. Н. О. Урсу. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2016. 157 с.

5. Урсу Н.О., Бугерчук У.М. Чари козацького письма. Мальовниче життя Бориса Негоди: монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 30–82.

Анна СЛОБОДЯНЮК,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Ірина ПАУР,**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

СИНТЕЗ НАРОДНОГО ТА АКАДЕМІЧНОГО У ПЕДАГОГІЦІ В'ЯЧЕСЛАВА РОЗВАДОВСЬКОГО

На зламі XIX–XX ст. українська культура переживала процеси формування національної самосвідомості, одним із рушіїв якої стало мистецтво. Важливу роль у цьому відігравали художники, що не лише творили, а й активно долучалися до освітньої та просвітницької діяльності. Одним із таких діячів був В'ячеслав Розвадовський – художник, педагог, дослідник і популяризатор народного мистецтва. Його внесок у розвиток художньої освіти, особливо на Поділлі, досі залишається маловідомим широкому загалу, проте має фундаментальне значення.

Митець народився 24 вересня 1875 р. в Одесі в родині українців [1, с. 1]. Його батько працював дорожнім майстром на Південно-Західній залізниці Херсонської губернії (с. Голта), мати була родом із Харківської губернії [2]. У 1894 р. він закінчив Одеську художню школу, а згодом продовжив освіту в Петербурзькій академії мистецтв, де навчався під керівництвом видатного художника Архипа Куїнджі [1, с. 1].

15 грудня 1900 р. В. Розвадовський успішно завершив навчання на відділенні живопису й скульптури Вищого художнього училища при Імператорській академії мистецтв, отримавши звання художника та право викладати малюнок у навчальних закладах [3, с. 52–53].

У житті художника можна виокремити дві ключові вершини педагогічної діяльності, кожна з яких мала значний вплив на розвиток українського мистецтва.

Першою вершиною стало заснування в 1905 р. художньої школи в Кам'янці-Подільському. Це був один із перших закладів на Поділлі, де художня освіта надавалася українською мовою. Школа була зорієнтована на дітей із незаможних родин; при ній діяв інтернат, а навчання підтримували місцеві меценати. Заклад розвивав не лише образотворче, а й декоративно-ужиткове мистецтво – кераміку, ткацтво, різьблення – утілюючи ідею Розвадовського про поєднання академічної підготовки з народними ремеслами.

Методика викладання Розвадовського включала малювання з натури, копіювання зразків народного мистецтва, аналіз композиції. Він наголошував, що художник повинен не лише володіти технікою, а й усвідомлювати свою національну ідентичність.

Активна популяризація української мови та народного мистецтва викликала підозри місцевої влади. Частково українською вівся навчальний процес, а керівник керамічної майстерні, випускник Коломийської школи

Ю. Лебіщак, навчав дітей також української мови. Школу почали вважати осередком «демократичних ідей», що спричинило тиск на педагогічний колектив. У грудні 1908 р. В. Розвадовського усунули від керівництва, класи закрили, а сам митець був змушений разом із сім'єю таємно покинути Кам'янець-Подільський, рятуючись від можливого арешту.

У 1908–1911 рр. він проживав у Коломиї, у родині тестя Василя Дудкевича. У 1911–1912 рр. Розвадовський взяв участь у Всеросійському з'їзді художників у Петербурзі, де організував художньо-промисловий відділ та виставку творів народного мистецтва Гуцульщини. Тоді ж він отримав призначення на посаду викладача в Ташкентському Алексєєвському комерційному училищі [3].

Працюючи в Ташкенті, митець продовжив традиції, закладені ним в Україні. У 1914 р. він писав: «Я залишився без гроша, що примусило мене припинити пересування з виставками. І тут, у нових умовах, художник зостався вірним своїм демократичним переконанням – вірно служити народові, все робити для народу» [2].

З 1917 р. Розвадовський викладав у Ташкентській II жіночій гімназії, згодом – у школі ім. Ушинського (1917–1921), входив до комітету з організації Ташкентського університету, де читав лекції з історії мистецтв. Окрім педагогічної діяльності, він опікувався розвитком декоративно-вжиткового мистецтва Середньої Азії – відродженням кераміки, килимарства тощо [3].

Попри вимушену еміграцію, Розвадовський не поривав зв'язків з українською культурою і неодноразово звертався до її традицій у своїй творчості та просвітницькій діяльності. З 1934 р. він завідував кафедрою графіки Середньоазійського індустріального технікуму [3].

Педагогічна діяльність В. Розвадовського суттєво вплинула на розвиток художньої освіти в Україні першої третини ХХ ст. Його Кам'янець-Подільська школа стала не лише мистецьким осередком, а й центром національного культурного відродження. Його ідея поєднання академічної школи з народною традицією передувала концепції «національного стилю», яка стала провідною в українському мистецтві 1920–1930-х рр.

Отже, постаті В'ячеслава Розвадовського належить особливе місце в історії української мистецької освіти. Його діяльність була не лише освітньою, а й просвітницькою та громадянською. Він виховував не просто художників, а носіїв української культури. Розвадовський став першим, хто послідовно популяризував мистецтво серед широких мас, організовував народні пересувні виставки та відкрив першу рисувальну школу в Кам'янці-Подільському. У багатьох своїх ініціативах він був піонером, що свідчить про його вагомий внесок у розвиток української культури.

У сучасних умовах реформування мистецької освіти і повернення до традиційної культури педагогічний досвід В. Розвадовського може слугувати джерелом натхнення, прикладом професіоналізму, громадянської позиції та патріотизму.

Список використаних джерел

1. Розвадовський В'ячеслав Костянтинович, український художник і педагог. ДАХмО. Ф. 632. Оп. 1.14 арк.
2. Паравійчук А.Г. «Біографічна довідка про художника В.К. Розвадовського». Авториз. маш. ЦДАМЛМ України. Зображення 14. URL.: <https://ksi-csamm.archives.gov.ua/file-viewer/100934#file-99880> (дата звернення: 24.12.2024).

3. Овчаренко Л. Народні виставки картин В'ячеслава Розвадовського (1904–1906). *Етнічна історія народів Європи*. 2014. Вип. 43. С. 52–59 (дата звернення: 24.12.2024).

4. Прищепа О. П. Виставкова й просвітницька діяльність художника В.К. Розвадовського як чинник формування міського культурного довкілля Правобережної України початку ХХ ст. *Інтелігенція і влада*. 2015. Вип. 33. С. 220–237.

Катерина СТАХНЮК,
здобувачка 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Ірина ПАУР,**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ОЛЕКСАНДРА МУРАШКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Олександр Мурашко – видатний український живописець початку ХХ століття, творчість якого стала важливим етапом становлення модернізму в Україні. Проте, не менш значною складовою його діяльності була педагогічна практика, спрямована на формування нового покоління українських митців. Педагогічна концепція О. Мурашка об'єднувала європейські художні традиції з українськими національними основами мистецької освіти, що дало змогу створити оригінальну систему підготовки художників, орієнтовану на розвиток індивідуальності та особистісної духовної культури.

Особливе значення у формуванні художніх, а згодом і педагогічних засад О. Мурашка відіграло його дитинство та юнацькі роки, які сформували у ньому сильне почуття індивідуальності та прагнення до мистецьких звершень. Ще зовсім малим, матір залишила юного художника на виховання бабусі, яка часто розповідала онукові народні оповіді про козацтво, саме які і привернули увагу молодого митця до портретного жанру, у якому пізніше він став фахівцем високого рівню. Згодом матір одружилася та забрала сина з собою до Чернігова, де його вітчимом став Олександр Мурашко, який мав власну іконописну майстерню, а до того ж новоспечений дядько, брат вітчима – Микола Мурашко, був відомим художником та мав власну малярську школу в Києві, в якій згодом також навчався О. Мурашко [3]. Спочатку в художника та вітчима були не найкращі стосунки, адже другому потрібен був працівник в іконописну майстерню, однак Олександр Мурашко не уявляв свого життя без мистецтва. З часом юний митець примирився з вітчимом, взяв прізвище Мурашко та поїхав на студії до Санкт-Петербургу, де протягом п'яти років він навчався як студент Петербурзької академії мистецтв та учень Іллі Ріпіна, який неабияк вплинув на мистецький стиль хлопця. А далі, через значні навчальні відзнаки О. Мурашка нагородили можливістю відві-

дати такі країни як Францію, Німеччину та Італію, де він реалізує себе в ролі відомого художника [1, с. 122].

По прибуттю на Батьківщину у 1917 р., здійснюється одна з найбільших мрій художника – створення Української академії мистецтв, одним із засновників якої став і сам О. Мурашко, що і ознаменувало початок педагогічної діяльності митця. Продовженням стала робота у Київському художньому училищі, у якому З'ясовано, що упродовж 1909–1912 рр. О. Мурашко поєднував активну виставкову діяльність з викладанням у Київському художньому училищі та громадською роботою. Приміром, долучився до підготовки журналу «Искусство: живопись, графика, художественная печать» – чи не єдиного київського періодичного видання про мистецтво, що виходило впродовж шести років. Однак, О. Мурашко довго не зміг викладати через те, що керівництво закладу не поділяло його ідей та підходів до викладання та навчання студентів [2, с. 4].

Тріумфом педагогічної діяльності для художника стало відкриття приватної школи, що офіційно називалася «класами живопису та рисування», яку було відкрито 30 серпня 1913 р. на горішці славнозвісного хмарочоса Гінзбурга, там О. Мурашко навчав студентів образотворчому мистецтву та застосовував власні педагогічні принципи, які зокрема, характеризувались необмеженістю художніх напрямів. Для свого часу студія О. Мурашка, була дуже прогресивною: з-поміж інших художніх навчальних закладів вона вирізнялася тим, що навіть наймолодші її учні писали й рисували не з гіпсів, а з натури. До того ж, вона не давала жодних прав, окрім права на знання, а відтак не надто цікавила тих учнів, які прагнули не стільки вчитися, скільки отримати документ, що засвідчував би середній рівень освіти [2, с. 126].

Як педагог, Олександр Мурашко був надзвичайно ліберальним у ставленні до учнів, дозволяв їм вільно реалізувати свої творчі прагнення та не нав'язував власних думок. Щодо самих методів викладання, то і учень О. Мурашка у КХУ Анатоль Петрицький, і учениця його приватних класів, а згодом і майстерні в УАМ Наталія Алексєєва-Горбунова наголошують, що художник ніколи не втручався «фізично» у процес створення робіт та не залучав учнів до «копіювання» його стилю. Також, важливими принципами у роботі з студентами були методи, спрямовані на розвиток власного, творчого підходу у кожного учня, О. Мурашко прагнув навчити їх бачити природу та втілювати її у живописі запобігаючи надмірному «розмальовуванню» та «чорноті» в картинах. О. Мурашко також влаштовував різноманітні події для урізноманітнення практичного досвіду, зокрема ідеться про влаштування так званих художніх вечорів, метою яких була популяризація та створення художньої атмосфери як для учнів закладу, так і для мистецької плеяди столиці. [2, с. 127-130].

Педагогічна діяльність Олександра Мурашка є невід'ємною частиною його творчої спадщини та має важливе значення для історії української мистецької освіти. Завдяки своїм педагогічним ідеям О. Мурашко став одним із перших українських художників, який впровадив у навчальний процес принципи європейського модернізму, не втрачаючи при цьому національного коріння мистецької школи. Отже, педагогічна діяльність Олександра Мурашка сприяла становленню нової системи художньої освіти в Україні, орієнтованої на розвиток творчої індивідуальності та формування національної мистецької школи. Досвід О. Мурашка залишається актуальним і сьогодні, адже його педагогічні принципи відповідають сучасним уявленням про гуманістичну та особистісно орієнтовану освіту.

Список використаних джерел

1. Добріян Д. М. Виставкова діяльність Олександра Олександровича Мурашка (1898-1922 роки). *Гілея: науковий вісник*. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, ВГО Українська Академія Наук, 2015. Вип. 93 (№2). С. 122-125
2. Добріян Д.М. Мистецька, педагогічна та громадська діяльність Олександра Мурашка (1875–1919). Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису. Київ, 2018. 253 с.
3. Шевелєва М. Микола Мурашко: Вченню краю немає! Будемо вчитися завжди! URL: <https://uain.press/blogs/mikola-murashko-vchennyu-krayu-nemaye-budemo-vchitisya-zavzhdi-1243906> (Дата звернення: 28.10.2025).

Евеліна СТАХУРСЬКА,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Науковий керівник – **Ірина ПАУР,**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

МИСТЕЦЬКІ ШКОЛИ УКРАЇНИ ЯК ОСЕРЕДКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Пожвавлення мистецького життя, швидке зростання промисловості та гостра потреба в технічній освіті поступово призвели до необхідності підготовки власних висококваліфікованих спеціалістів – художників, скульпторів, граверів і архітекторів. Саме тому з середини ХІХ ст. в Україні почали з'являтися нові мистецькі школи у великих містах і культурних центрах, які в різному ступені задовольняли потреби національної культури. Це стало важливим етапом її розвитку, адже формувалися професійні митці, здатні порушувати у своїй творчості складні духовно-світоглядні теми [1].

Ключову роль у формуванні нових естетичних поглядів та розвитку технічних навичок молодих художників, відіграли такі мистецькі заклади, як Рисувальна школа М. Мурашка в Києві (1875), Одеське товариство заохочення красних мистецтв (1865), школа М. Раєвської-Іванової в Харкові (1869) тощо [2, с. 405].

У Харкові була відкрита приватна рисувальна школа Марії Раєвської-Іванової (1869). Це перша жінка в Російській імперії, яку вшанували званням художника (1868). Пізніше, як і в Києві, на базі цієї школи в 1896 р. утворили Міську школу рисування й живопису, а з 1912 р. вона перетворена у державний навчальний заклад – Харківське художнє училище. Школа М. Раєвської-Іванової поряд з навчанням ремісників готувала і майбутніх художників. Випускники отримували високий рівень знань і навичок, що дозволяло продовжувати навчання в академіях мистецтв світу. Це підтвер-

джують твори вихованців школи, які експонувалися на з'їздах з технічної та професійної освіти, а також на всіх місцевих художніх і художньо-ремісничих виставках. Окрім того, роботи учнів надсилалися на конкурси до Петербурзької Академії мистецтв [1].

Про світоглядні переконання і громадянську позицію М. Раєвської-Іванової свідчить українська тематика її робіт та виховання в учнів інтересу до духовно-мистецької спадщини українського народу. Наприклад, відповідно до програми школи учні ґрунтовно опановували народне декоративно-ужиткове мистецтво [1].

Як відомо, на півдні України, в Одесі, ще в 1865 р. була заснована Малювальна школа Одеського товариства красних мистецтв, яку в 1885 р. було перетворено в середній навчальний заклад. В 1899 р. він перейшов у відання Петербурзької академії мистецтв як художнє училище. Тут здобували освіту відомі в майбутньому художники К. Костанді, П. Нілус, М. Греков, П. Волокидін, І. Бродський, скульптор Б. Едуардс. Одеса -художній центр Півдня України – швидко реагувала на нові тенденції, що виникали в європейському мистецькому середовищі. Вона, як і вся Україна, йшла у руслі загальноєвропейських мистецьких досягнень. Д. Горбачов зазначає, що саме в Одесі та Києві відбулися перші міжнародні виставки авангарду в Російській імперії («Салон Іздебського», організований скульптором В. Іздебським та художником В. Кандинським), а лише потім у Петербурзі та Ризі [1].

Характерною рисою творчості одеських художників є надзвичайно яскраве та насичене фарбування робіт. Засновником одеської малярської школи, а фактично й Одеського художнього училища – закладу, який протягом багатьох років існував як художній інститут, а потім знову став училищем і нині носить ім'я Б. М. Грекова – був Кіріак Костанді [3].

Важливе значення мало відкриття приватної Малювальної школи М. Мурашка у 1875 р. Хоча вона з'явилася пізніше за Одеську та Харківську малювальні школи, школа Мурашка за кількістю учнів та підготовкою професійних кадрів посіла провідне місце серед художніх навчальних закладів України. Навчальний заклад забезпечував високий рівень фахової підготовки. Важливо, що плата за навчання була невисокою, а учні, які не мали засобів до існування, зовсім звільнялися від оплати та навіть отримували безкоштовне харчування і одяг [1].

Школа М. Мурашка не отримала державного статусу і підтримки, що, з одного боку, звільняло її від норм офіційного мистецтва та давало широкі можливості для розвитку творчих здібностей учнів, а з іншого – змушувало звертатися за меценатською допомогою, яку надавав І. Терещенко (1875–1901). Характерно те, що сам М. Мурашко різними способами уникав перетворення школи на державну установу та підпорядкування її Петербурзькій Академії мистецтв. Проте в 1901 р. школу реорганізували в Київське художнє училище [1].

Отже, наприкінці XIX – на початку XX ст. мистецькі школи України стали важливими осередками національного відродження, професійного становлення митців і формування власних художніх традицій. Діяльність таких закладів, як школа М. Раєвської-Іванової в Харкові, Одеське товариство красних мистецтв та школа М. Мурашка в Києві, сприяла розвитку українського мистецтва, піднесенню його авторитету й розширенню естетичних горизонтів. Вони забезпечували ґрунтовну художню освіту, виховували

в учнях любов до національної культури, народної творчості та духовних цінностей. Завдяки цим школам сформувалося покоління митців, яке заклало основи подальшого розвитку українського образотворчого мистецтва та його інтеграції в європейський культурний простір.

Список використаних джерел

1. Авер'янова Н. Розвиток мистецтвознавства та художньої освіти в Україні (кінець XIX - початок XX ст.) *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. 2010. Вип. 8. URL: <https://history.odessa.ua/publication8/stat07.htm> (Дата звернення: 12.10.2025).
2. Історія українського мистецтва: у 5-ти т. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник, ред. Т. В. Рубан. Київ, 2006. Т. 4: Мистецтво XIX століття. 760 с.
3. Одеська рисувальна школа. URL: <https://studfile.net/preview/9911419/page:12/> (Дата звернення: 12.10.2025).

Дана СУХАНОВА,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності 014.13 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)
Науковий керівник – **Олена ПРЯДКО,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Сучасна освіта спрямована не лише на передачу знань, а й на формування духовно багатой, гармонійно розвиненої особистості. Особливе місце в цьому процесі займає музичне мистецтво як потужний засіб виховання емоційної культури, моральних цінностей і художнього смаку учнів. Саме музика здатна впливати на внутрішній світ дитини, формувати її естетичне ставлення до навколишньої дійсності, допомагати усвідомити красу світу, гармонію в собі та навколо себе.

Учні середніх класів перебувають у періоді активного становлення особистості, пошуку ідеалів, формування моральних орієнтирів. У цей час надзвичайно важливо прищепити дітям здатність відчувати й оцінювати прекрасне, розуміти художні цінності, розрізняти справжнє мистецтво від поверхневих або примітивних форм культури. Музика – найефективніший інструмент у цьому процесі.

Художньо-естетичний смак – це здатність людини емоційно-оцінно сприймати явища мистецтва і дійсності, розрізняти прекрасне і потворне, високе і низьке, гармонійне і беззмістовне. Це складне утворення, у якому поєднуються емоційність, інтелект, досвід, культурні знання та моральні переконання. «Художньо-естетичний смак – це здатність людини на основі естетичного досвіду та художньо-естетичних знань емоційно оцінювати естетичні властивості навколишнього світу та мистецтва» [1]. В учнів середнього

шкільного віку художньо-естетичний смак ще формується. Діти часто піддаються впливу масової культури, популярної музики сумнівної якості, що може спотворювати їхні естетичні орієнтири. Тому завдання педагога – навчити дітей розуміти глибину, зміст, емоційне забарвлення музичних творів, розвинути в них здатність самостійно оцінювати музичні явища.

Музика є одним із найсильніших засобів впливу на духовний світ дитини. «Музика, будучи формою духовного освоєння дійсності, володіє найбільшою силою емоційного впливу на людину і тим самим слугує одним із найважливіших засобів формування моральних та естетичних ідеалів особистості» [2, с. 139-140]. Вона здатна розвивати емоційну чутливість і емпатію, формувати уявлення про гармонію, ритм, порядок і красу, збагачувати внутрішній світ дитини через глибокі естетичні переживання, виховувати почуття патріотизму, любові до рідної культури, повагу до народних традицій. На уроках музичного мистецтва учні знайомляться з творами різних епох і стилів, вчать слухати, розуміти й аналізувати музику. Через емоційне сприйняття музичних образів формується естетичне ставлення до світу, розвивається художня культура.

Розвиток естетичного смаку учнів середніх класів на уроках музичного мистецтва вимагає системної педагогічної роботи, що поєднує різні види музичної діяльності. Основною формою роботи на уроці музичного мистецтва є слухання музики. Учні повинні не просто слухати, а й розуміти музику, відчувати її характер, настрій, ідею. Важливо навчити дітей відрізняти справжню художню цінність твору. Педагог має добирати твори різних жанрів від народної музики до класики та сучасних авторів, пояснювати історичний і культурний контекст їх створення. Виконавська діяльність, спів у хорі, ансамблі, індивідуальне виконання – надзвичайно ефективні засоби естетичного розвитку. Виконуючи музику, учень не лише відтворює звуки, а й переживає складний спектр емоцій, виражає почуття, формує внутрішній смак і потребу у гармонії. Поєднання музики з рухом сприяє розвитку почуття ритму, координації, емоційної виразності. Танцювальні елементи, рухи під музику, пластичні етюди допомагають глибше зрозуміти характер твору. Імпровізація, створення власних мелодій, ритмів, пісень виховує самостійність мислення та творчий підхід до мистецтва. Музика має бути поєднана з літературою, образотворчим мистецтвом, історією, що допомагає учням усвідомити спільність художніх закономірностей і цілісність культурного процесу.

Велике значення мають музичні гуртки, шкільні хори, фестивалі, конкурси, тематичні вечори. Такі форми діяльності дають змогу розкрити творчі здібності дітей, навчитися працювати в колективі, відчувати сценічну культуру та відповідальність за спільний результат. Ефективними є й інтегровані заходи: музичні вікторини, зустрічі з композиторами, відвідування концертів, театрів, музеїв. Вони сприяють глибшому усвідомленню музики як частини життя, а не лише шкільного предмета.

Учитель музичного мистецтва є провідником у світ духовних і естетичних цінностей. Його особистість, емоційність, рівень культури безпосередньо впливають на вихованців. Педагог має бути прикладом художнього смаку й культури спілкування, уміло добирати репертуар, враховуючи вік і психологічні особливості дітей, створювати атмосферу довіри, емоційного піднесення, відкритості до мистецтва, стимулювати пізнавальний інтерес і бажання самостійно слухати якісну музику. Сучасний урок музичного мистецтва повинен бути інтерактивним, поєднувати аудіо- та відеоматеріали, живе вико-

нання, обговорення, творчі завдання. Це дає можливість учням не лише засвоїти інформацію, а й прожити її емоційно, зробити власні висновки.

Художньо-естетичний смак формується поступово, через порівняння, аналіз, вибір, оцінку. Завдання педагога допомогти дітям створити власний естетичний ідеал, тобто уявлення про красу, гармонію, добро і правду в мистецтві та житті. Для цього важливо розвивати здатність учнів до емоційного співпереживання, формувати критичне ставлення до музичних явищ, підтримувати інтерес до народної, класичної, духовної музики, виховувати повагу до культурної спадщини свого народу.

Отже, музичне мистецтво – це унікальний інструмент духовного й естетичного розвитку дитини. Саме через музику формується здатність відчувати прекрасне, розуміти емоції, співпереживати, оцінювати мистецтво з позиції моральних і художніх цінностей. Розвиток художньо-естетичного смаку учнів середніх класів – тривалий і надзвичайно важливий процес. Розвиненість художньо-естетичного смаку визначає культурний рівень майбутнього покоління, його здатність протистояти низькопробним проявам масової культури та прагнути до духовного збагачення. Музичне мистецтво є надзвичайно дієвим засобом формування та розвитку художньо-естетичного смаку учнів середніх класів закладів загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Булдова Ю.О. Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини: дис. ... канд. кед. наук: 13.00.07. Київ, 2018. 323 с.
2. Перетятко Л., Тесленко Л. Вплив музики на розвиток морально-естетичних почуттів дитини в молодшому шкільному віці. *Психологія особистості*. Інститут психології імені НАПН. Київ-Полтава, 2015. № 2 (8) Ч. 2. С. 138-150.

Діана ЦИГАНКОВА,

здобувачка 4 курсу

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 023 Образотворче мистецтво,

декоративне мистецтво та реставрація

Науковий керівник – Іван ГУЦУЛ,

кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент

кафедри образотворчого і декоративно-прикладного

мистецтва та реставрації творів мистецтва

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ РЕСТАВРАЦІЇ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА З МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ

Реставрація музейних творів мистецтва є критично важливим напрямком збереження культурної спадщини людства. У сучасних умовах глобалізації та технологічного прогресу реставратори повинні поєднувати традиційні підходи до збереження культурної спадщини з новітніми досягненнями в галузі матеріалознавства, фізики, хімії та інформаційних технологій, що значно розширює можливості реставраторів та підвищує якість їхньої роботи.

Історія реставрації та консервації творів мистецтва послідовно еволюціонувала від інтуїтивних методів до науково обґрунтованих технологічних процесів. Як зазначає Марійніссен у своєму історичному огляді, процеси консервації та реставрації творів мистецтва пройшли значний шлях розвитку, відображаючи зміну філософських підходів до збереження культурної спадщини [4].

Конті та Гленвіль підкреслюють, що становлення реставрації як професійної діяльності було тісно пов'язане з розвитком наукових методів дослідження матеріалів та технік виконання творів мистецтва. Історичний аналіз показує, що впродовж століть змінювалися не лише технічні методи, але й етичні принципи втручання у структуру оригінального твору [3].

Карпов розглядає експертизу творів мистецтва у хронотопі культури, підкреслюючи, що музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини стикаються з актуальними викликами сучасності. Дослідник акцентує увагу на необхідності комплексного підходу, який враховує не лише технічні аспекти реставрації, але й культурологічні, мистецтвознавчі та етичні виміри [1].

Сучасна реставрація характеризується складною взаємодією між перевіреними традиційними методами та інноваційними технологіями. Тимченко у своєму фундаментальному дослідженні аналізує цю діалектику, демонструючи, що традиційні підходи залишаються основою професійної майстерності реставраторів, водночас новітні технології відкривають багато можливостей для діагностики, консервації та відновлення творів мистецтва [2].

Традиційні методи реставрації ґрунтуються на глибокому розумінні історичних технік створення творів, використанні автентичних матеріалів та ручної праці високої кваліфікації. Ці методи передбачають знання старовинних технологій живопису, скульптури, прикладного мистецтва, розуміння процесів природного старіння матеріалів. Традиційний підхід забезпечує максимальне збереження автентичності та історичної цінності об'єкта.

Новітні технології у реставрації включають широкий спектр інструментів: від цифрової фотографії та спектрального аналізу до лазерного очищення та 3D-моделювання. Застосування рентгенографії, інфрачервоної та ультрафіолетової рефлектографії дозволяє виявити приховані шари, попередні композиції, авторські правки без фізичного втручання у структуру твору. Сучасні аналітичні методи, зокрема хроматографія та спектроскопія, надають точну інформацію про хімічний склад матеріалів, що використовувалися при створенні твору.

Сучасні технологічні процеси реставрації музейних творів мистецтва характеризуються комплексністю та міждисциплінарністю. Реставраційний процес включає декілька послідовних етапів, кожен з яких вимагає спеціалізованих знань та технологій. Діагностичний етап передбачає всебічне дослідження твору з використанням неінвазивних методів. Застосування мультиспектральної зйомки дозволяє отримати зображення об'єкта у різних діапазонах електромагнітного спектру, виявляючи особливості, що не побачиш неозброєним оком. Рентгенографія розкриває внутрішню структуру твору, показує попередні композиції, реставраційні втручання минулих років. Інфрачервона рефлектографія виявляє підготовчий малюнок художника, що має величезне значення для атрибуції та вивчення творчого процесу. Консерваційний етап спрямований на стабілізацію стану твору та запобігання подальшій деградації.

Сучасні консерваційні матеріали розробляються з урахуванням принципів оборотності втручання та хімічної сумісності з оригінальними матеріалами. Використовуються нанотехнології для створення захисних покриттів, які не змінюють візуальних характеристик поверхні, але забезпечують захист від забруднення та мікробіологічного ураження.

Реставраційний етап включає власне відновлення втрачених або пошкоджених елементів твору. Тут особливо важливим є дотримання етичних принципів мінімального втручання та відмінності реставрованих ділянок від оригінальних при близькому розгляді. Застосовуються техніки ретуші, які забезпечують візуальну цілісність твору на відстані музейного огляду, але все ще відрізняються при детальному дослідженні.

Превентивна консервація набуває дедалі більшого значення у музейній практиці. Створення оптимальних умов зберігання, контроль температурно-вологісного режиму, освітлення, захист від забруднення та біологічних чинників дозволяють мінімізувати потребу в активних реставраційних втручаннях. Сучасні системи моніторингу стану творів на основі сенсорних технологій дозволяють виявляти ранні ознаки деградації та своєчасно вживати профілактичних заходів.

Дослідження актуальних технологічних процесів реставрації творів мистецтва з музейних колекцій демонструє складну динаміку розвитку цієї галузі на перетині традиції та інновації. Історичний аналіз показує, що реставрація еволюціонувала від інтуїтивних практик до науково обґрунтованої професійної діяльності, керованої чіткими етичними принципами та методологічними стандартами.

Виклики, з якими стикається сучасна музейна реставрація, включають зміну клімату, забруднення навколишнього середовища, економічні обмеження, необхідність постійного оновлення професійних знань. Водночас перспективи розвитку пов'язані з впровадженням передових технологій, міжнародною співпрацею, підвищенням суспільної свідомості щодо значення збереження культурної спадщини.

Дослідження підтверджує, що успішне збереження музейних колекцій у ХХІ ст. вимагає гармонійного поєднання поваги до традиції з відкритістю до інновацій, професійної майстерності з науковою обґрунтованістю, технічної досконалості з етичною відповідальністю. Подальший розвиток реставраційних технологій має відбуватися у руслі цих принципів, забезпечуючи передачу культурної спадщини людства майбутнім поколінням.

Список використаних джерел

1. Карпов В. Експертиза творів мистецтва у хронотопі культури. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності*. 2019. С.7-22.
2. Тимченко Т. Традиційне й новітнє у реставрації мистецтва. 2019. 181 с.
3. Conti A., Glanville H. History of the Restoration and Conservation of Works of Art. 2017. P. 39-42.
4. Marijnissen R. Degradation, conservation, and restoration of works of art: Historical overview. 2015. P. 243-259.

Катерина ЧЕПЕЛА,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності 014.13 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)
Науковий керівник – **Жанна КАРТАШОВА,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНО-ІНТОНАЦІЙНИХ НАВИЧОК В ПОЗАУРОЧНІЙ ВОКАЛЬНО-ХОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МУЗИЧНО- ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ

Колективний спів як вид музично-виконавської діяльності є одним із доступних, і водночас, ефективних засобів не лише музичного розвитку школярів, а й потужного впливу на формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості. Колективна хорова діяльність – це не лише спів. Це діяльність, в якій активно розвивається здатність усвідомленого сприйняття інтонаційного багатства музичних образів, емоційна чутливість через розуміння емоційного змісту творів музичного мистецтва, творча уява, музичне мислення, формується естетичний смак.

Все це складає основу музичної компетентності, яка передбачає здатність особистості пізнавати й практично діяти в межах конкретного виду мистецтва (музичного, в нашому випадку) і яка містить компонент знань, що реалізується шляхом опанування знань і уявлень у галузі музичного мистецтва; практичний компонент, що характеризується набуттям досвіду художньо-творчої діяльності, а також ціннісний компонент, який передбачає формування ціннісного ставлення до мистецтва й мистецької діяльності [2, с. 2].

Хоровий спів, виступаючи потужним засобом музично-естетичного виховання, не тільки розвиває музичні та вокальні здібності, але й формує духовно багаті особистості з глибоким почуттям емоційної та моральної відповідальності, створює сприятливі умови для комплексного розвитку учня, оскільки поєднує в собі як фізичний, так і інтелектуальний процеси, сприяючи розвитку пам'яті, концентрації уваги, соціальних навичок та комунікабельності, що, в свою чергу, підсилює формування ключових компетентностей:

- аналіз, обговорення та виконання хорових творів державною мовою, сприйняття й інтерпретація музичних творів інших культур з урахуванням знань про їх традиції, сприяє реалізації комунікативної компетентності спілкування рідною та іноземними мовами;

- уміння вчитись впродовж життя – компетентність, яка розвивається в процесі вокально-хорової діяльності, під час якої формуються вміння усвідомлювати власні художні інтереси й потреби, реалізуються прагнення до самовираження;

- генерування нових ідей, пошук творчих рішень і презентація власних мистецьких результатів (ініціативність та підприємливість) – усе це є невід'ємною складовою процесу роботи над хоровим твором;

- хоровий спів здатний формувати відчуття єдності та спільної мети. Коли діти співають разом, це сприяє розвитку командної роботи, взаємодії та

підтримки один одного. Крім того, пісні часто мають глибокий духовний і моральний зміст, що формує правильне розуміння цінностей, патріотизму, а також емоційну чутливість (соціальна та громадянська компетентність);

- культурна обізнаність і самовираження - популяризації національної культури через особисту творчість, демонстрації поваги й толерантності до культурного розмаїття, усвідомлення важливості збереження культурної спадщини людства;

- використання хорового співу як засобу для вираження власних через розуміння композиторських емоцій, почуттів та переживань, а також для підтримання емоційного здоров'я сприяє розвитку здоров'язбережувальній компетентності [2, с.2].

Інтерпретація вокально-хорового твору є складним і багатограним процесом, у якому провідними поняттями виступають «інтонація», «інтонування» та «музичне мислення». Формування й закріплення музичних інтонацій у цьому процесі мають динамічний характер, оскільки їхнє смислове наповнення постійно оновлюється та збагачується. Виразність художніх образів досягається через гармонійне поєднання особистісних емоцій виконавця з узагальненими інтонаційними структурами. Отже, інтонація виступає головним засобом розкриття авторського задуму, передачі образно-емоційного змісту музичного твору, формування його виразності та донесення основної ідеї до слухача.

Подібно до слова в мові, інтонація в музиці слугує засобом передавання інформації, емоцій і настроїв. Її точність та виразність визначають не лише рівень виконавської майстерності, а й глибину художнього сприйняття твору слухачами. Від правильності інтонування залежить чистота звучання та емоційна насиченість музичного виконання. Отже, інтонування виступає одним із провідних складників музичного виконавства, поєднуючи технічну вправність із художньою виразністю.

Поняття «інтонування» є близьким, але не тотожним до «інтонації». Інтонація як носій музичної інформації становить саму сутність музичного мистецтва, яка полягає у розкритті художнього образу через інтонування. Процес інтонування, у вузькому розумінні, віддзеркалює технічний аспект чистоти звучання, у широкому значенні – це процес втілення художнього образу через виразність, динаміку, артикуляцію музичних звуків, виступаючи засобом передачі змісту, настрою та характеру музичного твору.

Таким чином, інтонування є процесом, а інтонація – засобом, який наповнює цей процес змістом і художньою виразністю. В інтонуванні, відповідно, виділяються два основних аспекти: художній і технічний:

1. Технічний аспект інтонування включає навички правильного відтворення звуків у їх висотних, ритмічних і тембрових параметрах, до яких належать звуковисотна точність; ритмічна точність; вокальна техніка (позиція, дихання, резонанс); співвідношення з акомпанементом; слуховий контроль. Таке інтонування забезпечує точність відтворення висоти звуку та дозволяє досягти чистоти звучання хорових партій.

2. Художній аспект інтонування стосується виразності виконання музичного твору, передачі його змісту та емоційного наповнення. Він охоплює музично-образну виразність; фразування та динаміку; артикуляцію та агогіку; стильові особливості виконання тощо.

Отже, формування образно-інтонаційних навичок у позаурочній вокально-хоровій діяльності є важливою складовою музично-естетичного розвитку школярів. Саме через інтонацію як засіб художнього вираження реалізу-

ється глибоке розуміння змісту музичного твору, розкривається його емоційно-образний потенціал. У процесі хорового співу поєднуються технічна досконалість і художня виразність, що сприяє розвитку музичного мислення, творчої уяви, емоційної чутливості та естетичного смаку учнів. Вокально-хорова діяльність, будучи колективною формою музичного самовираження, формує не лише музичні компетентності, а й ключові життєві навички – комунікативність, здатність до співпраці, емоційну культуру, ціннісне ставлення до мистецтва. Таким чином, розвиток образно-інтонаційних навичок у процесі хорового співу виступає потужним засобом гармонійного духовного, інтелектуального й естетичного становлення особистості школяра.

Список використаних джерел

1. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (2023). URL : <https://surl.gd/ltnbcp>.
2. Навчальна програма з мистецтва (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58883/>.

Вікторія ШТИФЛЮК,

здобувачка 2 курсу

*другого (магістерського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності 014.13 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – **Майя ПЕЧЕНЮК,***

*кандидатка педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва*

*Кам'янець-Подільського національного
Університету імені Івана Огієнка*

ВПЛИВ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабної військової агресії, що загрожує самому існуванню української держави, питання національної ідентичності та збереження культурних цінностей набуло екзистенційного значення. Відповідно, патріотичне виховання учнівської молоді виходить на перший план у системі освіти. Це виховання, яке має формувати не лише знання про історію, але й глибоке, усвідомлене почуття громадянського обов'язку та готовності до захисту Батьківщини. Сучасна українська музика патріотичної тематики виявилася одним із найбільш потужних та дієвих інструментів впливу на молоде покоління, оскільки вона звертається до емоцій, а не лише до розуму [3, с. 205].

Військовий час вимагає швидкої, зрозумілої та емоційно насиченої реакції. Сучасна пісня стала своєрідною літописною формою, що фіксує героїзм, біль, незламність та віру українського народу. Вона виконує важливу функцію у виховному процесі школи, інтегруючи молодь у суспільний процес опору та виховуючи активну громадянську позицію.

Спостерігаючи за учнями під час проходження педагогічної практики, виконуючи педагогічне дослідження з питання вивчення впливу сучасного музичного мистецтва на патріотичне виховання учнівської молоді у наш час, ми з'ясували у чому полягають завдання педагога. Найперше з них полягає у персоналізації подвигу. Сюди відносимо використання музичних композицій чи художніх творів (чи то професійних авторів чи аматорських, регіональних авторів чи авторів з інших регіонів країни), присвячених містам-героям (наприклад, Маріуполю, Миколаєву, Харкову, Староконстянтиніву) або військовим підрозділам, які захищали рідну Батьківщину, край, громаду, які викликають безпосередній та глибокий емоційний відгук в учнівської молоді. Музика слугує саундтреком безпосередньо до історії будь-якої громади. Наприклад, героїзм міст ілюструють такі твори, як «Місто Марії» (Океан Ельзи), що акцентує на стійкості цивільних, або «Фортеця Бахмут» (Антитіла), що символізує незламність військового спротиву.

Наступним завданням вчителя є активне залучення до вшанування пам'яті героїв. Сюди відносимо заходи щодо вшанування пам'яті полеглих воїнів, випускників шкіл. На уроках мистецтва вивчаємо сучасні художні твори, композиції, у яких виражається скорбота і гордість, що допомагає учням усвідомити цінну свободу. Наприклад, пісня «Повернись живим» рок-гурту «Без обмежень» – щира музична сповідь про надію і пам'ять; картина «Молитва за Україну» сучасної художниці К. Косьяненко – символ духовної стійкості народу; мурал «Пташка» в Києві – присвячений молодій захисниці Маріуполя, що стала образом мужності покоління; меморіал «Стіна пам'яті загиблих за Україну» біля Михайлівського собору – місце сучасної національної пам'яті; вірш С. Жадана «Ти вмієш жити без страху» – поетичний прояв болю, вдячності та сили українського народу. Формування в учнів понять «малої» та «великої» Батьківщини – локальна героїка через музику дозволяє учням відчувати, що їхній дім, і що їхня громада є невід'ємною частиною великої боротьби за Україну.

Інтеграція музичного мистецтва та історії. У шкільному середовищі це завдання реалізується використанням таких форм як створення тематичних радіопередач, шкільних концертів-реквіємів або освітніх відеороликів, де сучасні пісні супроводжуються розповідями про місцевих героїв, виховних заходах (наприклад, до Дня захисника України), виставки художників, фотовиставок.

Упровадження національно-патріотичного виховання в українську школу не є новим явищем; воно має глибокі історичні та теоретичні засади, закладені видатними педагогами. Фундаментальну роль відіграли ідеї В. Сухомлинського, який розглядав любов до рідної землі, праці та школи як основу справжнього патріотизму. Педагог навчав, що патріотизм починається з малого – з поваги до батьків, гордості за свою громаду та бережливого ставлення до природи рідного краю [4, с. 345]. У сучасній педагогіці ідеї естетичного та національного виховання продовжив І. Зязюн, який підкреслював, що музика та мистецтво є ключовими елементами формування національно свідомої особистості, здатної до творчого мислення та гуманістичних ідеалів. Він розглядав мистецтво як основу духовності, без якої неможливе справжнє громадянське виховання [1, с. 15]. Ці теоретичні основи підтверджують, що сучасна патріотична музика є модернізованим інструментом реалізації багатовікових педагогічних ідей. Вона забезпечує емоційний зв'язок між академічними концепціями патріотизму та повсякденним життям учнівської молоді.

Особливе значення має використання музики для увічнення пам'яті полеглих воїнів. Наприклад, солістка гурту «Вів'єн Морт» Д. Заюшкіна створила музику на поезію «Не ходи ти тут, не ходи» поета і воїна М. Кривцова, який загинув на фронті. Ця композиція є не просто піснею, а скорботною медитацією, що перетворює поетичне слово полеглого героя на музичний пам'ятник, залучаючи молодь до глибокого усвідомлення особистої трагедії війни. Такий приклад демонструє, як мистецтво стає частиною національної пам'яті, формуючи в учнів емпатію та почуття глибокої вдячності захисникам [3, с. 207].

Отже, сучасна українська патріотична пісня є унікальним культурним феноменом воєнного часу. На відміну від класичних маршів чи гімнів, вона максимально адаптована до світосприйняття молоді. Використовуючи динамічні жанри від інді-попу та електронної музики до репу та року, вона досягає своєї цільової аудиторії через соціальні мережі та цифрові платформи, де учнівська молодь проводить найбільше часу. Саме через ці канали пісні миттєво стають віральними, перетворюючись на саундтрек національного опору.

Сучасна українська музика патріотичної тематики є невід'ємною частиною освітнього процесу в умовах військових дій. Вона є ефективним, доступним та емоційно-насиченим інструментом, що формує у молоді національну свідомість, громадянську стійкість, повагу до захисників країни та незламну віру у перемогу; спираючись на традиційні педагогічні засади, започатковані такими педагогами як Василь Сухомлинський, Софія Русова, Іван Зязюн та активно використовуючи сучасні музичні форми і, що найважливіше, історії локальних героїв, освітня система України ефективно формує сильне, національно свідоме покоління, яке відбудовуватиме країну.

Мистецтво патріотичного змісту є запорукою стійкості нації, оскільки воно не лише віддзеркалює біль і героїзм сьогодення, але й забезпечує психологічну консолідацію суспільства. Воно дає змогу кожній молодій людині відчути себе частиною великого спільного опору.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. А. Музично-естетичне виховання особистості: теорія та практика. Київ: Освіта, 2019. 320 с.
2. Молодіжна політика: сучасні виклики та шляхи вирішення. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2023. 180 с.
3. Петренко І. О. Роль сучасної пісні у формуванні патріотичних цінностей у підлітків під час військової агресії. *Молодь і ринок*. 2022. № 5 (205). С. 205-209.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Вибрані твори у 5-ти т. Т.3. Київ: Освіта, 2008. Т. 3. 345 с.

СЕКЦІЯ 4

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Максим ЄРЕМЕЄК,
здобувач 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності А4 Середня освіта (Історія)
Науковий керівник – **Оксана ГОРБАТЮК,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Актуальність обраної тематики зумовлюється тим, що в методичній та науковій літературі не існує єдиного погляду на висвітлення поняття «міжпредметних зв'язків»: деякі вчені зводять цей термін до найвужчих рамок простого узгодження навчальних програм, інші – вбачають у ньому розгалужену систему, що складається з предметних компетентностей, знань, умінь, навичок та включає в себе зміст, методи й принципи навчання. Так, С. Гончаренко розуміє під міжпредметними зв'язками взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою [1, с. 210]. Зважаючи на врахування дослідником тільки взаємоузгодження систем наук та зв'язку з триєдиною (освітньою, виховною, розвивальною) метою уроку, можемо вважати таке визначення вузьким, оскільки воно не враховує низки інших дидактичних категорій, від яких залежить якість міжпредметних зв'язків: змісту, форм, засобів, прийомів, методів та очікуваних результатів навчання (набуття компетентностей, знань, умінь та навичок).

Зовсім відмінний погляд має І. Лукашук, який вважає, що міжпредметні зв'язки – це зв'язки між поняттями й ідеями в різних навчальних дисциплінах, які є чітко узгодженими та скоординованими між собою та формують систему наукових знань, умінь та навичок на основі законів, теорій і наукових фактів [5, с. 109]. У цьому визначенні науковець розширює його дидактичні межі, включаючи в нього принцип науковості, системності, систематичності й послідовності в навчанні, а також акцентує на кінцевому результаті навчання – формуванні знань, умінь та навичок.

І. Пастирська вважає, що міжпредметні зв'язки – це встановлення і вияв взаємопов'язаних фактів чи явищ, які вивчаються різними предметами, та є спробою узгодити, скоординувати ці відомості. Науковиця, відштовхуючись від міжпредметності як дидактичного принципу, відмежовує визначення «міжпредметні зв'язки» від змісту будь-якого предмету, що робить його характерно нейтральним [6, с.18].

Дослідниця Н. Жидкова, проаналізувавши низку визначень поняття «міжпредметні зв'язки», дійшла до висновку, що ця категорія означає багатоконтекстне системне утворення, яке складається з окремих підсистем

(предметних знань, рівневих умінь та навичок, способів діяльності, цінностей), що потребує досвіду предметної компетентності [3, с. 93]. Саме в це визначення науковиця вклала всі дидактичні категорії, включення яких створює передумову для успішної реалізації міжпредметних зв'язків.

Т. Ремех, зважаючи на різнобічність класифікацій видів міжпредметних зв'язків, зазначає, що реалізація міжпредметних зв'язків може здійснюватися по горизонталі, коли йдеться про необхідність враховувати зміст навчальних курсів, які вивчаються паралельно з основним та по вертикалі, коли в закладі освіти встановлюються певні особливості вивчення правових курсів, починаючи з початкової школи і до старшої [6, с. 615].

Беручи до уваги таку різновекторність думок дослідників щодо проблеми визначення категорії «міжпредметні зв'язки», ми поділяємо думку Ж. Сташко, яка переконана, що міжпредметні зв'язки – це явище багатоманітне, воно не обмежується змістом, формами організації навчання та методами, але на противагу цьому проникає в навчально-пізнавальну діяльність учнів та викладацьку діяльність учителя, формуючи діалектичне мислення та плюралістичний науковий світогляд [7].

Переконані, що сьогодні єдиним способом реалізації міжпредметних зв'язків під час викладання громадянської освіти та правознавства є їхнє здійснення по горизонталі (громадянська освіта та правознавство в 9 класі), однак вертикальний шлях сьогодні залишається нездійсненим, оскільки курсу, який би включав основи правознавства з початкової школи і до старшої (профільної), сьогодні не існує.

Для подальшого з'ясування проблеми варто виокремити методичні способи втілення міжпредметних зв'язків, оскільки ця проблема є чи не головною в дидактичних розробках з цієї тематики через те, що відсутність у здобувачів освіти стійких предметних інтересів та знань часто позбавляє їх можливості сприймати навчальний матеріал у міжпредметному дискурсі.

Зрозумілим є те, що традиційні типи уроків не повною мірою можуть імплементувати в себе міжпредметні зв'язки. Отже, на наше переконання, доцільним є використання нетрадиційних типів уроків, що дають можливість гармонійно інтегрувати кілька навчальних дисциплін, а також сприяти розвитку пізнавальної активності здобувачів освіти.

Особливу увагу звертаємо на міжпредметний семінар, який дає змогу узагальнювати знання учнів з різних предметів із позиції світоглядного плюралізму. Методика його проведення містить дискусії, дебати, бесіди, повідомлення та інші методи та прийоми, що дозволяють вважати такий тип уроку найповнішим засобом реалізації комплексного підходу до навчання. Схожим до методики проведення семінару є урок-конференція, що узагальнює знання з різних предметів навколо однієї теми, а методика проведення аналогічно включає заздалегідь підготовлені учнями повідомлення, презентації, реферати, есе, а також дискусії, що виникають після них.

Не менш важливо приділити увагу позаурочним формам навчання, зокрема ідеї реалізації міжпредметного факультативу або гуртка, що має на меті розвиток індивідуальних здібностей та інтересів школярів із позицій світоглядного плюралізму та комплексного вивчення дисциплін. Саме факультативні заняття мають більші можливості у використанні міжпредметних зв'язків, а також, зважаючи на те, що факультативи об'єднують групи учнів за інтересами, це додатково сприяє створенню системи предметних знань та розвитку спеціальних і ключових компетентностей.

Ж. Сташко вважає, що під час проведення таких форм навчання, доцільно використовувати індивідуальні завдання із залученням знань з інших предметів, з урахуванням інтересів учнів [7]. Ми переконані, що, крім індивідуальних завдань, варто використовувати фронтальні та групові форми роботи, які містять і частково-пошуковий, проблемний та дослідницький складник. Зважаючи на особливості викладання предметів історичної та громадянської освітньої галузі, зокрема правознавства та громадянської освіти, вважаємо доцільним застосування проєктних технологій навчання під час імплементації міжпредметних зв'язків в освітній процес. Саме така методика сприяє формуванню громадянської активності здобувачів освіти, навчає створювати цілісний продукт, визначати проблему та оптимальні шляхи її вирішення [2, с. 308]. Метод проєктів може використовуватися як у межах класу, так і в межах факультативу або ж гуртка, що сприятиме розвитку дослідницького потенціалу учнів різного віку.

Отже, міжпредметні зв'язки – це педагогічна категорія, що використовується для визначення інтеграційних зв'язків між процесами, явищами, науковими теоріями, які знайшли своє відображення в змісті, формах, засобах, прийомах та методах навчання і виконують триєдину мету уроку: навчальну, виховну та розвивальну. Основною особливістю їхньої реалізації під час викладання предметів історичної та громадянської освітньої галузі є опора на суспільні процеси та явища, які простежуються в змісті кожної дисципліни, а також практичний характер засвоєння знань, умінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Єремєєв М. Напрями реалізації громадянської освіти в ЗЗСО в умовах російської агресії. *Актуальні проблеми теорії і методики навчання історії, географії та громадянства* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 20 березня 2025 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 305–310.
3. Жидкова Н. Міжпредметні та внутрішньокурсові зв'язки як засоби формування міжпредметної компетентності на уроках правознавства в учнів 10 класів. *Молодь і ринок*. 2015, № 5. С. 88–94.
4. Лукашук І. Міжпредметні зв'язки у підготовці майбутніх медичних сестер у медичному коледжі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота» : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 33. С. 108–111.
5. Пастирська І. Міжпредметні зв'язки як пропедевтичний етап розвитку інтеграції змісту освіти. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 12. Т.2. 2019. С. 17–20.
6. Ремех Т. Реалізація міжпредметних зв'язків у шкільних підручниках із правознавства. *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 611–614.
7. Сташко Ж. Міжпредметні зв'язки як педагогічна категорія. *Теоретичні аспекти*. Завуч. 2018. № 10. URL : <https://osvitaua.com/2018/07/65675/> (дата звернення: 21.10.2025).

Микола ПАСТУШАК,
здобувач 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А1 Освітні науки
Науковий керівник – **Олена ДУТКО,**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Сучасні трансформації українського суспільства висувують на перший план завдання формування активної, відповідальної, етично зрілої особистості, здатної до співпраці та ініціювання позитивних змін. Освіта у такому контексті перестає бути лише процесом передачі знань і стає простором громадянського становлення. Одним із найдієвіших механізмів цього становлення є волонтерська діяльність, що інтегрує заклад освіти у життя громади, розкриває потенціал учнів і формує культуру взаємодопомоги. «Волонтерська діяльність є соціально-психологічним явищем, оскільки її розглядають як систему взаємин між людьми, добровільне надання соціально психологічної допомоги людині людиною» [2].

Соціальне партнерство розглядається як координація паралельних систем; комплексно інтегрований із загальною політикою держави механізм «консенсусу» між освітніми закладами, установами освіти і науки, громадськими об'єднаннями роботодавців, профспілок з державними структурами в нових умовах реальності [3]. Партнерство передбачає обмін послугами на основі безкорисливої допомоги (волонтерства зокрема) [4, с. 209]. Волонтерство, як форма громадянської активності, варто розглядати інструментом практичної реалізації партнерства: воно пов'язує цінності з конкретною дією, а освітні цілі – з реальними потребами громади.

Як показує практика волонтерська діяльність може бути різнорівневою, щоб кожен учасник знаходив посильну роль:

- благодійні ініціативи: збір продуктів, засобів гігієни, виготовлення листівок підтримки, фандрейзингові ярмарки, організація благодійних подій;
- підтримка ветеранів та військовослужбовців і їхніх сімей: консультаційна допомога разом із партнерами, акції пам'яті, культурні заходи;
- соціально-педагогічні практики: наставництво для молодших школярів, допомога дітям, що мають труднощі в навчанні, організація гуртів взаємодопомоги у навчанні;
- екологічні акції: сортування відходів, прибирання територій, висаджування дерев, екоосвітні кампанії, енергоощадні проекти;
- культурно-освітні ініціативи: волонтерство в бібліотеках, музеях, просторах дозвілля, проведення інтерактивних читань, мовних клубів, цифрових лікнепів для людей похилого віку;
- інклюзивні практики: спільні активності для людей з ООП;
- цифрове волонтерство: створення освітнього медіаконтенту, волонтерські SMM-команди для соціальних кампаній, підтримка шкільних сайтів і платформ комунікації.

Соціальне партнерство сьогодні прийнято трактувати як спосіб інтеграції інтересів суб'єктів суспільних відносин [1]. Тому актуальним є питання розвитку партнерської взаємодії суб'єктів освітньої діяльності, оскільки система освіти в сучасних суспільних трансформаціях є сферою активізації спільних інтересів. Налагодження механізму взаємодії закладу середньої освіти з громадою здійснюється поетапно. Кожен етап формування системи соціального партнерства характеризується певним рівнем розвитку взаємовідносин між партнерами, наявністю форм і методів налагодження діалогу між ними. Такими етапами можуть бути:

1. Визначення потреб і ресурсів: діагностика інтересів учасників освітнього процесу, партнерського потенціалу громади, безпекових і правових рамок.

2. Постановка цілей і показників: визначення кількісних та якісних індикаторів, очікуваних освітніх результатів і соціальних ефектів.

3. Планування і координація: календар подій, відповідальні особи, погодження з партнерами, інформаційна кампанія.

4. Підготовка учасників: тренінги з командної роботи, комунікації, етики, безпеки, фандрейзингу, протидії вигоранню.

5. Реалізація проєктів: поетапне виконання із фокусом на інклюзії, прозорості й взаємній повазі.

6. Моніторинг і супервізія: регулярні координаційні зустрічі, рефлексійні кола, фіксація проміжних результатів.

7. Оцінювання та масштабування: аналіз результатів, корекція програми, поширення кращих практик через шкільні медіа та партнерські мережі.

Адміністрація закладу забезпечує стратегічне керівництво, юридичну відповідність, безпеку та етичні стандарти. Педагогічні працівники проєктують освітні завдання, фасилітують діяльність, здійснюють наставництво і рефлексію. Учнівське самоврядування ініціює і реалізує ідеї, модерує команди, взаємодіє з партнерами. Батьки/опікуни підтримують участь дітей, забезпечуючи комунікацію з громадою. Партнери (ГО, муніципалітети, бізнес) надають експертизу, ресурси та простори для реалізації. Прозорий розподіл ролей мінімізує ризики і підвищує результативність.

Шкільне волонтерство має відповідати принципам «не нашкодь», добровільності та інформованої згоди. Важливо передбачити політики захисту дітей, обмеження для активностей із підвищеними ризиками, супровід дорослого куратора та базові інструктажі з безпеки.

Етичний компонент включає повагу до гідності отримувачів допомоги, уникання стигматизації і демонстративності, захист персональних даних, коректну комунікацію в медіа. Інклюзивність означає доступність форматів участі для учнів з різними можливостями і потребами, адаптацію завдань, забезпечення бар'єрної вільності та культурної чутливості.

Волонтерська діяльність у закладі освіти – це не разова акція, а сталий вимір шкільної культури, що пов'язує освітній процес з реальними суспільними потребами. Її сила у партнерстві: спільні цінності, чіткі правила, підготовка учасників, безпекові стандарти та регулярна рефлексія. За таких умов волонтерство стає каталізатором громадянського дорослішання, підвищує якість освіти й довіру між школою і громадою, розвиває лідерство та підприємливість молоді.

Список використаних джерел:

1. Зверко Т. Соціальне партнерство в освіті: практика реалізації на локальному рівні (результати нового експерименту Народної української академії). *Освіта та суспільство. Новий колегіум*. 2021. № 2. С.44-48. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1519484>.
2. Калениченко Р.А. Волонтерство в соціальній роботі: навчальний посібник. Київ, 2008. 86 с.
3. Леонтєва О. Соціальне партнерство як необхідна умова забезпечення якості професійної освіти дорослих у Данії. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Ч. 2. 2009. С. 217-224. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/188410>.
4. Оксенюк О. Налагодження соціального партнерства між закладом середньої освіти і громадою. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2022. Вип. 1 (50). С.207-210.

Анна РЕДЧУК,

здобувачка 3 курсу

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта. Логопедія

Науковий керівник – **Світлана ПОЛІЩУК,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки та менеджменту освіти

Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

Навчальна мотивація є однією з ключових передумов успішного навчання школярів. Вона визначає активність учня, його ставлення до навчальної діяльності, прагнення здобувати знання та самовдосконалюватися. Формування позитивної мотивації до навчання є одним із головних завдань сучасного педагога.

У галузі педагогіки та психології постійно здійснюються теоретичні дослідження, спрямовані на вивчення людської мотивації. Такі наукові пошуки передбачають розробку й конкретизацію ключових термінів, що дає змогу глибше усвідомити сутність мотивації та її значення в регуляції поведінки людини. Серед учених, які присвятили свої праці дослідженню навчальної мотивації, варто згадати О. Лисенко та С. Парфілову. Вони розглядали психолого-педагогічні підходи до формування навчальної мотивації школярів, аналізували умови й чинники, що впливають на розвиток навчальних мотивів. Н. Воронова досліджувала особливості мотивації навчальної діяльності учнів початкових класів, підкреслювала актуальність цієї проблеми та уточнювала зміст поняття «мотивація». А. Сівачук у своїй роботі зосередила увагу на процесі формування мотивації до навчання в школярів на уроках мовно-літературної галузі, використовуючи можливості мобільних технологій.

Особливістю мотивації молодших школярів є те, що вони ще не здатні довго утримувати енергію сформованого наміру. Тому важливо, щоб між постановкою мети та її реалізацією проходив мінімум часу. Найефективніше, коли перед дітьми ставляться найближчі, невеликі цілі, досягнення яких

швидко приносить позитивний результат. Це допомагає підтримувати інтерес і віру у власні сили. Водночас слід пам'ятати, що мотиви дітей не завжди усвідомлені: часто вони навчаються заради похвали чи схвалення дорослих, а не через внутрішнє бажання отримати знання. Завдання педагога – поступово переводити зовнішню мотивацію у внутрішню, допомагаючи дитині відчувати задоволення від процесу пізнання.

Для підвищення навчальної мотивації школярів вчителю слід створювати ситуації самостійного вибору цілей, навчати дітей бачити зв'язок між зусиллями та досягнутими результатами, показувати практичне значення знань у житті. Ефективним є використання різних форм активного навчання: ігор, головоломок, загадок, вікторин, творчих завдань, проектів.

Ключову роль у формуванні навчальної мотивації школярів відіграє особистість учителя, його педагогічна майстерність, ставлення до дітей, стиль спілкування та здатність створити комфортне освітнє середовище. Вчитель є не лише джерелом знань, а й організатором діяльності учнів, стимулює їхню активність, підтримує віру у власні сили, формує позитивне ставлення до навчання. Саме педагог виступає прикладом для наслідування, і від того, як він демонструє власне ставлення до знань, залежить рівень зацікавленості школярів. Атмосфера довіри, взаємоповаги, партнерства сприяє формуванню внутрішньої мотивації, коли дитина прагне навчатися не через зовнішній контроль, а з власного бажання.

До важливих педагогічних умов формування навчальної мотивації належать також: індивідуалізація навчального процесу, створення ситуації успіху, практична спрямованість навчання та система справедливого й підтримувального оцінювання. Індивідуальний підхід дозволяє враховувати здібності, інтереси й потреби кожного учня, що підвищує рівень залученості до навчання. Коли дитина відчуває, що до неї ставляться з розумінням, а її індивідуальні особливості визнають і цінують, вона проявляє більшу активність та ініціативу.

Ситуація успіху є ще однією необхідною умовою. Учні повинні мати змогу відчувати радість від досягнення навіть невеликого результату, адже це формує впевненість у власних силах і стимулює подальше прагнення до знань. Вчитель має акцентувати увагу на позитивних моментах, заохочувати старання, підкреслювати прогрес, а не лише кінцевий результат. Таким чином створюється позитивний емоційний фон, що підтримує бажання вчитися.

Не менш важливим чинником є зміст навчального матеріалу. Він має бути не лише доступним, а й цікавим, практично значущим для школярів. Діти повинні розуміти, навіщо їм потрібні ці знання у повсякденному житті. Тому доцільно пов'язувати навчальний матеріал із реальними ситуаціями, використовувати міжпредметні зв'язки, приклади з особистого досвіду дітей, проводити дослідницькі та проектні роботи. Практична спрямованість навчання допомагає формувати внутрішню мотивацію, адже учень бачить конкретний сенс у тому, що вивчає.

Важливою педагогічною умовою є й використання сучасних технологій навчання. Інтерактивні методи, мультимедійні засоби, ігрові технології, дидактичні онлайн-платформи та мобільні додатки здатні значно підвищити інтерес учнів до навчання. Вони дозволяють зробити уроки динамічними, емоційно насиченими й більш наближеними до життєвого досвіду дітей. Використання ІКТ відкриває перед учнями можливості для самостійного пошу-

ку інформації, що розвиває їхню пізнавальну активність і відповідальність за власне навчання.

Особливої уваги заслуговує система оцінювання навчальних досягнень. Вона повинна виконувати не лише контролюючу, а й мотиваційну функцію. Позитивне підкріплення, диференційований підхід до оцінки, формувальне оцінювання сприяють розвитку внутрішньої мотивації. Важливо, щоб учні сприймали оцінку як засіб самовдосконалення, а не як покарання. Педагог має навчити дітей аналізувати власні успіхи, визначати напрямки подальшого розвитку, що сприяє формуванню саморегуляції та відповідальності.

Не можна оминати увагою і роль співпраці між школою та родиною. Підтримка батьків є потужним чинником формування позитивної мотивації до навчання. Коли сім'я цікавиться навчанням дитини, схвалює її успіхи, допомагає у подоланні труднощів, дитина відчуває цінність освіти й прагне досягати кращих результатів. Взаємодія вчителя з батьками має бути партнерською, спрямованою на спільну мету – розвиток пізнавальної активності школяра.

Отже, формування навчальної мотивації школярів – це складний, багатогранний процес, який потребує системного підходу. Він передбачає створення сприятливого педагогічного середовища, де учень виступає активним учасником освітнього процесу, а вчитель – наставником, партнером і мотиватором. Сукупність педагогічних умов – позитивна атмосфера на уроці, індивідуалізація навчання, ситуація успіху, практична спрямованість змісту, сучасні технології, ефективне оцінювання та співпраця з родиною – забезпечує розвиток внутрішньої мотивації до навчання, формує в учнів стійкий інтерес до знань, прагнення до саморозвитку й упевненість у власних можливостях. Саме ці умови є запорукою якісної освіти та становлення гармонійно розвиненої особистості школяра.

Список використаних джерел

1. Агаркова Н. О., Дудкіна Д. А. Особливості формування навчальної мотивації у молодших школярів. *Актуальні проблеми педагогіки та психології*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
2. Андреева Г. М. Соціальна психологія. Київ: Либідь, 2020. 368 с.
3. Маслоу А. Мотивація та особистість. Київ: PSYLIB, 2019. 320 с.
4. Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Академвидав, 2018. 384 с.

Юлія РОЩЕВАЯ,
здобувачка 3 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 Середня освіта: Історія
(Історія та правознавство)
Науковий керівник – **Оксана ГОРБАТЮК,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ

Інтеграція історії з іншими навчальними предметами є актуальною в умовах модернізації сучасної освіти, яка спрямована на формування всебічно розвиненої, компетентної та критично мислячої особистості. Історія як навчальний предмет має потужний потенціал для поєднання знань із різних галузей – гуманітарних, соціальних і природничих наук. З огляду на потребу формування в учнів цілісного бачення світу, розвитку аналітичного мислення та громадянської компетентності, міжпредметна інтеграція історії набуває особливої значущості в сучасній педагогічній практиці.

Інтеграція є не просто принципом, а фундаментальною освітньою стратегією, яка становить ядро реформи Нової української школи. Інтегроване навчання ґрунтується на комплексному підході. Межі між предметами стираються, а навчальний процес стає частиною загальної картини світу. Учителі заохочують учнів шукати зв'язок між предметами, опиратися на вже набуті знання і навички з різних сфер. Це, у свою чергу, навчає їх критично мислити, краще розуміти, засвоювати та застосовувати загальні поняття, толерантно ставитися до різних цінностей і поглядів, бути здатними приймати рішення, оцінювати інформацію та виконувати нові завдання [1].

Безпосередньо в шкільній освіті прийнято виокремлювати два основні види інтеграції – вертикальну та горизонтальну. Перша забезпечує цілісність у рамках одного предмета повторюваних з різною глибиною осягнення тем, які опрацьовані учнями раніше. Друга спрямована на поєднання суміжних тем із різних шкільних предметів. Синонімами до наведених понять можна вважати внутрішньопредметну та міжпредметну інтеграцію. При цьому в межах першого підходу відбувається поступове оволодіння дедалі більш широкими й глибокими відомостями та взаємозв'язками щодо об'єкта вивчення, завдяки чому інтерес до нього лише зростає. Другий підхід базується на залученні знань та навичок з принаймні двох предметів, завдяки чому на основі вже здобутого учні отримують нове, поєднуючи їх у нерозривну цілісність понятійними асоціаціями й уявленнями [2, с. 66-67]. У сучасній освітній практиці, зокрема в контексті Нової української школи, дедалі більшого поширення набуває підхід міжпредметної інтеграції, який є необхідною умовою для формування в учнів ключових компетентностей та цілісного світогляду, а також для встановлення системних зв'язків між різними галузями знань.

У навчальному процесі міжпредметні зв'язки є дидактичною умовою, яка сприяє підвищенню науковості й доступності навчання, активізації навчальної діяльності учнів, покращенню якості їх знань, а також, як чинник,

що дозволяє ефективно розвивати творчий потенціал учнів. Процес навчання реалізується як цілісний, маючи загальну структуру і функції, які відображають взаємодію викладання і навчання [3, с. 181].

У викладанні історії міжпредметна інтеграція є ключовим механізмом для відтворення складної та багатогранної картини минулого, а також для втілення вимог Нової української школи. Історія за своєю суттю є інтегративною наукою, оскільки будь-яка історична подія має географічний, культурний, економічний, соціальний та мистецький виміри. Саме тому, під час вивчення історії, найефективніше реалізується встановлення системних зв'язків з іншими навчальними галузями інтеграція.

Одним із найбільш природних та необхідних шляхів реалізації міжпредметної інтеграції є тісний взаємозв'язок історії та географії, оскільки розуміння хронології історичних подій неможливе без усвідомлення їхнього просторового контексту. Французький географ Жан-Жак Реклю висловив надзвичайно точну думку, яка ілюструє нерозривний зв'язок між двома предметами: «Історія є географія в часі, а географія - це історія в просторі» [4]. Знайомлячись у 7 класі з темою «Хрестові походи» учні розглядають географію походів хрестоносців, вплив цих подій на розвиток господарства й культури завойованих ними земель [5]. При вивченні історії України, особливо починаючи з 9 класу, значна кількість тем має прямий зв'язок з економічною географією. Це обумовлено тим, що саме в цей період детально характеризується становлення індустріального суспільства та висвітлюється тісна взаємозалежність усіх галузей господарства.

Поряд із географією, історія має особливо теплий і тісний зв'язок із мистецтвом. Ця синергія відкриває широкі можливості для справді живої та ефективної міжпредметної інтеграції. Культура та мистецькі надбання – це невіддільна частина будь-якого історичного періоду; вони є емоційним відбитком свого часу. Оминати їхнє вивчення просто неможливо, адже мистецтво розкриває цінності та світогляд людей минулого. Проведення спільних уроків, що поєднують ці два предмети, дозволяє учням відкрити для себе цілий світ: вони отримують комплексне розуміння не лише подій, а й світової та української культури, архітектури та традицій. Це допомагає їм відчувати живу спадщину і побачити, як творчість формувала історію людства. Ще одним мистецьким відгалуженням з яким можна провести інтеграцію є література. Література виступає не лише як окремий предмет, а й як потужне історичне джерело, яке допомагає учням вийти за межі сухих фактів і відчувати «дух епохи». Вивчаючи художні твори, учні отримують доступ до емоцій, менталітету, цінностей та соціальних проблем, які хвилювали людей у певний історичний період. Це дозволяє гуманізувати історичний наратив. Аналізуючи художні тексти і співставляючи їх зі схожими подіями в історії, як наприклад твір Пантелеймона Куліша «Чорна рада» та подія в історії Ніжинська чорна рада 1663 р., учні можуть побачити цю подію не тільки як сухий історичний факт, а й як багатогранну драму, яка розкриває менталітет, соціальні конфлікти та боротьбу, а також життєвий досвід людей тогочасної Гетьманщини.

Інтеграція історії та економіки є важливим елементом в сучасній освіті, оскільки вона забезпечує учням глибоке та багатовимірне розуміння розвитку людства. Вивчаючи будь-який історичний період від давніх часів до сьогодення, учні проводять аналіз економічних факторів розвитку торгівельних

шляхів і відноси та перетворення цього в промислову революцію, окрім цього, економіка допомагає з'ясувати суть економічних криз, що є також частиною історії.

Громадянська освіта є ключовою для формування свідомого та компетентного громадянина, тому в інтеграції її з історією, остання надає конкретний контекст і фактичний матеріал для розуміння принципів, прав та обов'язків, які вивчає громадянська освіта. Історія показує учням, як формувалися демократичні інститути, як суспільства долали конфлікти та як здобувалися громадянські свободи. Вона дає уроки минулого, без яких неможливо усвідомити цінність сучасних демократичних процесів. Громадянська освіта, у свою чергу, переводить історичні знання у площину практичної дії: вона вчить аналізувати сучасні суспільні проблеми, приймати виважені рішення та активно брати участь у житті громади.

Отже, інтеграція є ключовою стратегією сучасної освіти, що забезпечує цілісність навчального процесу та формування системного світогляду учнів. У Новій українській школі вона реалізується через поєднання знань і навичок із різних предметів, що розвиває критичне мислення, практичне застосування знань і громадянську компетентність. Особливо ефективною є міжпредметна інтеграція в історії, оскільки події мають географічний, економічний, культурний та соціальний виміри. Зв'язок історії з географією, мистецтвом, літературою, економікою та громадянською освітою допомагає учням глибше розуміти закономірності розвитку суспільства, гуманізувати навчання та формувати цілісний погляд на світ.

Список використаних джерел

1. Інтегроване навчання: зміна сенсу освіти та виклик для вчителів. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/school/method/85062/> (дата звернення: 17.10.2025).
2. Кришмарел В. Ю. Інтеграція в загальній середній освіті: сутність особливості, світові тенденції, українські перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 1. С. 65-74.
3. Матвійчук Ю.Ю. Міжпредметна інтеграція як шлях до цілісного сприйняття учнями навчального матеріалу. *Актуальні аспекти фундаменталізації математичної підготовки в сучасних вищих навчальних закладах: погляд студентів і молодих вчених*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12-13 квіт. 2018). Харків, 2018. С. 180-183.
4. Міжпредметні зв'язки на уроках географії. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/001vab-9123.docx.html> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Система організації інтегрованого навчання при вивченні шкільного курсу історії. *На Урок*. URL: https://naurok.com.ua/sistema-organizacii-integrovanogo-navchannya-pri-vivchenni-shkilnogo-kursu-istorii-426409.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 18.10.2025).

Софія САВОЛАЙНЕН,
здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (німецька))
Науковий керівник – **Світлана ПОЛІЩУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В ОСВІТІ: ЯК ІГРОВІ МЕТОДИ ПІДВИЩУЮТЬ МОТИВАЦІЮ СТУДЕНТІВ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та зміна поколінь здобувачів освіти зумовляють необхідність впровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу. Одним із перспективних напрямів модернізації освіти є гейміфікація – інтеграція ігрових механік у неігрові контексти з метою підвищення мотивації та залученості студентів.

Гейміфікація передбачає використання елементів ігрового дизайну у навчальному середовищі для активізації пізнавальної діяльності. На відміну від освітніх ігор, які є окремими ігровими продуктами, гейміфікація інтегрує окремі ігрові компоненти без зміни основної структури освітнього процесу.

Основні елементи гейміфікації включають систему балів та винагород як кількісне відображення успішності; рівні складності для структурування навчального матеріалу; систему досягнень для візуального представлення здобутих компетенцій; рейтингові таблиці, як елементи конкуренції; наративні елементи, що вбудовують навчальні завдання у сюжет; персоналізація навчання та зворотний зв'язок, який забезпечує оперативну корекцію навчальної діяльності.

Сутність гейміфікації полягає у створенні захопливого освітнього досвіду, який поєднує досягнення навчальних цілей із позитивними емоціями від самого процесу навчання.

Вплив гейміфікації на мотивацію пояснюється через психологічні теорії. Зокрема теорія самодетермінації стверджує, що гейміфіковані системи задовольняють потреби в автономії, компетентності та взаємозв'язку, сприяючи внутрішній мотивації. Згідно з теорією потоку, правильно спроектовані ігрові елементи створюють стан повного захоплення діяльністю та задоволення від процесу. Теорія соціального навчання пояснює, як гейміфікація створює середовище, де студенти спостерігають за успіхами інших та отримують соціальне підкріплення.

Гейміфікація посилює мотивацію студентів завдяки розвитку автономії (можливість самостійного вибору завдань і темпу роботи), компетентності (поступове ускладнення завдань), соціальної взаємодії (командна робота, елементи конкуренції), персоналізації та миттєвого зворотного зв'язку. Емоційна залученість, спричинена ігровими елементами, сприяє кращому запам'ятовуванню та глибшому засвоєнню матеріалу.

Ефективне впровадження гейміфікації передбачає дотримання кількох ключових принципів: чітке визначення освітніх цілей, щоб ігрові елементи були підпорядковані освітнім завданням; баланс між внутрішньою та зовнішньою мотивацією з поступовим переходом до домінування внутрішньої;

поступове ускладнення завдань пропорційно до розвитку навичок студентів; інклюзивність з урахуванням різних стилів навчання та індивідуальних особливостей; значущість вибору студентів та нарративну інтеграцію навчальних завдань у цілісний сюжет.

Згідно досліджень до основних викликів та обмежень гейміфікації можна віднести: ризик поверхневого навчання; складність дизайну; технологічні обмеження; індивідуальні відмінності; етичні питання, пов'язані з необхідністю балансу між мотивацією та маніпуляцією; технологічні обмеження, зокрема доступність та технічна готовність освітніх установ; труднощі у вимірюванні реального впливу гейміфікації на якість знань і академічну доброчесність.

Найбільш ефективні приклади гейміфікації в освіті:

- Duolingo – платформа для вивчення мов, що використовує систему очок, рівнів, досягнень та щоденних викликів для підтримки мотивації;
- Kahoot! – інструмент для створення вікторин та опитувань у вигляді змагання між учасниками;
- ClassDojo – система управління класом, що використовує віртуальні значки та бали для заохочення позитивної поведінки;
- Khan Academy – онлайн-платформа для індивідуального навчання з системою енергетичних балів, значків та досягнень;
- Classcraft – рольова гра, що перетворює навчальний процес на пригоду з елементами фентезі.

Гейміфікація не є універсальним засобом вирішення усіх освітніх викликів, однак за умови системного впровадження вона має значний потенціал для формування мотивуючого, ефективного та сучасного освітнього середовища.

Отже, гейміфікація є ефективним інструментом підвищення мотивації студентів і трансформації освітнього процесу. Її науково обґрунтоване впровадження сприяє підвищенню залученості, кращому засвоєнню знань і розвитку ключових компетентностей.

Список використаних джерел

1. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / За ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. 366 с.
2. Гейміфікація освітнього процесу як засіб мотивації (Розділ 9, під-розділ 9.1). С. 229-237. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/39737/>.
3. Самчук А.І., Мойсеюк Ю.М. (2019). Гейміфікація в системі сучасних технологій навчання: Рекомендаційний бібліографічний список (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). Національна академія педагогічних наук України. 2019. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Gameplay_in_training_2019.pdf?utm

Максим СОВИНСЬКИЙ,
здобувач 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності А1 Освітні науки
Науковий керівник – **Вікторія ФЕДОРЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ

Дистанційне навчання стало невід'ємною частиною сучасної освіти, особливо після пандемії COVID-19, яка значно прискорила його розвиток і впровадження. На сьогодні цей формат продовжує активно використовуватись у загальноосвітніх школах, ліцєях, університетах та професійному навчанні [3].

Дистанційне навчання (ДН) – це «форма організації і реалізації навчально-виховного процесу, за якою його учасники (об'єкт і суб'єкт навчання) здійснюють навчальну взаємодію принципово й переважно екстериторіально (на відстані, яка не передбачає безпосередню навчальну взаємодію учасників віч-на-віч, коли учасники територіально перебувають за межами можливої безпосередньої навчальної взаємодії і коли у процесі навчання їх особиста присутність у певних навчальних приміщеннях навчального закладу не є обов'язковою)» [1].

Насамперед, дистанційна освіта – це відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Ця форма навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання, завдяки Інтернету, який охоплює широкі шари суспільства та стає важливим фактором його розвитку. Слід зауважити, що дистанційне навчання «не є антагоністичним щодо очної та заочної форм навчання. Воно природно інтегрується в ці системи, доповнюючи й розвиваючи їх, що сприяє створенню мобільного навчального середовища» [2].

Дистанційне навчання у сучасних умовах є однією з провідних форм організації освітнього процесу, що поєднує гнучкість, індивідуалізацію та доступність освіти для всіх категорій учнів і студентів. Його перспективи пов'язані насамперед із розширенням можливостей доступу до якісної освіти незалежно від місця проживання, з формуванням у здобувачів освіти навичок самостійності, відповідальності, цифрової компетентності й критичного мислення. Така форма навчання сприяє розвитку індивідуальних освітніх траєкторій, упровадженню новітніх технологій, створенню інтерактивного навчального середовища та підтримці концепції безперервної освіти протягом життя.

Дистанційній освіті притаманна низка позитивних рис, які не властиві традиційній, а саме:

- дистанційна освіта формує глобальний (національний, регіональний, міський, локальний), принципово новий освітній простір;

- можливість займатися в зручний для себе час у зручному місці й темпі, нерегламентований відрізок часу для освоєння дисципліни;
- паралельне із професійною діяльністю навчання, тобто без відриву від виробництва;
- можливість звертання до багатьох джерел навчальної інформації (електронних бібліотек, банків даних, баз знань тощо);
- спілкування через мережу Інтернет і за допомогою електронної пошти, один з одним і з викладачами;
- сконцентроване подання навчальної інформації та мультидоступ до неї підвищує ефективність засвоєння матеріалу;
- при дистанційному навчанні у кожного студента є можливість витратити більше зусиль і часу на складні та важливі для нього теми з метою поглибленого опрацювання;
- використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних і телекомунікаційних технологій, що також дає змогу навчати роботі з ними;
- рівні можливості одержання освіти – незалежно від місця проживання, стану здоров'я, елітарності й матеріальної забезпеченості студента;
- дистанційне навчання допомагає оминати психологічні бар'єри, пов'язані з комунікативними якостями людини, – наприклад, соромливістю, страхом публічних виступів та ін.;
- експорт та імпорт світових досягнень на ринку освітніх послуг;
- дистанційне навчання розширює та оновлює роль викладача, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно вдосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій;
- дистанційна освіта позитивно впливає на студента, збільшуючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння володіти комп'ютерною технікою і самостійно приймати відповідальні рішення;
- якість дистанційної освіти не поступається в ідеалі якості очної форми одержання освіти, а поліпшується за рахунок залучення кадрового (професорсько-викладацького) складу найвищої кваліфікації і використання в навчальному процесі найкращих навчально-методичних видань та контролюючих тестів з дисциплін [2].

Водночас дистанційне навчання має низку ризиків і викликів. Серед них – недостатнє технічне забезпечення, нерівний доступ до якісного інтернету, різний рівень цифрової готовності педагогів та учнів, труднощі з організацією ефективного контролю знань, збереженням мотивації та живого спілкування. Значним викликом залишається також психологічне навантаження, спричинене тривалим перебуванням перед екраном, а також обмежені можливості соціалізації дітей та підлітків.

Головні «проблеми створення і впровадження системи е-ДН є комп'ютерно-технологічна, організаційно-управлінська, психолого-педагогічна, фінансово-економічна і нормативно-правова. Поряд з усвідомленням необхідності комплексного і збалансованого вирішення кожної з цих проблем слід виділити психолого-педагогічну, як таку, теоретичне і практичне вирішення якої сьогодні завданням найбільш складним, до необхідної межі не визначеним і тому належним чином не розв'язаним» [1].

Отже, дистанційне навчання має значний потенціал як сучасна освітня модель, однак потребує системного вдосконалення: підвищення цифрової грамотності педагогів, забезпечення технічної інфраструктури, удосконален-

ня методичного супроводу, формування культури онлайн-взаємодії та балансу між технологічністю й живим людським спілкуванням. Лише за цих умов дистанційна освіта може стати повноцінною, ефективною і безпечною складовою української освітньої системи.

Список використаних джерел

1. Биков В.Ю. Дистанційна навчання. *Енциклопедія освіти України* / Акад. пед. наук України; Головний ред. В.Г.Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 191-193.
2. Прибилова В. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. *Проблеми сучасної освіти*. 2013. Вип. 4. С. 27-36.
3. Technological characteristics of the e-learning systems development / A. Lomanchenko, O. Khloponin, T. Derkach, T. Dmytrenko. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2021. Вип. 2 (64). С. 84-88. DOI: 10.26906/SUNZ.2021.2.084.

Юлія ФРАНЧУК,
здобувачка 1 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А1 Освітні науки
Науковий керівник – **Ірина КУЧИНСЬКА,**
доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ОСВІТА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Сьогодення в Україні, зокрема питання освіти у зв'язку з воєнним станом та процесом внутрішньої міграції, особливого значення набуває процес соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1]. У цьому контексті освіта є не тільки інструментом передачі знань, а й засобом соціалізації, відновлення рівноваги та інтеграції особистості в нове соціальне середовище [3]. Роль освіти в процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб проявляється в її адаптивних, професійних та інтеграційних функціях.

Перш за все, освіта сприяє психологічній стабілізації та відновленню соціальних контактів, що є особливо важливим для людей, які понесли значні втрати, зокрема соціальні зв'язки [7]. Освітнє середовище створює умови, що дають відчуття приналежності до спільноти, допомагаючи формувати довіру та позитивну ідентичність.

Окрім того, освітні програми забезпечують професійний розвиток та збільшують можливості ВПО працевлаштуватися. Наприклад, Україна реалізує проекти з перепідготовки та неформальної освіти для таких осіб за підтримки міжнародних організацій, таких як ПРООН, МОМ та Міністерство освіти і науки України [5]. Дані ініціативи допомагають внутрішньо переміщеним особам інтегруватися на ринку праці та зменшують соціальну напругу в приймаючих громадах.

Також, освітня політика має інтеграційний вимір, оскільки сприяє соціальній єдності та згуртованості. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014) держава гарантує рівний доступ до освіти незалежно від місця проживання. Це створює основу для подолання нерівності та соціальної ізоляції [2].

Особливого значення набуває інклюзивний підхід до навчання, що враховує освітні, культурні та психологічні особливості людей з особливими потребами з числа ВПО. Розробка освітніх програм, що поєднують формальне, неформальне та дистанційне навчання (Prometheus, EdEra, «Всеукраїнська онлайн-школа»), відкриває нові можливості для безперервного навчання та інтеграції в нові громади [8].

Досвід реалізації подібних програм у регіонах показує, що участь у навчанні допомагає внутрішньо переміщеним особам не тільки здобути нові знання, а й відновити соціальні зв'язки, знайти друзів і отримати психологічну підтримку шляхом соціалізації в суспільство [6].

Підсумовуючи, можна зробити висновки, що освіта є одним з найважливіших чинників соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в громади. Це сприяє виконанню двох функцій: індивідуальної (особистісний розвиток, професійне спрямування) та соціальної (зміцнення згуртованості та сприяння розвитку суспільства). Зважаючи на державні структури, посадовцям доцільно розглянути ефективність освітньої політики щодо ВПО з метою:

- розширення доступу до професійної та дистанційної освіти
- поліпшення державних програми перепідготовки та підвищення кваліфікацій з метою подальшого працевлаштування
- посилення психологічної підтримки в навчальних закладах
- сприяння співпраці між державою, громадами та міжнародними організаціями

В результаті освітня політика може стати важливим кроком на шляху до соціальної інтеграції ВПО, допомагаючи відновлювати людський капітал і будувати сильне, інклюзивне суспільство [4]. Саме у такому контексті сьогодні необхідно працювати менеджерам освіти, адже від їх стратегічного бачення будуть реалізовуватися ефективні завдання в умовах сьогодення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
3. Сіроштан О. М. Освіта як фактор соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. *Публічне управління: теорія та практика*. 2021. № 3. С. 55–62.
4. Андрущенко В. П. Освіта і соціальна єдність у контексті сучасних суспільних трансформацій. *Вища освіта України*. 2020. № 2. С. 12–19.
5. United Nations Development Programme (UNDP). Supporting IDPs in Ukraine: Education and Employment Opportunities. Kyiv : UNDP Ukraine, 2022. 38 p.
6. International Organization for Migration (IOM). Socio-Economic Integration of Internally Displaced Persons in Ukraine: Analytical Report. Kyiv : IOM, 2023. 52 p.

7. UNICEF Ukraine. Education in Emergencies: Inclusion and Access for Internally Displaced Children. Kyiv : UNICEF, 2022. 46 p.

8. Міністерство освіти і науки України. Освітні можливості для внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2025).

9. Кучинська І.О. Керівник закладу освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 308 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8530>.

Юлія ШЕКАНЬ,
здобувачка 2 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (польська))
Науковий керівник – **Світлана ПОЛІЩУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки та менеджменту освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасна система освіти орієнтована на підготовку особистості, здатної не лише опановувати знання, а й активно застосовувати їх у різноманітних життєвих ситуаціях. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційних технологій надзвичайно важливим стає формування в учнів умінь аналізувати, оцінювати, зіставляти й критично осмислювати інформацію. Саме тому розвиток критичного мислення визнається одним із ключових завдань сучасної педагогіки, оскільки воно забезпечує підґрунтя для прийняття обґрунтованих рішень, формування власної позиції та відповідального ставлення до навколишнього світу.

Особливого значення ця проблема набуває у процесі вивчення іноземних мов. Оволодіння нею передбачає не лише засвоєння мовних структур і лексичного запасу, а й умінь розуміти, інтерпретувати та критично оцінювати тексти різних жанрів і культурних контекстів. Таким чином, розвиток критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови сприяє одночасному формуванню як мовної, так і когнітивної компетентності.

На сьогоднішній день проблема розвитку критичного мислення особливо актуальна в педагогіці, адже воно є не лише когнітивною навичкою, а й ключовою компетентністю сучасної особистості. У процесі вивчення іноземної мови формування критичного мислення набуває особливого значення, адже робота з іншомовними текстами, культурними кодами та різними точками зору відкриває широкі можливості для розвитку здатності аналізувати, порівнювати, ставити запитання та робити самостійні висновки.

У сучасній педагогічній науці критичне мислення трактується як складний когнітивний процес, що поєднує здатність до аналізу, інтерпретації, оцінювання й синтезу інформації. Класичні визначення подають Джон Дьюї, який розглядав критичне мислення як «активне, наполегливе й уважне розмірковування», Річард Енніс, котрий наголошував на його спрямованості на

прийняття рішень, та Дайана Халперн, яка підкреслювала роль мислення у вирішенні практичних завдань. [1, с. 13]

У педагогіці критичне мислення розглядається не лише як інтелектуальна навичка, а й як особистісна компетентність, що забезпечує самостійність, відповідальність і здатність до обґрунтованого діалогу. Педагогічні технології, спрямовані на розвиток критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови, передбачають інтерактивність і діяльнісний підхід [2, с. 19]. Одним із найважливіших інструментів у цьому напрямі є проблемно-пошукові методи. Вони передбачають створення педагогічних ситуацій, у яких учні повинні самостійно знаходити шляхи розв'язання завдань, спираючись на мовний і когнітивний досвід.

Важливим засобом розвитку критичного мислення є метод проєктів, який поєднує навчальну й дослідницьку діяльність. Проєктна діяльність стимулює розвиток навичок співпраці, уміння аргументувати власну позицію та формує відповідальність за кінцевий результат.

Не менш значущими є дебати, дискусії та рольові ігри, що створюють умови для живої іншомовної комунікації. Участь у дебатах і дискусіях вимагає від учнів вміння швидко орієнтуватися в аргументах, формулювати власні судження й поважати альтернативні думки. Рольові ігри дозволяють моделювати реальні комунікативні ситуації, у яких учні мають приймати рішення, співпрацювати та переконувати співрозмовників [2]. Завдяки цьому критичне мислення розвивається не лише на когнітивному, а й на соціально-комунікативному рівні. Ефективними є й інтерактивні стратегії, наприклад, «Think–Pair–Share», або «Case study». Важливу роль відіграють цифрові ресурси – онлайн-газети, подкасти, форуми, що відкривають доступ до первинної інформації та створюють простір для її критичного осмислення.

Педагог має навчати толерантності, адже критичне мислення неможливе без уміння слухати й поважати інших. Разом з тим існують певні виклики, що ускладнюють реалізацію цього завдання. Серед них – обмеженість навчального часу, недостатня підготовка вчителів до використання інтерактивних методів, а також низька мотивація учнів. Однак перспективи є досить широкими. Серед них можна виокремити інтеграцію підходу CLIL, що поєднує вивчення мови та предметного змісту, розширення міжнародних освітніх програм і обмінів, активне використання онлайн-платформ для міжкультурної взаємодії. На уроках із застосуванням предметно-мовного інтегрованого навчання формуються усі навички: аудіювання, читання, говоріння та письмо. Вчителям рекомендовано утриматись від перекладу слів, ширше застосовувати демонстраційний та ілюстративний матеріал. Зазвичай учні прослуховують або читають текст з певної теми та виконують завдання до нього (заповнюють таблиці, створюють діаграми тощо). Увага фокусується не стільки на відпрацюванні граматичного матеріалу, скільки на засвоєнні лексики та розвитку комунікативних навичок з теми, що вивчається. Мова засвоюється природним шляхом, так, як вивчають її діти.

У сучасній педагогічній науці дедалі більшої актуальності набуває розуміння ролі вчителя як фасилітатора критичного мислення. На відміну від традиційної ролі викладача, орієнтованої переважно на трансляцію готових знань, фасилітатор виступає організатором освітнього процесу, що спрямовує діяльність учнів на активне осмислення й інтерпретацію інформації. Його завдання полягає у створенні умов, які стимулюють учнів до постановки запитань, аналізу фактів, співставлення різних точок зору та самостійного формулювання висновків.

Важливим інструментом роботи фасилітатора виступає використання відкритих запитань. На відміну від закритих, які передбачають однозначну відповідь, відкриті запитання дають змогу учням розширювати межі мислення, знаходити нестандартні аргументи та пропонувати альтернативні рішення. Така практика активізує когнітивні процеси, сприяє розвитку здатності аналізувати та оцінювати інформацію, а також формує навички аргументованого висловлювання власної позиції [3]. Ще одним важливим аспектом діяльності вчителя-фасилітатора є підтримка учнів у процесі самостійного пошуку відповідей. Учитель не виступає джерелом остаточної істини, а радше стимулює дослідницьку активність школярів, спрямовує їхню увагу на використання різних джерел інформації, розвиває вміння порівнювати та критично оцінювати отримані дані. Це сприяє формуванню навичок самостійного мислення, що є основою критичної компетентності.

Підсумовуючи все вищесказане, варто наголосити, що формування критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови є одним із пріоритетних завдань сучасної педагогіки. Уміння критично аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати зважені рішення набуває особливої ваги в умовах глобалізованого світу, де іншомовна комунікація стає невід'ємною складовою особистісного та професійного розвитку. Розвиток критичного мислення у навчанні іноземних мов сприяє формуванню не лише мовних компетентностей, а й особистісної автономії учня. Отже, розвиток критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови не лише розширює межі традиційної освіти, але й забезпечує формування компетентної, відповідальної та відкритої до нових викликів особистості, що є однією з ключових цілей сучасної педагогіки.

Список використаних джерел

1. Тягло О. В. К. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
2. Пометун О., Пироженко А. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004.
3. Стіл Дж., Мередит К., Темпл Ч. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» (Підготовлено для проекту «Читання та письмо для розвитку критичного мислення») / Посібники I-VIII. Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект», 1998.
4. Dewey J. How We Think. Boston: D.C. Heath, 1933.
5. Cottrell S. Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument. London: Palgrave Macmillan, 2017. 303 p.

ЗМІСТ

Секція 1

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИМОГ

БУЯР Любо

Колективна гра як засіб подолання конфліктів у дитячому середовищі..... 3

ГЕРАСИМЮК Анастасія

Декоративні розписи України як невід'ємна складова декоративного малювання дошкільників..... 5

ЛЕВЕНКО Олексій

Освітній простір як середовище розвитку креативності та ініціативності дітей дошкільного віку..... 8

МУРАЩОК Катерина

Розвиток емоційної сприйнятливості та вольових рис характеру у дошкільників..... 10

РУЖАНСЬКА Марія

Інноваційні підходи до проведення фізкультурно-оздоровчих свят у ЗДО..... 13

ТКАЧУК Валерія

Ліплення з глини як спосіб зниження тривожності дітей в умовах воєнного стану..... 17

ЧАЙКОВСЬКА Тетяна

Використання проєктної діяльності у формуванні екологічної культури старших дошкільників..... 18

ШАРШОНЬ Анжела

Динамічний освітній простір як чинник розвитку пізнавальної активності дітей у ЗДО..... 21

ЮХИМЕНКО Анастасія

Соціально-рольові ігри як інструмент формування лідерських якостей у дошкільників..... 24

Секція 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ВІЩУН Дарина

Література для дітей як засіб формування позитивних моделей поведінки молодших школярів..... 28

ВІЩУН Дарина

Прийоми заохочення дітей до навчання в 1 класі..... 30

ВОЗНА Мар'яна

Сучасна українська література для дітей як засіб екологічного виховання молодших школярів..... 32

ВОЗНА Мар'яна

Формування оптимального темпу навчальної діяльності учнів 1 класу..... 34

ГОРБАН Леоніла	
Формування іншомовної соціокультурної компетентності молодших школярів засобами домашнього читання.....	36
ГОРДІЙЧУК Ангеліна	
Використання технологій діяльнісного навчання на уроках «Я досліджую світ».....	38
ГРЕСЬКІВ Ірина	
Формування ключових компетентностей молодших школярів у Новій українській школі.....	41
ГУДАЙТЕС Євгенія	
Компетентнісний підхід у початковій школі в умовах сучасних викликів і перспектив розвитку.....	42
ДАНЧУК Олександра	
Результати експериментального дослідження формування мотивації першокласників до вивчення математики засобами дитячих пісень математичного змісту.....	44
КИРИЛЮК Олена	
Використання культурної спадщини українського народу на уроках технологій у початковій школі як засобу художньо-естетичного виховання молодих школярів.....	47
КОВАЛЬЧУК Альона	
Шанобливе ставлення молодших школярів до навколишнього середовища: когнітивний аспект.....	49
КУКУРУДЗЯК Тетяна	
Актуалізація мовленнєвої діяльності молодших школярів засобами мовленнєвих зарядок на заняттях з англійської мови.....	51
КУЧЕРУК Руслана	
Використання сторітелінгу в навчанні іноземної мови в початковій школі.....	53
КУЧИНСЬКА Ліна	
Формування орфографічної грамотності молодших школярів в умовах НУШ.....	56
КУШАК Діана	
Проблема недостатнього рівня підготовленості дітей до навчання у школі.....	58
ОНИШКО Марія	
Формування читацької компетентності молодших школярів засобами методичних моделей роботи з дитячою книжкою.....	60
ПТАШНІК Марина	
Використання проектних технологій під час навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	63
РОМАНЮК Богдана	
STEM-підхід як засіб розвитку дослідницьких навичок учнів початкової школи.....	65
ТОДОРІКО Софія	
Інноваційні підходи до розвитку мовлення молодших школярів.....	68
ЧЕРНЕЛІВСЬКА Анна	
Метод проектів у теорії та практиці викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	70

ШКІЛЬ Анастасія

Професійна підготовка вчителя початкових класів у вимірах сучасних освітніх орієнтирів..... 74

ШКІЛЬ Анастасія

Вплив освіти для сталого розвитку на формування цінностей сучасного школяра..... 76

Секція 3**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ****БІЛА Ксенія**

Підходи до реставрації скульптур у різні історичні періоди..... 79

БІЛОУС Вікторія

Художньо-композиційна цілісність плакату стилю модерн..... 80

ГАРАЩУК Олександра

Національно-патріотичне виховання в сучасній освітній парадигмі України: сутність та принципи..... 83

ГОРБАТЮК Роман

Наногелі як інноваційний інструмент контрольованого очищення живопису..... 85

ГОРОДЕВСЬКИЙ Ігор

Проблематика підлакових забруднень у живописних полотнах, їх типи та способи відновлення..... 87

ГУЛАКОВА Каріна

Дублювання як метод реставрації живопису: від традиційних технологій до сучасних адгезивів..... 89

ДАНІЛОВА Богдана

Застосування мультимедійних та цифрових технологій на уроках музичного мистецтва учнів закладів загальної середньої освіти..... 92

ЗАСЛОЦЬКИЙ Олексій

принципи розвитку музичного інтелекту учнів на уроках «Мистецтва» у закладах загальної середньої освіти..... 94

ІЛЛЄВА Ольга

Церковні хоругви як елемент синтезу мистецтв у храмовому просторі України..... 97

КІСЕЛЮК Ангеліна

Психологічний портрет у системі мистецтвознавчих понять..... 99

ЛЕХМАН Анна

Взаємозв'язок вологісно-деформаційних процесів дерев'яної основи та стабільності фарбового шару ікон..... 101

ЛІТОВСЬКА Анна

Мистецтво вітражу в системі загальної мистецької освіти..... 103

МАЛА Софія

Мистецтво шрифту Василя Чебаника як відродження української графічної традиції..... 105

МОРОЗОВ Святослав

Поділля в педагогічній діяльності художників авангардистів..... 107

НИКОЛАЙШИН Світлана

Використання мультимедійних технологій як засобу активізації пізнавального інтересу учнів..... 109

СИТАР Андрій

Особливості методів та технік живопису Бориса Негоди..... 111

СЛОБОДЯНЮК Анна

Синтез народного та академічного у педагогіці В'ячеслава Розвадовського..... 114

СТАХНЮК Катерина

Педагогічна система Олександра Мурашки в контексті розвитку української мистецької освіти..... 116

СТАХУРСЬКА Евеліна

Мистецькі школи України як осередки національного відродження (кінець XIX – початок XX ст.)..... 118

СУХАНОВА Дана

Розвиток художньо-естетичного смаку учнів середніх класів засобами музичного мистецтва..... 120

ЦИГАНКОВА Діана

Дослідження актуальних технологічних процесів реставрації творів мистецтва з музейних колекцій..... 122

ЧЕПЕЛА Катерина

Формування образно-інтонаційних навичок в позаурочній вокально-хоровій діяльності як важлива складова музично-естетичного розвитку школярів..... 125

ШТИФЛЮК Вікторія

Вплив сучасного музичного мистецтва на патріотичне виховання учнівської молоді під час військових дій в Україні..... 127

СЕКЦІЯ 4

**ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СТРАТЕГІЇ
УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ**

ЄРЕМЕЄК Максим

Теоретико-методологічні основи використання міжпредметних зв'язків під час викладання предметів історичної та громадянської освітньої галузі..... 130

ПАСТУШАК Микола

Волонтерська діяльність як складова соціального партнерства сучасного закладу освіти..... 133

РЕДЧУК Анна

Педагогічні умови формування навчальної мотивації школярів..... 135

РОЩЕВАЯ Юлія

Міжпредметна інтеграція у викладанні історії..... 138

САВОЛАЙНЕН Софія

Гейміфікація в освіті: як ігрові методи підвищують мотивацію студентів..... 141

СОВИНСЬКИЙ Максим

Дистанційне навчання в сучасних умовах: перспективи та ризики..... 143

ФРАНЧУК Юлія

Освіта як чинник соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб.....	145
--	-----

ЩЕКАНЬ Юлія

Педагогічні аспекти розвитку критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови.....	147
---	-----